

SPRAWOZDANIE

DYREKCJI

c. k. wyższego gimnazyum

W TARNOPOLU

za rok szkolny 1891.

B. p. ~ W.
3869
IV

W TARNOPOLU.

Nakładem funduszu szkolnego.

Z drukarni J. Pawłowskiego.
1891.

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

c. k. wyższego gimnazyum

W TARNOPOLU

za rok szkolny 1891.

T R E Ś Ć:

1. Kandydaci Stanu akademickiego, napisał Dr. J. Leniek.
2. Część administracyjna, przez c. k. dyrektora zakładu.

W TARNOPOLU.

Nakładem funduszu szkolnego.

Z drukarni J. Pawłowskiego.

1891.

B-4472

21

B2 17292
831599 II

KANDYDACI STANU AKADEMICKIEGO

(Przyczynek do dziejów szkolnictwa z czasów Komisji edukacyjnej).

~~~~~

Sprawa reformy dzisiejszego systemu kształcenia kandydatów na nauczycieli szkół średnich jest jedną z najżywotniejszych kwestyj w szkolnictwie galicyjskiem i zajmuje umysły nie tylko pedagogów, ale i te sfery naszego społeczeństwa, którym przyszłość młodego pokolenia nie jest obojętną. Poruszył ją najpierw w r. 1880 Sejm galicyjski na wniosek ś. p. prof. Szujskiego, zmierzający do utworzenia w uniwersytecie krakowskim i lwowskim osobnych katedr pedagogii i dydaktyki i założenia gimnazyów wzorowych. Poparła tę myśl Komisya w sprawie reformy szkół średnich,¹⁾ powołana przez krakowską Akademię Umiejętności w r. 1881, a umiejętne uzasadnienie znalazła w cennej rozprawie Dr. Leona Kuleżyńskiego, drukowanej w r. 1883 w Przewodniku naukowym i literackim p. t. Wykształcenie nauczycieli gimnazyalnych. W trzy lata potem na wniosek Koła przemyskiego sprawa pedagogicznego i dydaktycznego przygotowania kandydatów na nauczycieli szkół średnich była przedmiotem obrad Walnego Zgromadzenia Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych.²⁾ Dyskusya, jaką wywołał referat prof. Harwota, była nader ożywiona: wzięli w niej udział najwybitniejsi reprezentanci naszego szkolnictwa. W rok później pojawiły się znowu w tej kwestyi dwa referaty na posiedzeniach Koła krakowskiego, a mianowicie prof. Dr. Straszewskiego i Dr. L. Kuleżyńskiego i wywołały tak obszerną dyskusyą,³⁾ że zajęła aż dwa posiedzenia tegoż Koła (20 i 21 Lutego 1887 r.).

---

¹⁾ Sprawozdanie tejże Komisji. Kraków 1881 str. 15 i 38—43.

²⁾ Muzeum z roku 1886 str. 366.

³⁾ Muzeum z r. 1887 str. 132.

Tak w dyskusyi jakoteż i w referatach domagano się prawie jednoznacznie zmiany dotychczasowych stosunków, kładąc silny nacisk na konieczną potrzebę teoretycznego i praktycznego przygotowania kandydatów w zakresie pedagogii i dydaktyki, i powoływano się na Seminarja pedagogiczno-dydaktyczne tak w Niemczech, jakoteż i w innych państwach europejskich. Nie wspomniano jednak, że podobna instytucja a może nawet pod niektórymi względami lepsza od tych wszystkich, jakie przytaczano, istniała u nas w Polsce jeszcze w przeszłym wieku, w czasach działalności Komisji edukacyjnej. Wprawdzie prof. Dr. Baraniecki zwrócił wśród dyskusyi w Kole krakowskiem uwagę na ustawę o kandydatach Stanu akademickiego, wydaną w r. 1783, ale nie dotknął wcale organizacyi Seminarjum kandydackiego, a to z tej prostej przyczyny, że nie była mu wcale znana, gdyż rzeczywiście pomijając ustawy Komisji edukacyjnej mało co w tej sprawie wiedzieliśmy. Łukaszewicz nawet, jedyna prawie dotąd powaga w dziedzinie historii naszego szkolnictwa, wspomina o tém tylko w kilku słowach, a i te zdradzają zupełną nieświadomość organizacyi Seminarjum kandydackiego i jego rozwoju; twierdzi bowiem, ¹⁾ że „kandydaci uczęszczali tylko na zwyczajne kursa, a praktycznie nie byli do zawodu nauczycielskiego sposobieni“. Dr. L. Kulczyński, mówiąc w swęj rozprawie p. t. Wykształcenie nauczycieli gimnazjalnych o różnych tego rodzaju instytucjach wspomina wprawdzie i o kandydatach Stanu akademickiego z czasów Komisji edukacyjnej, ale bardzo lakonicznie; przyznaje bowiem, ²⁾ że „nie wiemy dokładnie, jakie były w tym względzie przepisy“.

Zajmując się od pewnego czasu historją szkół w Polsce, zwłaszcza pracując nad historją gimnazjum Św. Anny w Krakowie, wydaną z powodu jubileuszu 300 rocznicy jego założenia, miałem sposobność zapoznać się bliżej z bogatym, a niestety jeszcze tak mało wyzyskanym archiwum uniwersytetu Jagiellońskiego. W archiwum tém znalazłem obfite materiały źródłowe, odnoszące się do kandydatów Stanu akademickiego, które dają możność zapoznania się w najdrobniejszych szczegółach z historją i organizacją akademickiego Seminarjum kandydackiego, utworzonego przez Komisją edukacyjną przy Szkole głównej

1) *Historja szkół w Koronie i Litwie* tom II. str. 268.

2) *Przewodnik naukowy i literacki* z r. 1883 str. 530.

w Krakowie. Bogaty ten materiał zużytkowałem już w części w wyżej wspomnianej historii gimnazjum Św. Anny, o ile to w związku z innymi sprawami było potrzebne.¹⁾ Mając zaś pod ręką kopie tych materiałów rękopiśmiennych, postanowiłem w niniejszym programie gimnazjalnym podać o tej instytucji obszerniejszą wiadomość. A instytucja ta tém więcej zasługuje na uwagę, że służyła później za wzór do urządzenia podobnej w akademii wileńskiej w czasach panowania cara Aleksandra I., a i Seminarium pedagogiczne, urządzone przy Szkole głównej warszawskiej za staraniem margrabiego Wielopolskiego w r. 1862,²⁾ przypomina pod niektórymi względami organizację kandydatów z czasów Komisji edukacyjnej.

Za podstawę do opracowania niniejszej monografii służyły mi następujące źródła:

1) Akta Departamentu regencyi kandydatów Stanu akademickiego przy Szkole głównej koronnej w Krakowie, zaczęte w r. 1788 (rękop. Nr. 30). Zawierają sprawozdania z 42 posiedzeń Departamentu regencyi, spisywane przez prof. Jacka Przybylskiego, raporta zastępcy regenta, Marciszowskiego, rezolucye Komisji edukacyjnej, kolegiów Szkoły głównej i t. p. pisma, odnoszące się do kandydatów.

2) Raporta o kandydatach z r. 1790—1793 (ręk. Nr. 31). Raporta z lat 1787—1790 wciągnięto do Aktów Depart. regen. kand.

3) Sesye kandydatów od r. 1783—1793/4 (rękop. Nr. 28). Są to sprawozdania z konferencyj niedzielnych, jakie na mocy ustaw z r. 1783 odbywał regent z kandydatami.

4) Porządek materyi z nauk moralnych i fizycznych na popisy publiczne dla kandydatów Stanu akademickiego z Ostrzeżeniami względem religii, obyczajów i nauk z r. 1787/8. — Podobne programy popisów kandydackich drukowała regencya kandydatów także w latach 1784/5—1787/8, jak świadczą o tém rachunki kosztów druku, znajdujące się w wyżej przytoczonych Aktach Departamentu, jakoteż raport Jana Śniadeckiego.

5) To samo z r. 1788/9. Zawiera prócz Porządku materyi z nauk moralnych i fizycznych i spisu kandydatów także Urządzenia względem popisów kandydackich.

¹⁾ Dr. J. Leniek. Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu 300 rocznicy założenia gimnazjum Św. Anny. Kraków, 1888 str. CXXXIV—CXXXVII.

²⁾ Henryk Lisiecki. Al. Wielopolski. Kraków 1878 t. III.

6) Posiedzenia na popisy publiczne kandydatów Stanu akademickiego i Zgromadzeń szkolnych duchownych z nauk moralnych i fizycznych z r. 1790/1, 1791/2 i 1792/3.

7) Ustawy Komisji edukacji narodowej dla Stanu akademickiego, wydane w r. 1783 (Lwów 1873 wyd. St. Sobieski).

8) Raport o instytucji kandydatów, przedłożony przez Jana Śniadeckiego, sekretarza Szkoły głównej, Fel. Oraczewskiemu, komisarzowi edukacyjnemu w czasie jego wizytacji Szkoły głównej w r. 1786. (Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce — wyd. Akad. Umiej. tom III. str. 214).

9) X. Grzegorza Piramowicza: Mowy miane w Towarzystwie do ksiąg elementarnych w latach 1776—1788 (wyd. Dr. Wł. Wisłocki nakł. Koła krakow. Towarz. naucz. szkół wyższych).

10) Materiały źródłowe (wydał Dr. J. Leniek w Książce pamiątkowej ku uczczeniu jubileuszu 300 rocznicy założenia gimnazjum Św. Anny. Kraków 1888).

I.

Komisja edukacyjna, ustanowiona na Sejmie rozbiorowym w r. 1773, wzięwszy pod swą opiekę jako najwyższa magistratura w sprawach szkolnych wszystkie szkoły w Koronie i Litwie, starała się nadać im pewną jednolitość, gdyż dotychczas były one instytucjami prywatnymi, niezależnymi od państwa. W czterech kierunkach przedewszystkiem rozwinęła Komisja edukacyjna swą działalność i trzeba przyznać jej czci godnym członkom, że brali się do dzieła nietylko z zapałem, ale i z świadomością celów i środków, że nietylko chcieli, ale i umieli wywiązać się jak najlepiej ze swego zadania. Najpierw zajęła się uporządkowaniem funduszków edukacyjnych, które składały się przeważnie z majątku pojezuickiego. Następnie przeprowadziła zupełną reformę wszystkich szkół, poczynawszy od akademii a skończywszy na szkołach parafialnych i pensjonatach, wydała instrukcje i plan nauki, który liczył się z rozwojem umiejętności i z potrzebami państwa, społeczeństwa i jednostki. Przytęm równocześnie dokładała starań o dobre podręczniki szkolne, powołując do życia Towarzystwo do ksiąg elementarnych i popierając jego usiłowania. Wiedziała jednak dobrze, że nie na wiele

przydałaby się cała jej praca, gdyby nie miała odpowiednich wykonawców swych myśli i dążeń. Jaki nauczyciel, taka szkoła, o dobrych też nauczycieli starała się przedewszystkiem i nie szczędziła w tym celu zabiegów i kosztów. A nie było to z początku łatwe zadanie i trzeba się było na razie w braku lepszych zadowolnić tymi siłami nauczycielskimi, jakie były. Wprawdzie reforma Konarskiego przysporzyła narodowi światłych i gorliwych pedagogów, ale jeszcze wiele na tem polu pozostawało do życzenia. By temu zaradzić, tych, jacy byli, wzięła w ścisłą kontrolę i opiekę. Pouczała ich za pomocą wizytacyj, konferencyj, instrukcyj, podręczników i t. p. środków i zachęcała ich do pracy, nagradzając zdolnych i pilnych i starając się stan nauczycielski podnieść w opinii narodu. I w ten sposób wielu chcąc niechcąc przyzwyczajało się do nowych wymagań i działało w duchu Komisji: jedni może z obawy utraty posady, inni zaś powodowani szlachetniejszymi pobudkami. Upornych karała, a nieudolnych usuwała w miarę, jak przybywali nowi wychowañcy. Ażeby zaś tych nowych mieć jak najwięcej i jak najlepszych, urządziła w r. 1780 w Krakowie i w Wilnie osobne akademickie Seminaria kandydackie, których zadaniem było przygotowanie i dostarczanie szkołom dobrych nauczycieli i to takich, którzyby ożywieni duchem reformy zapomocą wychowania młodziej generacyi podnieśli naród z upadku umysłowego, a przez to przyczynili się do odrodzenia narodu i uratowania państwa, stojącego nad przepaścią. Seminarya te ulegały wprawdzie kilkakrotnym przeobrażeniom, istniały jednak aż do upadku państwa polskiego i wydały szereg zacnych i światłych pedagogów, których imiona zdobią karty dziejów akademii wileńskiej, liceum krakowskiego i krzemienieckiego.

Jakich nauczycieli chciała mieć Komisya edukacyjna, poznać to najlepiej możemy z mowy jej najzasłużeńszego członka, X. Grzegorza Piramowicza, ¹⁾ mianej w rocznicę otwarcia Towarzystwa do ksiąg elementarnych w dniu 7. Marca 1781:

„Nauczyciel, którego kształcimy, nie jest to człowiek tylko uczony, samym umiejętnościom przez smak i zamięłowanie onych lub dla zysku lub dla próżności czas i pracę poświęcający; nie jest martwem owem i po wylłoczonej samym zwyczajem ścież-

co ruszającem się narzędziem; rozum jego nie jest ściśniony czezą wiadomości pamięcią, ani nie czułe na to wszystko, co ludzkość obchodzi, serce; nie jest nakoniec pięknym owym przystrojonym doweipem, który często z uszczerbkiem rozsądku i prawdy zabawi szczupły społeczności okrąg, a na nie się nie przyda, owszem wiele zaszkodzi ogólnemu społeczeństwu. Nauczyciel nasz jest enotliwy i objaśniony obywatel. Edukacją, którą odebrał, wyniesiony ku wyższym końcom, pogląda na Ojczyznę, jako na spólną Matkę, która, poruczywszy mu do ukształcenia dzieci swoje, wyciąga od niego dobrych i pożytecznych synów. Cokolwiek stanowi szczęśliwość osobną człowieka, zdrowie, cnota i obyczaje, rozsądek pewny, dobry rząd domowy, miłość, przyjaźń i szacunek u drugich; cokolwiek składa szczęśliwość publiczną, równa i najściślejsza sprawiedliwość, prawodawstwa mądre, obrona krajowa, enoty obywatelskie, niepodległość w zdaniu, szlachetność myśli i postępków, szanowanie jak najświętsze własności cudzej: to wszystko ma za cel powołania i posługi swojej. Na fizyczne i moralne nauki, z których prawie jedynie złożoną istotną instrukcją od zwierzechności odebrał, pogląda nie inaczej, tylko jako na środki prowadzące, aby obywatel wiedział, co z domowej w pospolitej rzeczy jako oświecony i pocziwy czynić powinien. Przekonany, że przymioty duszy jego wpływać mają w duszę ucznia, całą usilność obraca na to, żeby sam umiał być, czem tamtego mieć chce. Myśli, mówi i postępuje w ten sposób, aby wyrażenia od niego w umysł i serce młodego przesłane ochroniły go od zgorzenia i zepsucia świata, od zarazy błędu i podłości, od nieczułości i bezczynnego lat trawienia. Kiedy dawać będzie nauki ku okrasie i przyjemności w towarzystwie służące, okaże złego onych użycia niebezpieczeństwo, ostrzeże o próżnym częstokroć blasku, o szkodzie obyczajów publicznych, w które one bez przewodnictwa gruntownego rozumu wdają; skieruje nabycie ich ku zaleceniu enoty, mile ją i nadobnie malując, ku wyczyszczeniu namiętności, przystojnie one zabawiając; powie, że wszystkie w pięknych naukach i kunsztach okraszy prawdzie i cnocie służyć mają. Tak przysposobionych uczniów, na taką drogę naprowadzonych, odda rodzicom i Ojczyźnie. Zwierzechność krajowa, obyczaje publiczne tym samym środkiem naprawione, resztę dokonać mają“.

Takich to nauczycieli przygotowywać narodowi było obowiązkiem zorganizowanych w r. 1780 Seminarjów kandydackich. Ci, którzy zamyślali się poświęcić zawodowi nauczycielskiemu czyli, jak to wówczas nazywano, Stanowi akademickiemu ¹⁾, przywdziewali suknię akademicką to jest togę mniejszą i pod nazwą Kandydatów Stanu akademickiego utrzymywani byli przez cały czas studyów kosztem Komisji edukacyjnej. ²⁾ Zgłaszający się na „kandydacyą“ musieli ukończyć szkołę średnią, zwaną do roku 1783 wojewódzką, i być poleceni Komisji edukacyjnej do przyjęcia przez nauczycieli tego zakładu, który ukończyli. Przyjęci pozostawali jeszcze dwa lata na próbie przy swęj szkole, zaprawiając się do przyszłego zawodu pod kierunkiem profesorów. Od tego obowiązku uwolnieni byli tylko ci, którzy w r. 1780 byli już na studyach w akademii. ³⁾ Wypróbowani udawali się do akademii krakowskiej lub wileńskiej, gdzie na podstawie rezolucji Komisji edukacyjnej i świadectwa szkoły wojewódzkiej przyjęci do Seminarjum kandydackiego, zostającego pod kierownictwem rektora i prefekta, kształcili się przez trzy lata w podwójnym kierunku. Uczęszczali na wykłady akademickie tych przedmiotów, w których celowali i którym się zamyślali poświęcić. W zakładzie zaś, który był rodzajem dzisiejszych internatów lub seminarjów duchownych, obznajmiano ich z elementami tych umiejętności, które dzisiaj nazywamy pedagogią i dydaktyką, i z ustawami szkolnymi. Seminarjum czuwało nadto nad moralnością i religijnością kandydatów, by później pod tym względem mogli świecić przykładem młodzieży sobie powierzonej. Na moralność i religijność zwracano nawet większą bacność, niż na studia naukowe, gdyż „niedostatek nauki może być z laty wynagrodzony za pomocą pracy, złe zaś obyczaje, zwłaszcza nawyki wczesnej młodości, trudne są do złamania“. Mieszkali razem w Seminarjum. Każdy kandydat pobierał na stół i wspólne potrzeby zakładu rocznie 650 złp., a nadto 300 złp. na osobiste wydatki ⁴⁾. Mieli nawet swą własną bibliotekę, złożoną prze-

---

¹⁾ Wszyscy nauczyciele od najniższych do najwyższych tworzyli osobny uprzywilejowany stan, zwany Stanem akademickim:

²⁾ X. Grzeg. Piramowicza Mowy str. 65 i 76.

³⁾ Materiały źródłowe str. 157. (Dr. Leniek Książka pamiątkowa).

⁴⁾ Łukaszewicz — Historia szkół, tom II str. 268.

ważnie z dzieł francuskich. Były to podręczniki szkolne lub dzieła naukowe z zakresu przedmiotów, udzielanych w szkołach. Po trzech latach wysyłano kandydata do szkoły wojewódzkiej. Wstępując do Seminarium, musiał się każdy zobowiązać po ukończeniu studyów odczytać „6 lat obowiązkowych“, a potem mógł zostać przy tej samej szkole lub starać się o przeniesienie do innej albo nawet porzucić zawód nauczycielski. Najzdolniejszych zaś wysyłała Komisya edukacyjna na dalsze studia za granicę i z tych potem rekrutowali się nowi profesorowie akademii.

Seminarya te w takim zakresie działalności, jaki podałem, istniały tylko trzy lata t. j. do roku 1783, w którym Komisya edukacyjna wydała nowe ustawy dla Stanu akademickiego. Jakie było ich wewnętrzne urządzenie, dokładnie nie wiemy; wiele jednak domyślać się możemy z ustaw dla kandydatów, wydanych w r. 1783, które właśnie były dziełem X. Popławskiego, rektora Seminarium kandydackiego w Krakowie w czasie owego trzechletniego prowizoryum, i z mowy, jaką tenże miał dnia 8. Marca 1780 na posiedzeniu Towarzystwa do ksiąg elementarnych w zastępstwie X. Grzegorza Piramowicza.

W r. 1781 było w Seminarium krakowskim 16 kandydatów, a w wileńskim tylko 8¹⁾. W wileńskim rektorem był X. Hieronim Strojnowski, Pijar, późniejszy rektor akademii, a w końcu biskup wileński, autor podręcznika pt. Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomii politycznej i prawa narodów. W Krakowie Seminarium kandydackie umieszczone było na ulicy Grodzkiej, w budynku pojezuickim, dawném kolegium pod wezwaniem Św. Piotra i Pawła, a rektorem jego był wyżej już wspomniany X. Antoni Popławski, profesor prawa, autor elementarnych podręczników szkolnych do nauki moralnej. Jako rektor Seminarium kandydatów do stanu nauczycielskiego miał pierwszeństwo zasiadania na posiedzeniach Rady Szkoły głównej zaraz po rektorze akademii, a przed prezesami kolegiów²⁾.

---

1) X. Piramowicza Mowy str. 77.

2) Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce — wyd. Akad. Umiej. tom I. str. 254.

Kto piastował urząd prefekta, nie wiadomo; domyślać się tylko można, że był nim jeden z nauczycieli miejscowej szkoły wojewódzkiej. Rektor Seminarium pobierał za swą pracę nad kandydatami prócz pensyi stołowej 650 złp. 4000 złp. rocznie, a prefekt prócz wikt, mieszkania i opału 1000 złp. Koszta utrzymania tych Seminarjów były, jak widzimy, znaczne; najwięcej zaś wydatków pochłaniał wspólny stół i wspólne mieszkanie, które miało jeszcze tę niedogodność, że kandydaci, mieszkając prawie jak zakonnicy za kłauzurą, nie mogli się zajmować prywatnymi lekeyami tj. dyrekeyą młodzieży, uczęszczającą do szkół średnich krakowskich i wileńskich, przez co pozbawieni byli nie tylko korzyści materyalnej, ale, co ważniejsze, zawodowej. Powszechnie też domagano się, by im jako przyszłym nauczycielom można było powierzać dyrekeye. Dlatego też X. Popławski, układając z polecenia Komisji edukacyjnej tę część ustaw, która odnosiła się do Stanu akademickiego ¹⁾, opracował nowe ustawy dla kandydatów. Zniósł wspólny stół i mieszkanie i powierzył dozór i edukacją ich Radzie Szkoły głównej i wybranemu przez nią regentowi; zniósł także dwuletnią próbę, a natomiast czas studyów akademickich przedłużył do lat czterech, z których pierwszy zastępować miał owe dwa lata próby przy szkole średniej. Nowe urządzenia poznamy najlepiej z dosłownego tekstu ustaw z r. 1783, który brzmi, jak następuje ²⁾:

Z ważności obowiązków stanu nauczycielskiego, który ma tworzyć i kształcić dobrych obywateli w ojezyźnie, miarkować łatwo można, jaka powinna być przezorność w wybieraniu kandydatów, jaka troskliwość i wierność w ćwiczeniu i doświadczeniu onych, jakie nakoniec upewnienie się w przyjmowaniu do stanu nauczycielskiego. Następujące przepisy kierować mają postępowanie Szkół głównych i Zgromadzeń akademickich w tym wyborze, w doświadczeniu i przyjmowaniu kandydatów, a oraz tym samym, którzy powołanie swoje do tej usługi publicznej oświadczać będą, powinności i obowiązki ukażą.

---

¹⁾ X. Piramowicza Mowy str. 90.

²⁾ Ustawy Komisji edukacji narodowej dla stanu akademickiego z r. 1783.

1. Nietylko w każdym Wydziale ¹⁾ mają być przyjmowani kandydaci podług potrzeb Zgromadzeń lub rozporządzenia Rektora Szkoły głównej, nastąpić mogącego z niedostatku kandydatów w innych Wydziałach, ale też Szkoły główne z uczniów swoich, ofiarujących się do stanu nauczycielskiego, stosownie do potrzeby ogólnej szkół, tychże kandydatów przyjmować będą mogli.

2. Gdy który z uczniów po skończonym nauk biegu w szkołach o sześciu klasach z chęcią przyjęcia tego stanu oświadczy się, wtedy rektor w potrzebie przyjęcia obradę z osób Zgromadzenia wydziałowego *vocis passivae* złożwszy, wyznaczycy egzaminatorów trzech z liczby nauczycieli i zasłużonych ²⁾, którzyby owego żądającego wybadywaniem doświadczali, znośząc i porównywając dawne nauczycieli i prefektów ³⁾ o zdatości jego, obyczajach i postępku w nauce świadectwa i raporta; a na drugiem podobnemże posiedzeniu zdania egzaminatorów przejrane będą wraz z przeszłymi rzeczonymi świadectwy. Który z egzaminowanych nie otrzyma dwóch egzaminatorów zdania o większej nad mierność zdatości, ten oddalonym zostanie; o tych zaś, którzy takowe zdania otrzymają, jeszcze Zgromadzenie *vocis passivae* nastąpi i większość kręsek o ich przyjęciu stanowić będzie, o czém ma być doniesiono Szkole głównej, która podobnie postępować ma względem wyboru, przyjmowania i egzaminu uczniów swoich na kandydatów, zaradzając o tém na Sesyach, ściągających się do rządu i dozoru całego Stanu akademickiego.

---

¹⁾ Najwyższą władzą szkolną, odpowiadającą dzisiejszym ministeryom oświaty była Komisya edukacyjna. Całe państwo dzieliło się pod względem edukacyjnym na dwie prowincye, Koronę i Litwę. Naczelną władzą w Koronie była akademia krakowska, w Litwie wileńska, zwane Szkołami głównymi. Szkoły główne miały bezpośrednią władzę nad szkołami średnimi, zwanymi wydziałowymi, których w Koronie było 6, w Litwie 4. Od szkół wydziałowych zależne były podwydziałowe, inaczej powiatowymi zwane, szkoły żeńskie, klasztorne, pensyonaty i szkoły parafialne. Nauczyciele szkoły wydziałowej z rektorem na czele tworzyli Zgromadzenie szkoły wydziałowej. Rektor akademii miał po Komisji edukacyjnej najwyższą władzę w swej prowincyi, a rektor szkoły wydziałowej w swym Wydziale.

²⁾ Zasłużeni czyli tak zwani emeryci należeli do Zgromadzenia wydziałowego i brali udział w jego obradach.

³⁾ Urząd prefekta odpowiada dzisiejszemu urzędowi dyrektora.

3 Sądzący o przyjęciu ucznia na kandydata oprócz względów na cnoty i obyczaje, na sposobność i korzyści w naukach, mieć baczność jeszcze powinni, aby wolny był od słabości trwającej, niedołęztwa, od trudności w mówieniu i znacznej odrazy co do postawy, a nie ma być młodszy od lat 18-tu.

4. Przyjęty na kandydata weźmie zaraz suknę akademicką ¹⁾, do społecznego zaś życia w Zgromadzeniu należeć nie będzie aż po odbytej przez lat cztery edukacji w Szkole głównej i otrzymanych tamże stopniach promocyi, do Stanu akademickiego przywiązanych.

5. Kandydat z Wydziału będzie odesłany podczas wakacyj do Szkoły głównej tak, aby na miejscu stanął przed zaczęciem roku szkolnego. Nim odjedzie, zapisze się w księdze Rektorowi Wydziałowemu przy dwóch świadkach sposobem następującym:

„Niżej na podpisie wyrażony, przyjmując dobrowolnie Stan akademicki, to jest stan publicznego nauczycielstwa, zapisuję się na nauczyciela do Wydziału N. z zaręczeniem, iż gdy w przeciągu pierwszego roku bawienia się mego przy Szkole głównej, od niej przy rzeczonym stanie utrzymamy, a potem przez lat trzy w przepisanych naukach doskonalonym zostanę, do Wydziału N. powrócę i tam urząd nauczycielski przez lat sześć z powinności sprawować będę, chyba gdybym rozkazem Prześwietnej Komisji do innego Wydziału był przeniesiony. Dalsze zaś lata dobrowolnego uczenia, lubo od mojej woli co do trwania w stanie nauczycielskim zależeć będą, gdy jednak od Stanu akademickiego oddalić się zechcę, na rok wprzód o tém Szkole głównej doniosę. W przypadku niedotrzymania tego poddaję się sądowi Szkoły głównej i Prześwietnej Komisji edukacyjnej“.

Rektor Wydziałowy da kandydatowi ekstraktem akt przyjęcia jego na kandydactwo i list do Rektora Szkoły głównej z wyrażeniem wieku, kondycyi, ojczyzny, dowcipu, nauk i obyczajów, co za przybyciem swoim w ręku Rektora Szkoły głównej razem złoży.

6. Rektor doniesie Radzie Szkoły głównej o przybyłym kandydacie, a po przeczytaniu przyjęcia i świadectwa Sekre-

---

¹⁾ Kandydaci i oduczający 6 lat z powinności nosili togę mniejszą, po sześciu latach przywdziewali togę większą, w życiu zaś prywatnem chodzili w stroju klerykim.

tarz przybyłego kandydata na Sesią wprowadzi i w metrykę uczniów Szkoły głównej zapisze. Rada po wysłuchaniu oświadczeniu kandydata, do których nauk szczególnie przykładać się pragnie, zważywszy jego ochotę, sposobność oraz potrzeby szkół i porównyując z tem wszystkiem świadectwa o nim złożone, wyznaczy mu lekye, na które chodzić ma w przeciągu roku swęj próby; podług zaś podziału nauk odeszle go do Prezesów ¹⁾, którzy na obradach *Collegiorum* okażą mu porządek lekcyj jego oraz powinności ściągające się do egzaminów i popisów, aby wiedział, jak się ma do nich przykładać.

7. Szkoła główna mając wzgląd, iż na wydoskonaleniu kandydatów zależy jej honor, całość Stanu akademickiego, dostarczenie zdatnych profesorów i przyszłe na katedry Szkoły głównej następowanie, przykładać powinna wszelkiej usilności nie tylko względem gruntownego ich ćwiczenia w naukach, ale też względem wkładania do pracy, bogobojności i dobrych obyczajów: na ten koniec wysyłać będzie częste wizyty do ich mieszkań, wyznaczać im zdatnych korepetytorów, wprawiać do praktyki nauczycielskiej przez dyrekye prywatne lub zastępowanie w potrzebie nauczycielów w szkołach przy Szkole głównej będących, wzywać ich pewnych czasów na konwersacye akademickie i wszędzie dawać będzie pilną baczność na ich postęпки i zabawy. Obowiąże Szkoła główna Sekretarza lub jednego profesora gorliwego i wymownego, aby raz w miesiąc czytał im część Ustaw Komisji, zastanawiając ich nad ważnością powołania nauczycielskiego i pewnością promocyi, przywiązanej jedynie do gruntownego nauk posiadania i cnotliwych obyczajów, przelecoby nabywali ducha stanu swojego i chęci do pełnienia obowiązków nauczycielskich. Ci zaś, którzy na tę do Stanu akademickiego próbę przyjęci będą, powinni się częstym rozważaniem przekonać, na jak ważną posługę powołani są, jako od ich zdatności kształcenie cnotliwych i oświeconych obywateli zawisło, a zatem za najściślejszy sumienia obowiązek poczytają, z usilnością i gorliwością niestrudzoną przysposabiać się do wykonania obowiązków swojego stanu, do wydoskonalenia się w pobożności, naukach i sposobie edukowania.

---

¹⁾ Urząd prezesa odpowiada dzisiejszemu urzędowi dziekana wydziału.

8. Po skończoném doświadczeniu profesorowie; których lekcyj kandydat słuchał, złożą na piśmie świadectwa o jego pilności i postępkach, a Prezesowie dadzą zdania o popisach i egzaminach. Sekretarz Szkoły głównej przygotowuje wypisy z aktów wizyt miesięcznych od Szkoły głównej do kandydatów wysyłanych; co wszystko na Radzie ¹⁾ ma być przeczytane: poczem wyznaczeni będą egzaminatorowie do generalnego egzaminu, których zdania porównyując z świadectwami wyżej rzeczonymi, sama Rada Szkoły głównej o przyjęciu lub oddaleniu kandydata jednomyślnością lub większością głosów stanowić będzie. Sekretarz Szkoły głównej doniesie o przyjęciu lub odrzuceniu Rektorowi tego Wydziału, do którego jest zapisany.

9. Przyjęty kandydat otrzyma pierwszy stopień promocyi w umiejętnościach i naukach wyzwolonych i będzie zapisany w księgę nauczycielów Stanu akademickiego, czyniąc wprzód uroczyste zaręczenie przy dwóch świadkach w następujący sposób.

„Niżej na podpisie wyrażony, przyjmując dobrowolnie Stan akademicki to jest stan publicznego nauczycielstwa, podaję się wszystkim ustawom i rozporządzeniom temuż stanowi od Prześwietnej Komisji Edukacyi Narodowej przepisany, które to ustawy ukazane mi były, a przezemnie czytane i rozważane, one ze wszelką dokładnością zachowywać przyrzekam. A mianowicie zobowiązuje się: 1-mo, iż oduczę w tym Wydziale, do którego zapisałem się, lat sześć z powinności, a to w tej klasie, do której wybrany będę, chyba bym powagą Prześwietnej Komisji do innego Wydziału był przeniesiony, odbierając płacę coroczną, jaka jest oduczającemu lat sześć z obowiązku przeznaczoną: 2-do, iż sposób uczenia od Prześwietnej Komisji Edukacyjnej przepisany zupełnie wykonam i tej zwierchności w udziale jej władzy będę posłusznym: 3-o, iż zachowując sobie wolność odstąpienia od stanu nauczycielskiego, wprzód tego nie uczynię, póki lat sześciu z powinności nie oduczę i weześnie na rok o takowem odstąpieniu do zwierchności ostrzeżenia nie zaniosę: w przypadku uchybienia którego z rzeczonych obowiązków, nieposłuszeństwa lub jakiegokolwiek przeciw karności wykroczenia poddaję się sądowi

---

¹⁾ Rada Szkoły głównej odpowiada w części dzisiejszemu Senatowi akademickiemu.]

Szkoły głównej i Prześwietnej Komisji edukacyjnej. Prócz tego przyrzekam, iż jakikolwiek bym potem życia rodzaj przedsięwziął, na jakimkolwiek stanął stopniu, utrzymywać zawsze i pomnażać będę dobro edukacji i Stanu akademickiego. Na co wszystko przy daniu pocziwego słowa i ręki W. Rektorowi Szkoły głównej w przytomności świadków N. N. podpisuję się. Dan etc.“

Na tym akcie podpiszą się dwaj świadkowie w księdze na ten koniec sporządzonej; wypis zaś aktu podwójny, od kandydata i świadków podpisany, jeden w archiwum Szkoły głównej zostanie, drugi do szkoły Wydziałowej, gdzie był przyjęty kandydat, przesłany być powinien.

10. Kandydat, otrzymawszy pierwszy stopień promocji w Szkole głównej ma się doskonalić w naukach sobie przepisanych, podlegając dozorowi nauczycieli co do lekcji i Prezesów *Collegiorum* co do egzaminów i popisów podług rozrządzenia, które Szkoła główna na ten koniec ułoży.

11. Po skończonych czterech latach swojej przy Szkole głównej bytności otrzyma stopnie doktorskie w umiejętnościach i naukach wyzwolonych, gdy przez postępek, nienaganne obyczaje i dobrze odbyty egzamen godnym się być okaże.

12. Jeżeli kandydat odbywszy przy Szkole głównej lat cztery otrzyma pozwolenie dłuższego bawienia się przy téjże szkole, może zostać z pensją w czwartym roku bytności swojej przy Szkole głównej brana.

13. Kandydat przy Szkole głównej będący weźmie ze skarbu Komisji w pierwszym roku złp. 300, w innych trzech latach po 400; potrzeby zaś stołu i mieszkania dla kandydatów podług miejscowych okoliczności każda Szkoła główna ułoży. Powróciwszy do swego Wydziału kandydat, nim zacznie uczyć z powinności, oprócz wspólnego stołu, który w Zgromadzeniu mieć będzie, taką pensją odbierze, jaką brał ostatniego roku przy Szkole głównej.

14. Gdyby który z uczniów chciał być kandydatem o własnym koszcie, Szkoła główna ma go przyjąć do Stanu akademickiego pod warunkami wyżej opisanymi, wkładając na niego obowiązek oduczenia lat sześciu z powinności, z tą jednak różnicą, iż drugiego roku uczenia z powinności pensją dorobkową brać zacznie. Wszakże jeżeli takowy kandydat przyjęty z pomiędzy uczniów Szkoły głównej i ze świadectwa

profesorów okaże się, iż słuchając lekcyj publicznych, był wydoskonalszy w naukach stanowi nauczycielskiemu potrzebnych, ma tylko odbyć rok próby między kandydatami z obowiązkiem odprawienia egzaminów, przywiązanych do promocyj akademickich.

15. Każdy kandydat, jeżeli na dłuższe bawienie nie zyskał pozwolenia, powrócić powinien do Wydziału, w którym był przyjęty, a to do Zgromadzenia, które mu Szkoła główna wyznaczy. A póki ten nie nastąpi na jakie wakujące miejsce nauczyciela, póty to Zgromadzenie Wydziałowe od przyjęcia nowego kandydata wstrzyma się, chyba by je Szkoła główna o wcześniejszej potrzebie przyjęcia obwieściła; kandydat zaś zastępować w potrzebie nauczyciela będzie.

16. Zgromadzenie na obradzie zwykłym sposobem stanowienia osądzi, do której nauki użyty ma być kandydat, a zatem jaka i innych nauczycieliów zająć powinna odmiana, gdy się ta potrzebną okaże; a to mając wzgląd na zdatność każdego. W przypadku równej zdatności dwóch lub więcej, na dawność w uczeniu wzgląd mieć należy.

17. Jeżeli kandydat powróciwszy do Wydziału swojego i tam lat sześć na zastępowaniu nauczycieliów przepędziwszy, nie mógł być umieszczony na profesorstwie w swym lub innym Wydziale, tedy otrzymawszy od Zgromadzenia świadectwo dobrego sprawowania się, będzie miał porachowane wyż rzeczone lata za te, które z powinności odczytać był obowiązany. —

Zachodzi teraz pytanie, o ile ustawy te weszły w życie i jakim następnie uległy zmianom. O kandydatach w krakowskiej akademii mamy dosyć szczegółowe źródłowe wiadomości, szczerze jeszcze do r. 1787, natomiast bardzo obfite z lat 1787—1790. Spodziewać się należy, że podobne urządzenia istniały i w akademii wileńskiej, gdyż za podstawę służyły wspólne rozporządzenia Komisji edukacyjnej, a jeżeli były jakie różnice, to chyba tylko w szczegółach i w sposobie wykonania. X. Piramowicz przyznaje wielkie zasługi około pracy nad kandydatami wileńskimi X. Mickiewiczowi, profesorowi fizyki ¹⁾. Po zniesieniu na mocy nowych ustaw wspólnego stołu i mieszkania dostali się kandydaci pod opiekę Rady Szkoły

¹⁾ X. Grzeg. Piramowicz, Mowy str. 136.

główniej, a ta powierzyła ich dozorowi wybranego przez się regenta, zastrzegając sobie przyjmowanie i oddalanie kandydatów, wyznaczanie egzaminatorów, układanie w porozumieniu z kolegiami popisów publicznych i nadzór nad nimi, odbieranie raportów od regenta, zapobieganie „nieprzyzwoitościom, jakieby na podstawie raportu i obserwacyi wypadły“, przepisywanie nowych ustaw i wreszcie zaopatrywanie szkół w nauczycieli na podstawie raportów wizytatorów.¹⁾ Urząd regenta powierzyła Rada Szkoły głównej krakowskiej uchwałą posiedzenia z dnia 27. Października 1783 X. Bonifacemu Garyekiemu, profesorowi prawa rzymskiego a dawnemu (w l. 1777—1781) kapelanowi szkoły Władysławsko-Nowodworskiej. Pobierał za pełnienie swych obowiązków prócz zwykłej pensyi profesorskiej w pierwszym roku 1800 złp., w następnych 2000 złp. z sumy 12.000 złp., przeznaczonej przez Komisją edukacyjną na roczne wydatki krakowskiego Seminarjum kandydeckiego.²⁾ Obowiązkiem jego było doglądać kandydatów, czy słuchają pilnie lekcyj akademickich, czy odbywają popisy, a nadto czy prowadzą życie moralne. Wyznaczał dla każdego kandydata lekcye do słuchania, bywał na wszystkich popisach, wyznaczał cenzorów do kontrolowania kandydatów, czy uczęszczają regularnie na wykłady, i odbierał od nich co tydzień raporta. Czuwał nad biblioteką kandydecką, kupował dla niej książki i inne przybory naukowe. Zarządzał kasą i załatwiał wszelkie sprawy pieniężne. Wydawał drukiem corocznie programy popisów kandydeckich i ich temata. Najważniejszym jednak obowiązkiem regenta było odbywanie z kandydatami konferencyj, tak zwanych Sesyj niedzielnych, na których obznajamiał kandydatów z ustawami i instrukcjami szkolnymi, czytając je i objaśniając, pouczał ich o obowiązkach stanu nauczycielskiego, oznajmiał i objaśniał materye służące do popisów, odbierał raporta od cenzorów, zapisywał mieszkania kandydatów, gromił wszelkie przekroczenia, uwiadamyiał ich o rozporządzeniach bądź Rady Szkoły głównej i kolegów, bądź Komisji edukacyjnej. Ustawy przepisywały odbywanie takich sesyj tylko raz na miesiąc, w krakowskiem Seminarjum odby-

¹⁾ Raport Śniadeckiego (Archiwum do dziejów literat. i oświaty w Polsce t. III. str. 214)

²⁾ Akta Departam. regencyi kandyd.

wały się jednak co tydzień i przynosiły wielką korzyść dla kandydatów. Wreszcie obowiązkiem regenta było składać co miesiąc raporta o kandydatach Radzie Szkoły głównej. Do pomocy dodała regentowi Rada Szkoły głównej X. Franciszka Marceiszowskiego, prorektora szkół krakowskich, który mając i tak z urzędu swego nadzór nad dyrektorami młodzieży, uczęszczającą do szkół średnich, miał wizytować mieszkania kandydatów, czuwać nad ich moralnością tudzież gorliwością w wypełnianiu obowiązków dyrektorskich i znosić się w tych sprawach z X. regentem Garyekim. Nadzór zaś religijny powierzyła uchwałą z dnia 11. Października 1785 podkanclerzemu Szkoły głównej X. Idattemu, profesorowi Przepisów chrześcijańskich. Obowiązkiem jego było tłumaczenie kandydatom raz w tydzień zasad nauki chrześcijańskiej w języku łacińskim i czuwanie nad wykonywaniem praktyk religijnych.

Kandydaci byli dwojacy: pensjonowani t. j. utrzymywani kosztem Komisji edukacyjnej, a takich na mocy konkluzji Szkoły głównej z 12. Października 1784 r. miało być 18, i dobrowolni, którzy się utrzymywali własnym kosztem. Do tych przedewszystkiē należeli zakonnicy, utrzymywani kosztem swych Zgromadzeń. Dostarczali ich OO. Komuniści, Kanonicy Laterański, Kanonicy Grobu Chrystusowego, Cystersi, Benedyktyni i Bazylianie. Benedyktyni jednak posyłali na kandydacyę tylko do r. 1786; wnosi też z tego powodu regencya kandydatów zażalenie do Rady Szkoły głównej ¹⁾, że jakkolwiek utrzymują dwie szkoły publiczne, kandydytów nie posyłają, i domaga się, „by zaradzić tej nieprzyzwoitości, aby inne Zgromadzenia nie ustawały przysyłać swoich subiektów na kandydacyę do nauczycielstwa“. Pijarzy tylko, którzy utrzymywali znaczną liczbę szkół, nie przysyłali swych kandydatów do Seminaryum akademickiego ²⁾, lecz kształcili ich u siebie.

W r. 1786 było wszystkich kandydatów 25, z tych 18 pensjonowanych, 7 dobrowolnych; w r. 1787 było ich najwięcej, bo 44, między tymi 12 zakonników; w r. 1788 było 29, z tych 8 zakonników; w 1790 roku 25, z tych 9 zakonników; w r. 1791 było 28, z tych 20 świeckich, 8 zakonników

¹⁾ Raporta o kandydatach.

²⁾ Nazwa Seminaryum akademickiego utrzymała się aż do r. 1794.

a w r. 1793 tylko 6 świeckich, a nie było już żadnego zakon-
nika ¹⁾. Między kandydatami Stanu akademickiego spotykamy
i takich, którzy przykładali się do nauk lekarskich; i tak np.
w latach 1786—1789 takimi kandydatami byli Jan Kanty
Bartseh i Jan Lieke. Po ukończeniu studyów medycznych
mieli być lekarzami szkolnymi, jakich Komisyja edukacyjna
przepisała w swych ustawach. Obowiązkiem ich było czuwać
nad zdrowiem profesorów i uczniów. W czasie kandydacyi
byli uwolnieni od popisów kandydackich, które zastępowało
czuwanie przy chorych w klinice. Uwolnieni także byli na
przedstawienie kollegium fizycznego od obowiązku uczęszczania
na mszę wspólną o $\frac{1}{2}$ do 9, gdyż w tym czasie zatrudnieni
byli przy chorych ²⁾.

Kandydaci krakowsey mieli także swego lekarza, płat-
nego przez regenta z kasy kandydackiej. W r. 1788 był nim
Wincenty Schaster, profesor fizyologii i anatomii i pobierał
za to rocznie 360 złp. Lekarstw dostarczała apteka Jana Scha-
stera, a kosztowały w tymże roku 545 złp. 5 gr., osobno zaś
cyrulikowi zapłacił regent 36 złp. ³⁾.

Kandydatami bywali zwykle synowie niezamożnych ro-
dziców. W czasie kandydacyi liczyli od 18—35 lat, najwięcej
jednak było w wieku między 20 a 25 rokiem życia. Pocho-
dzili z Wydziału małopolskiego lub wielkopolskiego, zdarzali
się jednak i z Galicyi, ci jednak jako zakordonowi nie mogli
być funduszowymi. Utrzymanie kandydatów stanowiła pensya
kandydacka, wynosząca w pierwszym roku 300 złp., w na-
stępnych trzech 400 złp. Nadto zajmowali się prawie wszyscy
dyrekeją młodzieży, uczęszczającej do szkół krakowskich, zaco
otrzymywali od rodziców remuneracyą zależną od umowy. Po-
dejmowali się także pomiarów ziemi, co również nie mały przy-
nosiło im dochód ⁴⁾. Mieszkali prywatnie, jednak pod nadzorem
regenta i prorektora szkół krakowskich, obowiązanych wizyto-
wać ich mieszkania. Zakonnicy mieszkali w klasztorach kra-
kowskich, świeccy w bursach lub w prywatnych kamienicach,
najwięcej jednak przy uczniach ich dyrekeji powierzonych.

---

¹⁾ Raporta o kandydatach.

²⁾ Akta Departamentu regeneyi kandydatów i Perządek materyi itd.

³⁾ Akta Departam. regeneyi.

⁴⁾ Raporta i Sesye kandyd.

W jaki sposób odbywało się przyjęcie w poczet kandydatów, jakie odbywali studia i egzamina, jak się odbywały owe kilkakrotnie wspomniane a ze wszech miar ciekawe popisy, poznamy później, załatwiwszy się poprzednio ze zmianami, jakie zaszły w dozorze nad kandydatami.

II.

Do r. 1787 regentem Seminaryum kandydackiego był X. Garycki; w tym roku uwolniła go Komisya edukacyjna od tych obowiązków, a rezolucją z dnia 27. Listopada t. r. ustanowiła tak zwany Departament regencyi dla kandydatów Stanu akademickiego, niezależny zupełnie od Rady Szkoły głównej, i jemu powierzyła nadzór nad wychowaniem kandydatów. Rezolucya ta brzmi, jak następuje ¹⁾:

Działo się w Warszawie na Sesijsi ekonomicznej Komisji edukacji narodowej dnia 27 miesiąca Listopada 1787. Komisya edukacji narodowej. Lubo już Komisya w ustawach swoich przepisała usilny dozór kandydatów Szkole głównej, wystawując jej w wydoskonaleniu tychże dobro narodu, własny honor, całość Stanu akademickiego, dostarczanie zdatnych profesorów i przyszłe na katedry Szkoły głównej następowanie, atoli nie mogąc jak tylko pomnożyć w tej mierze troskliwość swoją, przedsięwzięła do tychże ustaw przydać szczególny departament dozoru rzeczonych kandydatów, do którego wzywa rektora, jako obejmującego własne i wszystkich obowiązki, oraz uwalniając JX. Garyckiego, przeszłego regenta, wzywa oraz JX. Idatte, podkanclerzego Szkoły głównej, JX. Kołodowicza, teologii moralnej profesora, JX. Bogdanowicza, profesora prawa kanonicznego, JX. Trzeńskiego, profesora fizyki, z tym zamiarem, ażeby ten departament przykładał wszelkiej usilności nietylko względem gruntownego ćwiczenia kandydatów w naukach, ale też względem wkładania ich do pracy, bogobojności i dobrych obyczajów. Do uskutecznienia tego porucza najbliższy dozór i czynienie częstszych wizyt kandydatów JX. Kołodowiczowi, któryby immediate wglądał w sprawy kandydatów, dawał pilną bacność na wszelkie ich zabawy, przestrzegał ich

¹⁾ Akta Departam. regencyi kandydatów.

i donosił departamentowi. Za którą posługę wyznacza mu Komisyja przydatkową pensyą 2000 złp. Departament zaś przynajmniej dwa razy w miesiąc ma składać tym końcem sesye i na nich odbierać, roztrząsać doniesienia o obyczajach i pilności w naukach kandydatów, wyznaczać im korepetytorów, nagannych upominać, zastanawiając ich nad ważnością powołania nauczycielskiego i pewnością promocyi przywiązanej jedynie do gruntownego nauk posiadania i enotliwych obyczajów, ma nakoniec urządzić kolejne przez kandydatów czytanie ustaw komisyi. Prócz tego każda z osób, składających ten departament, ma władzę w każdym czasie, kiedy się zdawać będzie, wizytowania kandydatów i bliższego wglądu w wykonywanie ich obowiązków. Co do reszty przepisów, dotyczących się kandydatów, w tym departament ma się stosować do rozdziału ustaw o kandydatach. Z protokołu ekonomicznego Komisji edukacyi narodowej wypisane i wydane. Franciszek Zabłocki. K. E. N. Protokolista. L.S.

Stosownie do polecenia Komisji edukacyjnej zajął się rektor a zarazem członek Komisji, Feliks z Przybysławic Oraczewski, organizacją tego Departamentu. Wszyscy profesowie, mianowani w powyższej rezolucyi, podjęli się tych obowiązków z wyjątkiem prof. Bogdanowicza, który wymówił się brakiem czasu, gdyż przedsięwziął napisanie podręcznika do nauki prawa kościelnego. Uwiadomiona o tém Komisyja edukacyjna daje rektorowi rezolucyą z dnia 17 Grudnia 1787 r. prawo powołania do Departamentu regencyi tak teraz w miejsce prof. Bogdanowicza, jakoteż i na przyszłość tego z profesorów Szkoły głównej, którego uzna za najodpowiedniejszego. Na tej podstawie rektor Oraczewski zamianował członkiem Departamentu Jacka Przybylskiego, prof. starożytności i bibliotekarza Szkoły głównej, i jemu polecił spisywanie protokołów sesyj departamentowych i wciąganie ich do Aktów przy pomocy którego z kandydatów.

Urzędowe rozpoczęcie działalności Departamentu regencyi odbyło się uroczystie dnia 9. Stycznia 1788 r. w Sali obradowej kolegium Jagiellońskiego w obecności wszystkich członków Departamentu i prezesów kolegiów tj. Józefa Szabla, profesora wyroków wiary, prezesa kolegium moralnego i Andrzeja Badurskiego, profesora patologii, prezesa kolegium fizycznego, tudzież wszystkich kandydatów tak świeckich jak i zakonnych,

pensyonowanych i dobrowolnych, których liczba w tym roku była największa, bo wynosiła 44.

Rektor Oraczewski odczytawszy rezolucye Komisji edukacyjnej, powołujące do życia Departament regencyi dla kandydatów i nominujące jego członków, oddając kandydatów opiece regenta X. Kolędowicza, w ten sposób przemówił do nich ¹⁾:

„Mości Panowie! Słyszeliście w dopiero przeczytanej rezolucyi Najwyższej w kraju nad naukami Magistratury ojcowskie staranie dobroci o uszczęśliwienie wasze. Już nie do dzieci, ale do ludzi mówiąc, nie mogę wątpić, że czujecie, że pojmujecie ogólne Najwyższej Władzy zamiary tak w rozrządzeniu Edukacyi Narodowej, jak w przychylniej nad młodością waszą opiece; nie mogę wątpić, że was wdzięczność i miłość Ojczyzny przywiązuje do powołania, bo widzicie w niem te szczęśliwe stopnie sławy i pożytków, którymi cnota i obyczaje postępując obok z nauką mają zaszczyt być najistotniejszą uszczęśliwienia krajów przyczyną. Nie dowierzajecie sobie jednak na tej szczęśliwej drodze, bo żywość młodości, nieprzekonana doświadczeniem, zapędzić się złym przykładem może nad przepaść błędu, gdzie fałszywe mniemanie biorąc za wolność myślenia, a lichy korzyści za cel nauki, upodla szlachetność stanu nauczycielskiego i zamiast szczytów szczęścia i chwały trafia na spadki, gdzie próżność fałszywego o sobie mniemania do tego dna jałowej nijakości, na którym zamiast owoców pracy zastaje ciernie wzgardy, a zamiast uszczęśliwienia cnoty zarzuty skazionego sumienia.

Gdy Wam Prześwieтна Komisya ułatwia drogę cnoty i obyczajów, drogę nauki, czegoż chce po Was? oto żebyście byli na całe życie szczęśliwymi. Moralność uczy was, jak jest nierozdzielny związek uszczęśliwienia człowieka z dopełnieniem obowiązków człowieka. Fizyka uczy was, że we wszystkim co jest, szczodra natura skazuje dobroć i wielkość Stwórcy, uprzedzającego pragnienia, używania i potrzeby wasze. Wzajemność potrzeb i usług uczy was, żeście powinni być użytecznymi społeczności, jeżeli chcecie z jej przywilejów korzystać. A próżność i zuchwałość przywiązana do mierności talentów czegoż was uczy? oto tego, że człowiek oszpecony podłością zarzutów, w samém pozorném nawet używaniu, którym odurza

---

¹⁾ Akta Departam. regencyi kandyd.

blałość swoją, cierpi wewnętrznie i oddaje w przyrównaniu siebie sprawiedliwość skromnej enocie.

Z daleka od was ten obraz brzydoty i nałogów, odwróćcie od niego oczy, póki młodości waszej enoty, obyczajaje i użyteczne Ojczyźnie światła wyciągają ręce. Chwyćcie się z ufnością tego miłego przekonania, że będziecie szczęśliwymi, jeżeli będziecie dobrymi, światłymi, skromnymi i użytecznymi. Westchnijcie do Boga, który do wdzięczności waszej najpierwsze ma prawo. Podziękujcie mu za talent, podziękujcie za dzielną Opatrzność, którą chce was na drogę uszczęśliwienia prowadzić; a widząc ojcowskie chęci Komisyi, widząc nas tu wyznaczonych od Niej do bliższego usilności waszej zaświadczenia powiedziecie sobie: Szczęśliwymi jesteśmy! bo mamy opiekunów młodości, którzy nas odwrócą od błędów próżności nizezemnej, a naprowadzą na drogę czystego uszczęśliwienia, gdzie pobożność roztropna, obyczajaje i użyteczne nie mniemane światła, słodzić będą wszystkie życia naszego chwile.

Nie chcę tać przed wami, co nieraz zasmuciło czułość moję o honor Stanu akademickiego. Słyszałem z ust obywatelów, których zdanie wpływać może w opinią publiczności, że kandydatom synów swoich powierzyć nie chcą, że się obawiają ciemnej oziębłości względem religii, rozwolnionych obyczajów, nieprzystojności, nieochędóstwa i tej nieobyczajności w życiu społecznem, która najpiękniejsze przymioty grubą zasłaniając odrazą, zamiast przykładu zgorszenia u prowadzących pierwszą młodość unikać każe. W waszej mocy jest odmiana tego krzywdzącego wszystkich z winy niektórych mniemania, co gdy bogobojnością, obyczajami, talentami, złączonymi z skromną użytecznością, szlachetnością czynów i myśli, wrócicie do upragnionego w całym narodzie celu, uważna powolność wasza i roztropna na dobro Ojczyzny baczność stanie się epoką gruntownych kraju nadziei i uszczęśliwienia waszego.

Tobie szczególnie oddaję w opiekę imieniem Komisyi te szczęśliwe kraju nadzieje Mości Xięże Koładowiczu! Ciebie Komisya chciała mieć bliższym dozorcą, bo wie, jak szczęśliwy jesteś przez praktykę moralności, której nauczasz, zasługi Twoje są w życiu bez zarzutu, a ufność Komisyi ugruntowana na tak sprawiedliwych powodach nie może być płonna,

tylko w oczach tych, którzy Ci nie enót zazdroszczą, ale zysków.

Kończę już, co serce do Was mówić chciało, nie obawiajcie się surowości, jeżeli czujecie, że prawdziwie chcecie być dobrymi i użytecznymi. Szanujcie tego męża, któremu was powierzam imieniem Najwyższej nad naukami Zwierzchności. Będzie On wam poradą, będzie pociechą, a gdy poczujecie, jak chęć nas wszystkich jest dla was przyjazna, jak słodko nam przewidywać w was zacnych ludzi, ufam, że enotami, obyczajami i usilnością w stosownych dla dobra kraju naukach, dopełniając troskliwie zamiarów Komisyi, staniecie się godnymi nieść w najodleglejsze prowincye pożyteczne prawdy nauczycielami, będziecie wszędzie stosować światła Wasze do pożytków kraju i zasługując szacunek enotliwie oświeconej społeczności, zrodzicie tę powszechną opinią o użytkach edukacyi publicznej, która Stan akademicki wystawi za przykład nauczycielów w narodzie, a naród za przykład tej tak istotnej troskliwości rządu w Europie“.

Po oddaleniu się prezesów kollegiów i kandydatów Departament rozpoczął obrady. Obrady te w pierwszym roku istnienia Departamentu odbywały się bardzo często, w niektórych miesiącach dwa razy na tydzień, chociaż rezolucya Komisyi domagała się tego tylko dwa razy w miesiącu. Porządek dzienny tych obrad, jak świadczą sprawozdania, spisywane przez Jacka Przybylskiego, bardzo bogaty, jest cennym materiałem do szczegółowe go poznania tej instytucyi i zasługuje na ogłoszenie go drukiem w całości.

Najważniejsze z nich są obrady nad programami popisów, nad raportami regenta, w sprawie biblioteki kandydackiej, funduszów itp. Na pierwszych zaraz posiedzeniach uchwalił Departament ustawy, odnoszące się do religii, obyczajów, popisów i używania języka łacińskiego. *Przepis, jak się mają obchodzić kandydaci Stanu akademickiego względem obowiązków religii*, opracował X. podkanclerzy Idatte, *Cenzurę obyczajów, Ostrzeżenia względem popisów kandydackich i Zalecenie języka łacińskiego na popisach i lekcjach*, Jacek Przybylski, *Projekt i układ książki popisów p. t. Porządek materji z nauk moralnych i fizycznych* i t. d. X. prof. Trzeiński. Wszystkie te przepisy wydrukował Departament w książeczce, wydanej

na rok szkolny 1787/8 ¹⁾). Książeczek tych wydrukowano 524 egzemplarzy, z tych 24 na holenderskim papierze przeznaczono Komisarzom edukacyjnym i najwyższym dygnitarzom państwa, 260 rozdano obywatelom województwa krakowskiego, profesorom Szkoły głównej i przyglówniej (dzisiejszego gimnazjum św. Anny), kandydatom i Zgromadzeniom zakonnym w Krakowie, resztę zaś rozdali wizytatorowie w szkołach wydziałowych.

Gorliwie zajął się także Departament biblioteką kandydacką. Książki po konwiktoraх Seminaryum kandydackiego w kolegium pojezuickim św. Piotra i Pawła w części oddał Prokurator Szkoły głównej X. Smaczniński adjunktowi biblioteki uniwersyteckiej X. Wilkoszowskiemu, część zaś otrzymał regent X. Garycki od rektora Seminaryum X. Popławskiego. Na podstawie raportów Marciszowskiego i Jacka Przybylskiego uchwalił Departament książki z biblioteki Szkoły głównej odebrać i złączyć je z tymi, które pod opieką regenta X. Garyckiego były w użyciu kandydatów i zająć się sporządzeniem katalogu. Rektor polecił nadto Drukarni Szkoły głównej na mocy uchwały Departamentu, by każdej książki elementarnej jakiegokolwiek edycji po egzemplarzu dawała bibliotece kandydackiej. Uchwalono powiększać ją także drogą zakupna nowych książek, polecając zakupno książek z zakresu nauk moralnych Jackowi Przybylskiemu, z fizycznych zaś prof. Trzeińskiemu i przeznaczając na ten cel remanenta kasy kandydackiej z lat ubiegłych. Ponieważ biblioteka nie miała pomieszczenia, dlatego rektor Oraczewski przeznaczył jej miejsce stałe w domu Jagiellońskim, w sali przykątnej z sienią, która przylega do dwóch innych, stykających się z biblioteką Szkoły głównej. Spisanie katalogu polecono kandydatom korepetytorom i oni także mieli kolejno, każdy przez dwa miesiące, zajmować się wypożyczaniem za rewersami i odbieraniem książek. Katalog sporządził z polecenia Departamentu kandydat Andrzej Smolikowski, za co otrzymał nagrodę w książkach z fundacyi X. Prymasa a zarazem Prezesa Komisyi edukacyjnej. W każdym raporcie obowiązany był regent zdawać sprawę o stanie biblioteki.

Departament wglądał ściśle w zachowanie się kandydatów prywatnie, dbał o ich religijność i moralność. Zakazał

---

¹⁾ Druk tej książeczki obejmującej 3 arkusze kosztował 147 złp. 14 gr.

bez pozwolenia regenta bywać na balach i innych publicznych zabawach. Przestrzegał także, by kandydaci swe powinności załatwiali zawsze w stroju akademickim, tylko w życiu prywatnem pozwalał na noszenie stroju innego, zbliżonego jednak do kleryckiego. Nie wolno im było ubierać się w suknie jasnych kolorów, gdyż zdala powinni być od świeckiej elegancyi, a zważać tylko na czystość i powierzchowność. W ogóle we wszystkiem powinni odznaczać się skromnością i powagą. Przeprowadzał dyscyplinarki przeciw źle się prowadzącym i karał ich bądź napomnieniem, bądź zatrzymaniem pensyi lub wreszcie usunięciem z Seminarjum kandydackiego, dobrym zaś udzielał pochwały a nawet nagrody. Wglądał również w wypełnianie przez kandydatów obowiązków dyrektorskich.

W ogóle Komisyja edukacyjna rezolucyą z dnia 14 marca 1788 ¹⁾ oddaje Departamentowi regencyi zostającemu pod prezydencyą swego kolegi Oraczewskiego „całą policyą t. j. cały dozór stanowienia i egzekucyi porządku względem kandydatów, wyboru, bogobojności, pracy, dobrych obyczajów, przyjęcia i oddalenia ich po skończeniu roku doświadczenia“. Departament niezależny był ani od Rady Szkoły głównej ani od kolegiów, tylko bezpośrednio od Komisji edukacyjnej. Kandydaci zależeli od kolegiów tylko w zakresie lekcyj akademickich, egzaminów i popisów, liczbę jednak posiedzeń na popisy i ich termina wyznaczał sam Departament, temata zaś przedkładali corocznie przed 15 Lipca Departamentowi profesorowie za pośrednictwem swych kolegiów. Kandydatom wolno było wносить do Departamentu prośby i zażalenia, a nawet zbiorowe podania, byle były zaopatrzone podpisami. Do Departamentu regencyi należało także znoszenie się z szkołami wprost lub za pośrednictwem wizytatorów w sprawie wysyłania kandydatów na posady lub chwilowe zastępstwa.

Na mocy uchwały z dnia 15 marca 1788 zaprowadził Departament następujące księgi: 1. Akta Departamentu t. j. sprawozdania z posiedzeń; 2. Protokół sesyj niedzielnych; 3. Książkę cenzury obyczajów kandydackich; 4. Dziennik wizyt, czynionych do mieszkań kandydackich, w których zarazem były notowane doniesienia od cenzorów i korepetytorów

¹⁾ Akta Departam. regencyi kandyd.

lekeyj, tudzież popisy i korzyści z nauk kandydaeckich; 5. Rejestra kasy kandydaeckiej; 6. Katalog książek biblioteki. W archiwum kandydaeckim przechowywał także Departament najlepsze rozprawy popisowe. W roku 1790 przybyły jeszcze dwie nowe księgi t. j. Raporta miesięczne, i księga, która obejmowała rubryki: Stanu akademickiego i Zgromadzeń duchownych wiek, ojczyzna, lata kandydacyi, pilność w naukach, szczególniejsza do jakiego obiektu sposobność i zdatność, Wydział do uczenia, wyjazd do szkół, utrzymanie się przy Szkole głównej na funduszu lub o własnym koszcie.

Najważniejszą osobą Departamentu był regent, gdyż od niego bezpośrednio zależni byli kandydaci. Zakres jego obowiązków i po ustanowieniu Departamentu pozostał prawie ten sam, jaki był przed r. 1787, tylko więcej szczegółowo przez Departament określony. Regent, X. Kołędowicz wkrótce po objęciu urzędowania zachorował i nie pełnił swych obowiązków przeszło rok. Mimo to pobierał 1000 złp. t. j. połowę pensyi regenta, drugą zaś połowę po 500 złp. dzielili się prorektor Marciszowski i Jacek Przybylski, którzy pełnili obowiązki, przywiązane do urzędu regenta. Raporta Departamentowi przedkładał X. Marciszowski, on także odbywał wizyty do mieszkań kandydatów i pilnował ich w wypełnianiu obowiązków religijnych i dyrektorskich, Przybylski zaś odbywał Sesye niedzielne, prowadził księgi i zajmował się kasą.

Wielką przysługę regentowi oddawali tak zwani korepetytorowie, jakich w liczbie 4 wyznaczał corocznie Departament na polecenie regenta. Byli nimi najzdolniejsi z kandydatów, a pobierali za swą pracę rocznie 72 złp. tak zwanej pensyi przypadkowej. Jeden z nich był korepetytorem do nauk matematycznych, drugi do fizyki, trzeci do historii naturalnej i chemii, a czwarty do prawa i literatury. Uchwałą z dnia 27 Marca 1788 wydał dla nich Departament regencyi następujące przepisy: Korepetytorowie będą censores nati do notowania pilności współkandydatów w słuchaniu ich wydziału z obowiązkiem uwiadomiania JX. Regenta o przytomności lub absencji ich na tychże lekeyach dwa razy w miesiąc. Notować będą materye na lekeyach publicznych w ich wydziale traktowane i one raz przynajmniej w tygodniu z współkandydatami w mieszkaniu lub na przechadzce discursive, częścią podług sexterno, częścią podług autora od profesora wybranego

repetować i roztrząsać, zachowując wszelkie braterskiej łagodności prawidła. Jeżeliby się nadarzyła jakowa trudność w nauce, którejby nie mógł ułatwić korepetytor, mają udać się po rozwiązanie jej do profesora tejże nauki; a jeżeliby wypadła jaka nieprzyzwoitość na posiedzeniach lub przechadzkach korepetytorskich, ma o tém natychmiast donieść JX. Regentowi. Do obowiązków korepetytorskich należeć będzie przeglądać odpisy od mających się popisywać kandydatów przygotowane i omyłki, jeżeliby jakie były dostrzeżone, ile być może, poprawiać. Uchwałą zaś z 1 Grudnia tegoż roku dodał im jeszcze Departament obowiązek utrzymywania porządku w bibliotece kandydackiej i wypożyczania książek za rewersami swoim kolegom. W r. 1790 wyznaczyła Szkoła główna 3 korepetytorów, jednego do matematyki, drugiego do fizyki i historyi naturalnej, a trzeciego do mechaniki i astronomii. Od r. 1791/2 było ich tylko dwóch, a w r. 1793/4 zawieszono korepetycyę z powodu braku funduszków.

Prócz lekcyj akademickich pobierali kandydaci osobno lekcye języka niemieckiego i francuskiego od metrów tychże języków. Metrami tymi byli de Levigny do języka francuskiego do r. 1788, a odtąd p. de la Mode; do języka zaś niemieckiego Wawrzyniec Skibiński. Pobierali za to zrazu 300 złp. rocznie, a od Października 1788 r. po 500 złp. Wszyscy kandydaci obowiązani byli uczęszczać na te lekcye i dzielili się na początkujących, postępujących i doskonalących się.

W ten sposób urządzone było Seminaryum kandydackie w czasie rektoratu Oraczewskiego tj. do r. szkolnego 1788/9 włącznie. Urząd rektora miał Oraczewski sprawować jeszcze w r. 1789/90, lecz został powołany przez króla do Warszawy, a następnie otrzymał godność ambasadora Rzeczypospolitej we Francyi¹⁾. Z jego wyjazdem kończy się też działalność Departamentu regencyi dla kandydatów. W r. 1789/90 wydała Komisya edukacyjna nowe zarządzenia, zniosła Departament, a kandydatów oddała pod opiekę rektora Szkoły głównej i prezesów kolegium fizycznego i moralnego. Pozostał i nadal regent, zmienił tylko nazwę na prefekta. Raporta składał odtąd rektorowi. Prócz tego zaszły dwie ważne zmiany na mocy nowego rozpo-

---

¹⁾ Zapiski do dziejów instrukcyi publicznej w Polsce (Archiwum do dziejów literatury i oświaty wyd. Akad. Umiej. tom I. str. 247).

rządzenia ¹⁾. Zabroniono kandydatom pierwszoletnim zajmowania się lekcjami prywatnymi t. j. dyrekcją młodzieży, pozwolono to tylko kandydatom z 2go, 3go i 4go roku. Prezesowie kolegiów wyznaczali wykłady, jakich kandydaci obowiązkowo mieli słuchać. Pierwszo- i drugoletni mieli słuchać wymowy t. j. literatury łacińskiej i polskiej, prawa, matematyki niższej i historii naturalnej; trzecio i czwartoletni fizyki, mechaniki, astronomii i matematyki wyższej. Ponieważ kandydatom pierwszoletnim odebrano prawo udzielania lekcji prywatnych, utrzymywani byli zupełnie kosztem Komisji edukacyjnej. Umieszczeni byli w bursie Filozofów po dwóch w jednej stancyi, a wikt godził im prefekt prywatnie, płacąc z pensyi stołowej od 20—30 złp. miesięcznie od osoby. W ogóle urządzania dla pierwszoletnich zbliżają się do urządzeń Seminarium z lat 1780—1783, kiedy było umieszczone w kolegium jezuitskiem. Z czasem jednak okazało się to niepraktyczne i przywrócono w r. 1791/2 dawny zwyczaj, t. j. pozwolono i pierwszoletnim mieszkać, gdzie który chciał, i zajmować się dyrekcją. Zresztą nie wiele się zmieniło, gdyż za podstawę organizacyi Seminarium kandydackiego służyły jeszcze zawsze ustawy z r. 1783. Pozostali zatem cenzorowie, korepetytorowie, popisy, sesye niedzielne itd., i tak trwało do r. 1793/4. W tym roku szkolnym Szkoła główna krakowska zawiesiła przyjmowanie nowych kandydatów aż do dalszego zarządzenia Komisji edukacyjnej już to z tego powodu, że wiele szkół akademickich odpadło wskutek drugiego rozbioru Polski, już to z powodu znacznie uszczuplonego funduszu edukacyjnego. Z powodu zaburzeń i zmian politycznych nie zgłosił się też w tym roku żaden zakonnik na kandydacyą, a kształciło się tylko sześciu dawniejszych świeckich kandydatów. Ostatni raport prefekta mamy z marca 1794 r., a potem już nie nie słyszymy o Seminarium kandydackiem.

---

¹⁾ Raporta o kandydatach od r. 1790 do 1794.

III.

Zapoznawszy się z organizacją Seminarium kandydackiego i jej zmianami, przypatrzmy się teraz studjom, jakie kandydaci musieli przechodzić, zanim zostali nauczycielami. Zgłaszający się na kandydacyą do Stanu akademickiego musieli ukończyć szkołę średnią, zwaną od r. 1783 wydziałową, która dawała mu ogólne elementarne wykształcenie. Jakie wiadomości mógł kandydat wynieść ze szkoły średniej, poznamy najlepiej przypatrzwszy się rozkładowi nauki, udzielanej w téjże szkole ¹⁾).

Szkoła wydziałowa składała się z 6 klas, a właściwie z 7, bo V klasa trwała dwa lata.

W I klasie uczono: języka polskiego i łacińskiego 9 godzin tygodniowo, arytmetyki 5 godz., kaligrafii 2 godz., geografii 2 godz., nauki moralnej 1 godz.

W II klasie uczono w dalszym ciągu tego, czego w I klasie, rozkład był także ten sam. W obu klasach uczył wszystkich przedmiotów jeden nauczyciel, zwany dlatego nauczycielem I lub II klasy. Zadania pisemne zaczynały się dopiero od III klasy.

W klasie III: jęz. łac. i pol. 8 godz.; oprócz gramatyki czytano wypisy łacińskie z Korneliusza Neposa, listy Cicerona i Pliniusza; matematyki 6 godz. (2 godz. arytmetyki, 4 geometrii); historii naturalnej 3 godz. (botanika z uwzględnieniem rolnictwa i ogrodnictwa); historii 2 godz. (dzieje asyryjskie i perskie z geografją); moralnej nauki 1 godz.

W IV klasie: jęz. łac. i pol. 3 godz. (dalszy ciąg tego, co w kl. III); matemat. 8 godz. (4 algebry, 4 geometrii), fizyki 4 godz., historii naturalnej 2 godz. (dalszy ciąg tego, co w III kl.); historii 2 godz. (dzieje greckie z geogr.); moralnej 1 godz.

Klasa V trwała dwa lata. Z języka łac. i pol. czytano wypisy z poetów klasycznych i niektóre mowy po 3 godz. przez 2 lata; matematyki w pierwszym i drugim roku 8 godz. (2 algebry, 4 geometrii, 2 rysunków mierniczych); fizyki po 6 godz. przez obydwa lata; historii naturalnej 3 godz. tyg.

---

¹⁾ Ustawy Komisji edukacyjnej z r. 1783 i Materyały źródłowe (Dr. Leniek — Książka pamiątkowa).

(w pierwszym roku 1 godz. botaniki, 2 godz. o rzeczach kopalnych tj. mineralogii, w drugim roku 2 godz. higieny w połączeniu z zoologią, 1 godz. botaniki); historii 3 godz. (dzieje rzymskie z geografją); moralnej 1 godz. w pierwszym roku, w drugim 3 godz. prawa i moralnej.

W klasie VI: literatura polska i łac., lektura Liwiusza, Tacyty i Horacyusza 6 godz.; logika 2 godz.; historia sztuk i kunsztów 2 godz.; prawa i moralności 8 godz.; historii polskiej 2 godz.

Profesorów uczących było sześciu a mianowicie prof. I kl., prof. II kl., prof. wymowy (uczył języka łac. i pol.), prof. prawa (historii, geografii, prawa i moralnej), prof. matematyki (matematyki i logiki), i prof. fizyki (fizyki, historii naturalnej i historii sztuk i kunsztów). Prócz tego do Zgromadzenia nauczycielskiego należeli rektor, prefekt, emeryci i kandydaci oduczający 6 lat obowiązkowych. Oprócz nauczycieli zwyczajnych było przy każdej szkole wydziałowej kilku nauczycieli nadzwyczajnych, zwanych metrami, do języka francuskiego, niemieckiego, ruskiego, gimnastyki, i rysunków. Nauczycieli takich godził rektor w porozumieniu z prefektem, ale ci nie należeli wcale do grona nauczycielskiego.

Jaki był zakres nauki poszczególnych przedmiotów, poznać można z podręczników szkolnych i z instrukcyj, wydanych w r. 1783 do każdego przedmiotu. Przedmioty były mniej więcej te same, co i dzisiaj w naszych szkołach średnich. Nie uczono tylko języka greckiego i psychologii, za to jednak uczono tego, co niezbędnie jest potrzebne, a brak czego daje się czuć w naszych szkołach, jak higiena i elementarna nauka prawa, tak potrzebna dla każdego wykształconego obywatela w państwie konstytucyjnym. Wielką wagę kładziono również na edukacyą fizyczną, a w kilku szkołach wydziałowych była nawet zaprowadzona nauka musztry pod kierunkiem byłych wojskowych. Z całego planu widzimy jak najwymowniej, że nauka zmierzała do tego, by młodzieńca wychować na wykształconego, zdrowego i moralnego obywatela, by, jak mówią ustawy Komisji edukacyjnej, jemu i z nim było dobrze. Przyznać także trzeba, że w planie nauki przebiega kierunek praktyczny. Nie zaniedbywano wprawdzie nauki języków i historii, ale największy nacisk kładziono na matematykę, fizykę, historię naturalną i ekonomią, co nieza-

wodnie zdążało ku temu, by w narodzie obudzić zamięłowanie do gospodarstwa, handlu i przemysłu.

Obowiązkiem Zgromadzenia wydziałowego było wyszukiwać między uczniami najzdolniejszymi i moralnymi kandydatów do stanu nauczycielskiego. Ci, którzy się zgłosili w szkole wydziałowej na kandydacyą, przedstawiani byli wizytatorom Szkoły głównej i musieli poddać się egzaminowi, którego rezultat musiał być lepszy, jak mierny. O przyjęciu rozstrzygało jeszcze głosowanie całego Zgromadzenia na podstawie zdania egzaminatorów. We Wrześniu udawali się przyjęci do Stanu akademickiego na studia do Szkoły głównej. Tu musiał się znowu kandydat poddać egzaminowi wstępnemu i na tej podstawie przyjmowany był na rok próby. Po roku próby odbywał drugi egzamin, który rozstrzygał o jego stałym przyjęciu w poczet kandydatów i był zarazem pierwszym egzaminem promocyjnym do otrzymania stopnia doktora z nauk moralnych i fizycznych. Rezultat egzaminów rozstrzygał też o przyjęciu go w poczet kandydatów pensjonowanych. Drugi egzamin promocyjny odbywał kandydat po 4 roku, a w razach wyjątkowych na przedstawienie Departamentu regencyi i po 3 roku. Regent Seminarium kandydackiego wyznaczał w porozumieniu z prezesami kollegiów lekye, jakich kandydat w przeciągu 4 lat miał słuchać. Każdy obowiązany był bez względu na to, jakich przedmiotów będzie później jako nauczyciel uczył, słuchać wykładów z nauk moralnych i fizycznych i składać z nich egzamina. Przyczyniało się to do tego, że nauczyciele mieli wszechstronne wykształcenie, a było to naówczas możliwe, gdyż zakres każdej z tych nauk nie był jeszcze tak obszerny, jak dzisiaj. Grupa nauk fizycznych składała się z matematyki niższej i mechaniki, matematyki wyższej i astronomii, historii naturalnej, chemii i fizyki ¹⁾; grupa zaś nauk moralnych z wymowy łacińskiej i polskiej (literatura

---

¹⁾ W latach między 1780—1794 wykładali: matematykę wyższą i astronomią Jan Śniadecki, matematykę niższą i mechanikę Feliks Radwański i Jan Kanty Krusiński; historią naturalną Jan Jaskiewicz i Franciszek Szeidt, fizykę Piotr Rydułski i Andrzej Trzeciński; prawo krajowe Józef Januszkiewicz; ekonomią polityczną i prawo natury Antoni Popławski; moralną Franciszek Kołodziej. Są to nazwiska, znane powszechnie w literaturze naukowej tych czasów. (Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce t. I str. 244 i Porządek materyi na popisy itd.)

i gramatyka) i prawa (ekonomia polityczna, prawo natury, prawo krajowe, historia z geografią i nauka moralna). Później jako nauczyciel w szkołach uczył tych przedmiotów, do których jako kandydat miał największe zamiłowanie i w których najlepsze czynił postępy. Regencya Seminarium kandydackiego czuwała, by każdy regularnie uczęszczał na wykłady, wyznaczała też cenzorów z pośród kandydatów, którzy mieli ją o zaniedbywaniu się kolegów uwiadamiać, i korepetytorów, którzy przerabiali materiały wykładane. W tych korepetycyach musieli wszyscy brać udział. W ten sposób była rękojmia, że kandydaci nie tracili czasu, lecz korzystali z wykładów akademickich.

Prócz uczęszczania na wykłady obowiązany był każdy corocznie odbywać popis z tych przedmiotów, których słuchał. Popis taki zasadzał się na tem, że kandydat opracowywał na piśmie w formie rozprawy temata, wyznaczone przez profesorów wykładających. Temata takie ogłaszała drukiem regencya Seminarium kandydackiego na początku każdego roku z wyznaczeniem kandydatów popisujących się i kolegów pomagających. W półroczu zimowem odbywały się w każdą sobotę popisy z przedmiotów, wchodzących w zakres nauk moralnych, w letniem zaś z nauk fizycznych¹⁾. Na popisie obowiązany był być obecnym prezes tego kolegium, z którego przedmiotów odbywał się popis, dotyczący profesor, regent kandydatów, i kandydaci pomagający; wolno jednak było brać w nich udział i innym profesorom i kandydatom, a nawet wykształconej publiczności. Nadawało to popisom charakter publiczny i uroczysty, to też kandydaci musieli występować w stroju akademickim. Kandydat popisujący się odczytywał swoją rozprawę, napisaną w języku polskim lub łacińskim, poczem prezes kolegium otwierał dyskusyą, w której zabierali głos profesorowie i kandydaci pomagający pod przewodnictwem swych korepetytorów. I koledzy pomagający obowiązani byli także przygotować się do takiego popisu. Dyskusya, będąca krytyką elaboratu, i odczyt nie mogły trwać dłużej nad godzinę. Rozprawa która napisana była pięknym językiem i znalazła pod względem treści uznanie kolegów pomagających, a przede wszystkim

---

¹⁾ Do r. 1788 było odwrotnie, a zmianę wprowadził Departament regencyi na wniosek prof. Trzeińskiego

profesorów, przechowywana była w nagrodę tego w aktach Seminaryum kandyackiego i wyrabiała opinią kandydatowi. O wyniku popisów zdawał regent co miesiąc raport Departamentowi regencyi. W jednym dniu odbywał ten sam kandydat popis z 3 przedmiotów tej samej grupy i odczytywał trzy rozprawy tj. z prawa, wymowy polskiej i łacińskiej, jeżeli popis odbywał się z nauk moralnych, z matematyki, fizyki i historii naturalnej, jeżeli z nauk fizycznych ¹⁾). Zastępowały one po części dzisiejsze Seminaria fachowe, istniejące na wydziałach filozoficznych; nie żądano jednak rozpraw źródłowych, tylko wymagano, by kandydat okazał gruntowną znajomość w zakresie danego tematu. Zastępowały one także dzisiejsze rozprawy domowe, jakie kandydaci na nauczycieli szkół średnich, zgłaszający się do egzaminu ustnego, mają poprzednio opracować. Ciekawe są owe temata nie tylko dla poznania zakresu studyów kandyackich, ale dają nam także obraz ówczesnego stanu nauki w Szkole głównej. Ponieważ nie są znane, mając ich pod ręką około 360 ²⁾), przytaczam tutaj po kilka z każdego przedmiotu.

Z zakresu szkolnictwa: Jak wiele oświecenie narodu wpływać może w rząd krajowy? — W czém edukacja publiczna przewyższa domową? — O szkodliwych skutkach, które pochlebstwo dla każdego wieku i stanu sprawuje. — Jakie sposoby zdadne są do poprawienia wad młodzieży i jakie granice roztropność naznacza między surową karą za przewinienia a pobłażaniem szkodliwem występków? — Ile przykład i sposób myślenia nauczyciela wpływają w charakter i obyczaje młodzi, dozorowi jego powierzonych?

Z literatury i historii: Mowa na pochwałę Chodkiewicza, jako hetmana walecznego, obronną ręką odpierającego nieprzyjaciół od granic ojczyzny. — Pochwała Birkowskiego. — Pochwała Kazimierza Wielkiego, Stanisława Leszczyńskiego, Jana III., Kopernika, Kromera itp. — Czy można tworzyć słowa nowe, któreby w języku przyjęte być miały, i co w tem zachować należy? — O warunkach dobrego tłumaczenia. — Co

¹⁾ Podobne popisy odbywały się także z języka francuskiego i niemieckiego, których uczyli osobno metrowie.

²⁾ Porządek materyi z nauk moralnych i fizycznych z r 1787/8, 1788/9, 1790/1, 1791/2, 1792/3.

to jest poezya i jakie jej gatunki? — O iloczasię w poezyi łacińskiej. — Co to jest styl i na czem jego dobroć polega? — Opisze, na czem zależy gatunek wierszy dworzankami zwanych i którzy się tym rodzajem pisma wsławili; tymże sposobem mówić będzie o wierszach bajkami zwanych. Cel i natura siełanek. — Wyłoży początek i cel dramatów.

Z prawa: a) z ekonomii: Pokazać, jaka jest istotna różnica między pracą rolniczą, a pracą rzemieślniczą i kupiecką. — Co to są pieniądze? jaka onych destynacya? cyrkulacya pieniędzy zawisła od cyrkulacyi rzeczy do użytku służących. — Wielorakie są nakłady rolnicze? jaka między nimi różnica co do miary kosztu, trwałości i tym podobnych względów? jakie z tychże nakładów spływające skutki na masę reprodukcji, czystej intraty i na ludność krajową? — Jaką trzeba zachować miarę podatku gruntowego, by nie nastąpiła ruina w rolnictwie i ukrzywdzenie dla właścicieli? — Co jest prawdziwym zbytkiem w życiu obywatelskiem i jakie niezawodne prawidło w rozeznaniu onegoż? — b) z prawa natury i prawa krajowego: Co jest prawdziwą człowieka wolnością i jakie onę granice, które ją rozróżniają od niewoli albo też swawoli? — Co to jest proskrypcya i jakie praw krajowych o tężże rozrządzenia? — Co to są testamenta, ilorakie i jakie względem tych prawa krajowe? — Poda naukę o procesie cywilnym, kryminalnym i wekslowym. — Jaka ludziom służy równość z prawa natury i jak ma być rozumiana?

Z matematyki: Stosunków, proporcji, reguły trzech i wszystkich z nią związkowych postępu arytmetycznego i geometrycznego naturę wytłómaczy i użycie pokaże. — Wytłómaczywszy naturę płaszczyzn różnie względem siebie ułożonych jakoteż kątów brylastych, przystąpi do podań, za których pomocą i powierzchnie brył i ich miążkości dochodzą się. — Rachunek algebraiczny, do trygonometrii wprowadzony, z pierwszych początków tęż nauki wydobył ogólne wzory do tēm łatwiejszego i dokładniejszego obrachowania linii i ułożenia tablic trygonometrycznych. — W funkeyach przestępnych można przejść od pierwiastków umyślnych do rzetelnych, co okazawszy i inne podania z tēm związkowe wytłómaczywszy, pokaże, jakim sposobem wynajdują się mnożniki dwukszałtne rzetelne z dwóch umyślonych złożone. — Okaże podanie I ks. Euklidesa. — O użyciu trygonometrii w ułatwieniu zagadnień

różnego rodzaju, gdzie też będzie winien skład i użycie tablic logarytmicznych obszernie wyłożyć. — Rozwiązawszy zrównanie czwartego stopnia, pokaże, ile i jakie ma pierwiastki.

Z astronomii: Wyłoży znaczenie i rachunek obserwacyi gwiazd. — Wyłożywszy rachunek zaćmień księżycowych, ten do zaćmienia księżyca, przypadającego 12. Października 1791 przystosuje. — Z biegu ciał niebieskich wyciągnie fundamenta rachunku cywilnego czasów i różnych jego odmian.

Z fizyki: Mostów jakokolwiek ruchomych budowanie i rachunek odbędzie. — Wytknie właściwą fizyki Newtona cechę, która oznacza sposób filozofowania jego przez skutki i różni go od innego przeciwnie postępującego; a nadmieniwszy o twórcach tychże dwóch filozofowania sposobów, przełoży jasno, który z nich powinien mieć miejsce w dokładnem rzeczy przyrodzonych poznawaniu. — Pokaże, iż kwadraty czasów, przez które kołysają się dwa wieszadła, są wprost, jak długości wieszadeł, a na odwrót tak, jak są ciężkości ich, i napomknie, że to wszystko jest nader potrzebne do zrozumienia, co się postrzegać zwykło o sile ciężkości na różnych ziemi miejscach. — Młynów i tartaków różnymi siłami obracanych skład, każdej w nich części użycie najprzyzwoitsze okaże, jaka ich jest ciężkość i jaki krój kamieni młyńskich być powinien, żeby w najmniejszym czasie największy skutek do którego są przeznaczone, wydały. — Rozważy sławne owe Maryotta prawo, czyli też powietrze ciężkie i sprężyste bywa zgęszczane w miarę siły cisnącej.

Z chemii i mineralogii. Co się rozumie przez wody mineralne? jakie się w nich cząstki różnorodne znajdują? jaki jest ich podział? Stąd opisze się sposób rozbierania wód mineralnych tak przez oddziaływanie jak i przez inne sposoby, biorąc za przykład wodę Selterską, wodę gorzką, wodę siarczystą Krzeszowicką i wodę Spaską i podając sposób naśladowania téj np. ostatniej lub Selterskiej. — Co są ciała wulkaniczne? jaka ich różnica względem gwałtowności ognia? przejdzie sole, ziemie, ciała palne, metale, które tak drogą wilgotną, jak i drogą suchą odmienione lub utworzone być mogą, a roztrząsnąwszy tym sposobem najpryncypalniejsze produkta wulkaniczne, wytłómaczy i ogień podziemny i inne widowiska, które się przy wulkanach trafiać zwykły. — Opisze cały wzrost chemii i sławniejsze w téj nauce epoki wyrazi, którymi się po-

mnożyła aż do dzisiejszych czasów. — Które są kruszce niedoskonałe? które doskonałe? które doskonałe szlachetne? jakie ich trudy? jak się doświadczają w docymazyi? jak się wytapiają w wielkich robotach? jakie ich własności i jaki użytek znany?

Z botaniki: Każda roślina rodzi się z właściwego nasiona, które ma wielkie podobieństwo z jajem ptasiem i bywa upłodnione przez pyłek z pręcika, padającego na słupek. — Do części roślin zewnętrznych, służących im do życia i wzrostu, podpierania i ochraniania należą korzeń, pień, gałęzie, liście i części wspierające; z tych każdą w szczególności opisze i wyłómaczy. — Gromady roślin od pręcików, rzędy od słupków, rodzaje od przymiotów owocowania, gatunki od części postanawiających początek biorą i tworzą układ Lineusza płciowy, którego jednak pręciki i słupki szczególną czynią zasadę. — Co to jest botanika? ilorakie mogą być cele poznawania roślin? co się rozumie przez rośliny i czem się różnią od innych ciał?

Z zoologii: Co to są zwierzęta, jaka ich różnica od innych ciał natury, skąd w układzie Lineusza wzięte są podziały klas i jakie im znaki rozeznawcze nadane? — Opisawszy klasę robaków i różnicę jej od innych naznaczywszy, podzieliwszy ją na rzędy i tych znaki rozeznawcze wyliczywszy, przystąpi do wyliczenia rodzajów w tych rzędach zamkniętych i opisanie niektórych znajomych gatunków w tych rodzajach pomieszczonych. — Wyłoży czwartą klasę zwierząt, to jest gady. —

Na wykładach i popisach, ściśle kontrolowanych polegały głównie studia kandydackie, a ułatwiała je biblioteka, gabinet fizyczny, mechaniczny, historii naturalnej, laboratorium chemiczne i obserwatorium, które Komisyja edukacyjna założyła przy Szkołach głównych i którymi się troskliwie opiekowała,

Kandydaci kształcili się nie tylko w przedmiotach, udzielanych w szkołach wydziałowych, ale przygotowywali się także w inny sposób do zawodu nauczycielskiego. W każdą niedzielę odbywały się tak zwane sesye, na których regent czytał i objaśniał ustawy szkolne z r. 1783 i instrukcye do poszczególnych przedmiotów, i podawał im do wiadomości wszelkie nowe rozporządzenia władz szkolnych. Każdy kandydat musiał okazać dokładną ich znajomość, zanim rozpoczął

uczyć. Był to rodzaj dzisiejszych seminariów pedagogiczno-dydaktycznych. Praktycznie zaprawiał się do swego zawodu, zajmując się dyrekcją młodzieży, uczęszczającej do szkół przygłównych t. j. szkoły wydziałowej, istniejącej przy Szkole głównej.

Ciekawą była owa instytucja dyrektorów domowych, a polegała na osobno wydanych ustawach Komisji edukacyjnej¹⁾. Każdy prawie uczeń, zwłaszcza młodszy, miał swego dyrektora domowego; a jeżeli nie był w stanie go utrzymać, otrzymywał go jako uczeń funduszowy. Byli oni łącznikiem między szkołą a domem. Do nich należała opieka nad uczniami poza szkołą, przerabianie lekcji szkolnych, urządzenie wycieczek poza miasto w czasie rekreacji, a przede wszystkim czuwanie nad ich obojętnością, zdrowiem i prowadzeniem się moralnym. Musieli też bywać razem z uczniami swoimi na nabożeństwach i uroczystościach szkolnych. Nikt nie mógł podejmować się tego obowiązku ani go porzucać bez pozwolenia władzy szkolnej. W razie złego zachowania się lub nie pilnowania swych obowiązków mógł mu zarząd szkolny odebrać dyrekcję. W ogóle zależni byli od szkoły wydziałowej, i ona utrzymywała spis dyrektorów, wydawała o nich opinią i polecała ich rodzicom, od których pobierali zapłatę według umowy. Instytucja ta podobna była do naszych instruktorów z tą różnicą, że dzisiejsi są zupełnie niezależni od szkoły, ani też szkoła nie wpływa na ich wybór. Naturalna rzecz, że kandydaci Stanu akademickiego byli niejako *directores nati*, co było wynikiem ich przyszłego powołania. Nie wolno im też było wymawiać się od tego obowiązku, regencya nawet sama polecała lepszych i zdolniejszych zwłaszcza majątniejszym obywatelom. By obowiązki dyrektorskie nie kolidowały z obowiązkami kandydackimi, Departament regencji czuwał także nad tem, by rozkład wykładów akademickich był do tego zastosowany²⁾. Za wypełnianie obowiązków dyrektorskich byli kandydaci odpowiedzialni nie tylko przed prorektorem szkół przygłównych, ale i przed regentem Seminarium kandydackiego. W razie potrzeby pozwalały ustawy

¹⁾ Przepis dla dyrektorów. Warszawa 1776 r. i Materyały źródłowe (Książka pamiątkowa).

²⁾ Akta departam. reg.

kandydatom starszym zastępować nauczycieli, uczących w szkole przygłówniej, a to w razie wypadku choroby lub krótszego urlopu którego z profesorów. Właściwa jednak praktyka rozpoczynała się dopiero po ukończeniu Szkoły głównej.

Seminaryum kandydackie troszczyło się nietylko o naukowe i pedagogiczne wykształcenie, ale dbało także gorliwie o religijność i moralność. Już przy przyjmowaniu na kandydacyą uważano bardzo na przeszłość zgłaszającego się; a kiedy przebywał na studiach przy Szkole głównej, musiał się ściśle trzymać przepisów, odnoszących się do praktyk religijnych i moralności. W każdą sobotę miewał z nimi podkanclerzy Szkoły głównej X. Idatte konferencye, na których tłómaczył im zasady religii katolickiej. Co niedziela i święto obowiązani byli w przytomności regenta słuchać mszy św. i kazania w kościele akademickim razem z młodzieżą i profesorami szkół przygłównych. W czasie Wielkiego Postu słuchali co niedziela przez godzinę w Sali obradowej kollegium Jagiellońskiego lekcyj, które przysposabiały ich do spowiedzi, i komunii, a rekolekcyje odprawiali razem z szkołami przygłównymi. Na dowód, że kandydat przystąpił do spowiedzi, oddawał spowiednikowi bilet, zaopatrzony pieczęcią regenta, na którym podane było jego nazwisko. W Wielki Czwartek przyjmowali „jeneralną“ komunią, poczem udawali się jeszcze do Sali obradowej na pobożne ćwiczenia. Przepisy polecały kandydatom, by jak najczęściej przystępowali do św. Sakramentów, zostawiały to jednak prócz spowiedzi Wielkanocnej pobożności każdego. Corocznie brali udział w stroju akademickim, ze świecami w ręku, w procesyi na cześć św. Jana Kantego, patrona Stanu akademickiego.

Już w poprzednich rozdziałach zwracałem uwagę, jak Departament regencyi dbał o moralność kandydatów i karał ich przewinienia, a w razie braku poprawy lub większej winy wykluczał nawet z Seminaryum kandydackiego. Napomnień udzielał regent na sesjach niedzielnych i w każdym raporcie musiał uwzględniać obyczaje kandydatów. Pod względem moralności podlegali także jako dyrektorowie młodzieży kontroli prorektora szkoły przygłówniej. Spory wynikłe pomiędzy kandydatami, załatwiali sami między sobą na sesjach niedzielnych (rodzaj sądów polubownych). Regent utrzymywał osobną księgę p. t. Cenzura obyczajów kandydackich, w której zapi-

sywał nie tylko wszelkie przewinienia kandydatów, ale także i dobre noty. Żaden z kandydatów nie mógł być wysłany na nauczyciela do szkół, tylko taki, któremu Departament mógł wydać świadectwo moralności, i tylko na mocy takiego świadectwa, jakoteż świadectwa aplikacyi i postępu w naukach od nauczycieli, których lekcyj słuchał, mógł otrzymać od Szkoły głównej patent nauczycielski. Szczegółowe przepisy wydał Departament w ustawach p. t. Porządek przepisów względem obyczajów i policyi kandydatów Stanu akademickiego i ogłosił je drukiem.

Po ukończeniu studiów akademickich udawał się kandydat na praktykę do tej szkoły wydziałowej, z której przyszedł do Szkoły głównej, i tam miał odczuć 6 lat. Przez ten czas należał do Zgromadzenia wydziałowego, miał jednak tylko *vocem activam*. Owe 6 lat były dla niego rodzajem naszej aplikantury, tylko w latach, o których mowa, taki był brak profesorów, że prawie każdy kandydat od razu uczył samodzielnie; a nawet Szkoła główna częstokroć nie dawała mu możności ukończenia 4 lat studiów, ale już po trzech latach, jeżeli na podstawie raportów wizytatorów potrzeba było, wysyłała go na nauczyciela do szkoły wydziałowej, a Zgromadzenia zakonne często już po 2 latach powierzały swym członkom obowiązki nauczycielskie. Przez 6 lat pobierał rocznie 650 złp. na wspólny stół i mieszkanie i 400 złp. na własne potrzeby. Po ukończeniu 6 lat obowiązkowych, jeżeli nie utrzymał się przy swjej szkole wydziałowej na stałej posadzie, przenosił się za zezwoleniem Komisji edukacyjnej do innej lub starał się o posadę przy Szkole głównej. Jako profesor szkoły średniej pobierał, prócz 650 złp. na wspólne utrzymanie, 500 złp. rocznej „ręcznej“ pensyi. Pensya ta wzrastała z każdym rokiem o 50 złp. (płaca dorobkowa). Po 20 latach zostawał emerytem z pensją 1000 złp. i 650 złp. na utrzymanie; mógł należeć jednak do Zgromadzenia, wolno mu było także je opuścić¹⁾. Stanowisko materialne było zatem, jak na owe czasy, dosyć dobre, zwłaszcza jeżeli zważymy, że mógł jeszcze pobierać pensye nadzwyczajne, czyli jak to dzisiaj nazywamy, dodatki osobiste. Za zezwoleniem rektora wydziałowego mógł także udzielać lekcji prywatnych i utrzymywać uczniów na

¹⁾ Ustawy Komisji edukacyjnej.

stancyi, ale w takim razie nie mógł mieszkać razem w Zgromadzeniu, lecz prywatnie, pobierał jednak owe 650 złp., przeznaczone na utrzymanie.

W końcu nadmienić jeszcze trzeba, że kandydat mógł w ciągu studyów porzucić Stan akademicki tylko pod tym warunkiem, jeżeli zwrócił dotychczasowe koszty, wyłożone przez Seminarium kandydackie na jego edukacyą¹⁾; dopiero po oduczeniu 6 lat obowiązkowych wolno mu było bez żadnej pretensyi ze strony Szkoły głównej obrać sobie inny zawód.

---

¹⁾ W r. 1788 wystąpił z Seminarium pensyonowany kandydat trzecieletni, Waydner Franciszek, a Departament regencyi polecił mu zwrócić do kasy kandydackiej 870 złp. 13 gr. 2 szel. a mianowicie za r. 1785/6 pensyi rocznej 300 złp., za r. 1786/7 pensyi 400 złp., oprócz tego $\frac{1}{34}$ sumy złp. 4184 gr. 7 na dozór i instrukcyą podzieloną między 31 kandydatów czyli 134 złp. 29 gr. 1 szel.; za półrocze 1787/8 r. $\frac{1}{44}$ sumy 1568 złp. wydanej na dozór i instrukcyą t. j. 35 złp. 14 gr. 1 szel. Kandydaci dobrowolni, ponieważ żadnej pensyi nie otrzymywali, zwracali tylko tę sumę, jaką na nich w podziale przypadła za utrzymanie Seminarium kandydackiego.

Dz. J. Leniek.

I.

Skład grona nauczycielskiego

w końcu roku szkolnego 1891.

A) Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych:

1. Maurycy Maciszewski, Dr. fil., dyrektor, człon. kom. hist. Akad. um. w Krakowie, uczył prop. fil. w kl. VII i VIII, tygod. godz. . . . . 4.
2. Apolinary Ellinger, profesor, gospodarz kl. II *ó*, uczył języka niemieck. w kl. II *ó*, matem. w kl. II *a*, II *ó*, V *a* i V *ó*, tyg. godz. . . . . 19.
3. Ks. Franciszek Nieświatowski, profesor, uczył religii ob. rzym. kat. w kl. I—VIII, tygod. godz. . . . . 16.
4. Ks. Bazyli Kopytczak, profesor, uczył religii ob. gr. kat. w kl. I—VIII, tyg. godz. . . . . 16.
5. Michał Dura, profesor, zawiadowca gabinetu fizykalnego, uczył matematyki w kl. VI *a* i *ó*, VII i VIII, fizyki w kl. IV, VII i VIII, tyg. godz. . . . . 20.
6. Jan Hoszowski, profesor, zawiadowca biblioteki ruskiej dla młodzieży, uczył języka ruskiego w kl. I.—VIII, tyg. g. 17.
7. Andrzej Jezierski, profesor, gospodarz kl. VI *ó*, uczył języka łacińskiego w kl. VI *ó*, greckiego w kl. V *ó* i VI *ó*, niem. w kl. IV tyg. godz. . . . . 20.
8. Józef Chłebek, nauczyciel, gospodarz kl. VIII, uczył jęz. łacińsk. w kl. I *a* i VIII, greckiego w kl. VIII, tyg. godz. . . . . 18.
9. Michał Jezienicki, Dr. fil., nauczyciel, człon. kom. filol. Akad. um. w Krakowie, gospodarz kl. VI *a*, uczył języka łacińsk. w kl. III *ó* i VI *a* i języka niem. w kl. V *ó* i VI *a*, tyg. godz. . . . . 20.
10. Feliks Głowacki, nauczyciel, zawiadowca biblioteki nauczycielskiej i niem. dla młodzieży, uczył języka niemieckiego w kl. V *a*, VI *ó*, VII i VIII, tyg. godz. 16.
11. Józef Nogaj, nauczyciel, zawiadowca biblioteki polskiej dla młodzieży, gospodarz klasy IV, uczył języka

- greckiego w kl. IV, polskiego w IV, VI *a*, VII i VIII, tyg. godz. . . . . . 16.
12. Jan **Leniek**, Dr. fil., nauczyciel, człon. kom. hist. Akad. um. w Krakowie, zawiadowca zbioru map geogr., uczył geogr. i hist. pow. w kl. II *b*, IV, VI *a* i *b*, i VIII, i jz. polsk. w kl. VI *b*, tyg. godz. . . . . 22.
13. Roman **Gutwiński**, nauczyciel, człon. kom. fizyogr. Akad. um. w Krakowie, zawiadowca gabinetu przyrodniczego, uczył hist. natur. w kl. I *a* i *b*, II *a* i *b*, V *a* i *b*, VI *a* i *b*, i fizyki w kl. III *a* i *b*, tyg. godz. 20.
14. Edward **Strutyński**, nauczyciel, gosp. kl. V *a*, uczył języka łacińsk. w kl. V *a*, greckiego w kl. V *a* i VI *a*, polsk. w I *a*, tyg. godz. . . . . . 19.
15. Antoni **Gedroyć**, prow. nauczyciel, gospodarz kl. III *b*, uczył matem. w kl. I *a* i *b*, III *a* i *b*, i IV. i polskiego jęz. w kl. III *b*, tyg. godz. . . . . . 18.
16. Władysław **Bojarski**, egz. zast. naucz., gospodarz kl. VII, uczył jęz. łacińsk. w kl. IV i VII, greckiego w VII, polsk. w V *a*, tyg. godz. . . . . . 18.
17. Bazyli **Bilecki**, egz. zast. naucz., uczył hist. i geogr. w kl. I *b*, III *a*, V *a* i *b*, VII, jęz. niem. w kl. II *a*, tyg. godz. . . . . . 20.
18. Antoni **Libera**, zast. naucz., gosp. kl. II *a*, uczył jęz. łacińskiego w kl. II *a*, greck. w kl. III *b*, polsk. w kl. II *a* i *b*, tyg. godz. . . . . . 19.
19. Michał **Matusiak**, zast. naucz., gosp. klasy III *a*, uczył jęz. łacińskiego w kl. II *b* i III *a*, i polskiego w kl. III *a*, tyg. godz. . . . . . 17.
20. Bolesław **Stojanowski**, zast. naucz., gospodarz kl. V *b*, uczył jęz. łacińsk. w kl. V *b*, greck. w kl. III *a*, polsk. w kl. I *b* i V *b*, tyg. godz. . . . . . 17.
21. Szymon **Dorundiak**, zast. naucz., gosp. kl. I *b*, uczył języka łacińskiego w kl. I *b*, niemieckiego w kl. I *b* i III *b*, tyg. godz. . . . . . 18.
22. Eugeniusz **Pasiecznicki**, zast. naucz. gosp. kl. I *a*, uczył hist. i geogr. w kl. I *a*, II *a* i III *b* i języka niem. w kl. I *a* i III *a*, tyg. godz. . . . . . 20.
-

Nauki religii mojżeszowej nie udzielano w zakładzie w roku szkolnym 1891, uczniowie wyznania mojżeszowego uczyli się prywatnie tego przedmiotu u nauczycieli tutejszej szkoły ludowej izraelskiej.

B) Nauczyciele przedmiotów nadobowlązkowych.

1. Nauczyciele geografii i historii w kl. III *a*, III *b*, IV, VI *a*, *b*, i VII uczyli w każdej z tych klas historii kraju rodzinnego, tygodniowo po godzinie . . . . . 1.
  2. Antoni Gedroyć, j. w., uczył języka francuskiego w dwóch oddziałach, tyg. godz. . . . . . 5.
  3. Bolesław Stojanowski, j. w., uczył kaligrafii w dwóch oddziałach, tyg. godz. . . . . . 2.
  4. Sylwester Ochnicz, naucz. c. k. semin. nauczycielskiego, udzielał nauki śpiewu w trzech oddziałach, tyg. godz. . 3.
i nauki rysunków wolnoręcznych, tyg. godz. . . . . 4.
  5. Stanisław Szytyliński, kierownik ćwiczeń Tow. gimn. „Sokół“, uczył gimnastyki w trzech oddziałach, tyg. g. 6.
-

Zmiany w gronie nauczycielskiem w ciągu roku szkolnego 1891.

P. Jacek Zieliński, zast. naucz. przy c. k. gimnazjum w Rzeszowie, zamianowany rozp. Wysokiego c. k. Ministerium w. i o. z dn. 26. czerwca 1890 l. 12399 rzeczywistym nauczycielem w tutejszym zakładzie, został rozp. tegoż ministerstwa z dnia 13. października 1890 l. 20351 przydzielony do c. k. gimnazjum w Rzeszowie.

P. Saturnin Kwiatkowski, zast. naucz., został dekretem Wysokiego c. k. Ministerium w. i o. z dn. 26. czerwca 1890 l. 10601 zamianowany rzeczywistym nauczycielem przy c. k. II. gimnazjum we Lwowie.

Rozporządzeniem Wysokiego c. k. Ministerium w. i o. z dn. 26. czerwca 1890 l. 10601 został rzeczywisty naucz. tutejszego c. k. gimnazjum Dr. Antoni Jaworowski przeniesiony w tym samym charakterze do c. k. IV. gimnazjum we Lwowie, na jego zaś miejsce zamianowany rzeczywistym nauczycielem

p. Roman Gutwiński, zast. naucz. w c. k. gimnazyum Franciszka Józefa we Lwowie.

Zast. naucz. p. Edward Strutyński otrzymał rozp. Wysockiego c. k. Ministeryum w. i o. z dn. 17. sierpnia 1890 l. 14495 posadę rzecz. nauczyciela w tutejszem gimnazyum, a zast. naucz. p. Alexy Nakoneczny rozp. z tegoż dnia l. 14892 posadę rzecz. naucz. przy c. k. realném gimnazyum w Brodach.

Rozporządzeniem Wysockiej c. k. Rady szkolnej krajowej z dn. 18. sierpnia 1890 l. 13142 został zast. nauczyciela tutejszego zakładu p. Stanisław Szarga przeniesiony do c. k. gimnazyum Franciszka Józefa we Lwowie, na jego zaś miejsce został zamianowany zast. naucz. rozp. z dn. 5. września 1890 l. 14496 p. Eugeniusz Pasiecznicki.

Rozporządzeniem Wysockiej c. k. Rady szkolnej krajowej z dn. 13. września 1890 l. 15742 został przeniesiony do tutejszego c. k. gimnazyum zast. naucz. w gim. akad. we Lwowie p. Bazyli Bilecki, rozp. zaś z 25. września 1890 zast. naucz. c. k. gimnazyum w Tarnowie p. Leopold Czerny-Schwarzenberg, który 3. lutego 1891 zrezygnował z posady; godziny po nim pozostałe rozebrali nauczyciele w myśl rozp. Wysockiej c. k. Rady szkolnej kraj. z dnia 10. lutego 1891 l. 2458.

Rozporządzeniem z dn. 23. września 1890 l. 15958 pozwoliła Wysoka c. k. Rada szk. kr. na zaprowadzenie w tutejszem gimnazyum nauki rysunków wolnoręcznych jako przedmiotu nadobowiązkowego w 4. godz. tygodniowo i powierzyła tę naukę p. Sylwestrowi Ochniczowi, naucz. szkoły ćwiczeń przy tutejszem c. k. seminaryum; temuż nauczycielowi poruczyła Wysoka c. k. Rada szk. kr. rozp. z dnia 11. grudnia 1890 l. 21309 naukę śpiewu w 3. godzinach tygodniowo po ustąpieniu p. Alfreda Melbechowskiego.

II.

Rozkład nauk w roku szkolnym 1891.

I. k l a s a.

Religia 2 godz. tyg. Zasady katolickiej wiary i obyczajów.

Język łaciński 8 godz. tyg. Odmiana prawidłowa imion i czasowników. Najpotrzebniejsze prawidła ze składni. Ćwiczenia

w tłómaczeniu z języka łacińskiego na polski i odwrotnie. Począwszy od listopada, co tydzień zadanie szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Elementarna nauka o zdaniu pojedynczem i złożonem; najważniejsze znaki pisarskie; przygodna nauka składni. Czytanie wypisów, opowiadanie, deklamacya. W 1. półroczu wyłącznie ćwiczenia ortograficzne co tydzień, w 2. półroczu naprzemian ćwiczenia ortograficzne i wypracowania stylistyczne, szkolne; pod koniec roku czasem zadanie domowe.

Język ruski 3 godz. tyg. Rozkład nauki i ćwiczenia piśmienne jak w języku polskim.

Język niemiecki 6 godz. tyg. Materiał zawarty w Ćwiczeniach niemieckich dla I. kl. L. Germana i K. Petelenza. Co tydzień zadanie szkolne, niekiedy domowe lub ortograficzne.

Geografia 3 godz. tyg. Pojęcia wstępne z geografii fizycznej i matematycznej; opis powierzchni ziemi według jej naturalnych własności. Zarys geografii politycznej z szczególniejszém uwzględnieniem Europy. Ćwiczenia kartograficzne.

Matematyka 3 godz. tyg. 1) Arytmetyka: dziesiętny układ liczb; cztery działania liczbami całkowitymi i dziesiętnymi, mianowanymi i mianowanymi; metryczne miary i wagi; podzielność liczb; ułamki zwyczajne. — 2) Geometrya: pojęcie ilości przestrzennych, linia prosta, koło, linie równoległe, kąty i trójkąty, zasadnicze konstrukcye. Ćwiczenia domowe; co miesiąc zadanie szkolne.

Historja naturalna 2 godz. tyg. W 1. półroczu ważniejsze zwierzęta ssące, mięczaki, szkarłupnie, jamochłony i pierwoszczaki; w 2. półroczu najważniejsze robaki i członkonogi.

II. k l a s a.

Religia 2 godz. tyg. Dzieje starego zakonu.

Język łaciński 8 godz. tyg. Powtórzenie odmian prawidłowych. Nauka odmian nieprawidłowych; przysłówki, przyimki, spójniki. Główne prawidła ze składni, coniugatio periphrast., gerundium, gerundivum, acc. cum inf., nom. cum inf., abl. abs. — Tłómaczenie zdań łacińskich na polskie i odwrotnie. Co miesiąc 3 zadania szkolne i 1 domowe.

Język polski 3 godz. tyg. Z gramatyki elementarna nauka o zdaniu złożonem; powtarzanie i uzupełnianie elementarnéj

nauki o formach. Czytanie wypisów, opowiadanie, deklamacja. Niekiedy ćwiczenia ortograficzne. Zadania 3 na miesiąc, na przemian domowe i szkolne.

Język ruski 2 godz. tyg. Rozkład nauki i ćwiczenia piśmienne jak w języku polskim.

Język niemiecki 5 godz. tyg. Powtórzenie i uzupełnienie nauki wyłożonej w kl. I; przysłówki, przymyki i spójniki. Najważniejsze prawidła składni szyku i rzędu. Czytanie, tłumaczenie, opowiadanie i wygłaszanie z pamięci ciągłych ustępów. Ćwiczenia piśmienne jak w kl. I.

Geografia i historia 3 godz. tyg. 1) Geografia 2 godz. tyg. Geografia fizyczna i polityczna Azji i Afryki. Pionowy i poziomy układ, tudzież hydrografia Europy. Opis fizyczny i polityczny krajów południowej i zachodniej Europy. Ćwiczenia kartograficzne. 2) Historia 2 godz. tyg. Dzieje starożytne.

Matematyka 3 godz. tyg. 1) Arytmetyka: Skrócone mnożenie i dzielenie, stosunki, proporcye, reguła trzech. Nauka o miarach, wagach i monetach. — 2) Geometria: Przystawianie trójkątów wraz z zastosowaniem. Nauka o czworobokach i wielobokach. Nauka o kole. Ćwiczenia domowe, co miesiąc zadanie szkolne.

Historia naturalna 2 godz. tyg. W 1. półroczu zoologia: ptaki, płazy, ryby; w 2. półroczu botanika: opisanie najważniejszych roślin jawnokwiatowych krajowych, zagranicznych, mających zastosowanie w przemyśle, i typowych przedstawicieli roślin skrytokwiatowych.

III. k l a s a.

Religia 2 godz. tyg. Dzieje nowego zakonu.

Język łaciński 6 godz. tyg. Z gramatyki: Składnia zgody i rzędu w połączeniu z tłumaczeniem odpowiednich przykładów z języka polskiego na łaciński. Lektura: Z Korneliusza Neposa czytano żywoty Arystydesa, Cymona, Epaminondasa, Pelopidasa, Milcyadesa i Temistoklesa. Co 14 dni zadanie szkolne, co 3 tygodnie zadanie domowe.

Język grecki 5 godz. tyg. Odmiana imion i czasowników na ω . Tłumaczenie z języka greckiego na polski i odwrotnie.

Od połowy listopada 2 zadania na miesiąc, naprzemian szkolne lub domowe.

Język polski 3 godz. tyg. Nieodmienne części mowy, składnia zgody i rzędu; pisownia, interpunkcja. Czytanie wypisów, opowiadanie, krótkie wiadomości o życiu i zasługach tych pisarzy, z których dzieł poznano wyjątki. Deklamacja. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne.

Język ruski 2 godz. tyg. Rozkład nauki i ćwiczenia piśmienne jak w języku polskim.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Z gramatyki Dr. Petelenza składnia zgody i rzędu; zdanie nagie, rozwinięte, ściągnięte i jednokrotnie złożone; nauka o szyku. Czytanie, tłumaczenie, opowiadanie, uczenie się na pamięć ustępów z wypisów. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne naprzemian.

Geografia i historia 3 godz. tyg. Z geografii: Szczegółowa geografia Europy środkowej, wschodniej i północnej z wykluczeniem monarchii austriacko-węgierskiej; geografia Ameryki i Australii. Z historii: Dzieje średniowieczne.

Matematyka 3 godz. tyg. Arytmetyka: Działania rachunkowe niezupełnymi ułamkami dziesiętnymi; cztery główne działania rachunkowe liczbami ogólnymi; potęgowanie, wyciąganie 2. i 3. pierwiastka. Geometria: Pomiar figur prostokreślnych, przemiana tychże; obwód i powierzchnia koła i części tegoż; podobieństwo figur. Ćwiczenia domowe, co miesiąc zadanie szkolne.

Nauki przyrodnicze 2 godz. tyg. W pierwszym półroczu mineralogia: opisanie najważniejszych gatunków minerałów i skał; w drugim półroczu fizyka: pojęcia wstępne, ciepło, chemia.

IV. klasa.

Religia 2 godz. tyg. Nauka o obrzędach kościoła katolickiego.

Język łaciński 6 godz. tyg. Z gramatyki nauka o czasach, trybach i imionach czasownikowych. Nauka prozodyi. O kalendarzu rzymskim i ważniejszych miarach, monetach i wagach rzymskich. Ćwiczenia w tłumaczeniu z języka

polskiego na łaciński. Lektura: Caesaris commentarii de bello gallico lib. I. II. VII., P. Ovidii carmina. Metam. Quattuor aetates, Trist. lib. IV. De vita sua. Trzy zadania miesięcznie, 2 szkolne 1 domowe.

Język grecki 4 godz. tyg. Odmiana czasowników na μ i nieprawidłowych; najważniejsze rzeczy ze składni. Tłómaczenie z języka greckiego na polski i odwrotnie. Na miesiąc 2 zadania, naprzemian domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Składnia w obrębie czasownika, systematyczna nauka o zdaniach złożonych, okresach i szyku. Wierszowanie. Czytanie ustępów z wypisów, opowiadanie, wiadomości o życiu i zasługach pisarzy, jak w kl. III. Deklamacya. Na miesiąc 2 zadania, naprzemian domowe lub szkolne.

Język ruski 2 godz. tyg. Rozkład nauki i ćwiczenia piśmienne jak w języku polskim.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Powtórzenie gramatyki z szczególnem uwzględnieniem składni rzędu i szyku. Czytanie, opowiadanie i uczenie się na pamięć celniejszych ustępów; tłómaczenie z języka polskiego na niemiecki. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne naprzemian.

Geografia i historia 4 godz. tyg. W I. półroczu: Historia nowożytna z szczególniejszém uwzględnieniem dziejów Austrii. W 2. półroczu: Szczegółowa geografia i statystyka austriacko-węgierskiej monarchii.

Matematyka 3 godz. tyg. 1) Arytmetyka: Stosunki i proporcye złożone, reguła trzech złożona, rachunek procentu, rachunek spółki, reguła terminu, rachunek mieszaniny, reguła łańcuchowa. Zrównania 1. stopnia. 2) Geometrya: Wzajemne położenie linii prostych i płaszczyzn, kąty bryłowe, główne rodzaje brył, powierzchnia i objętość brył. Ćwiczenia domowe, co miesiąc zadanie szkolne.

Fizyka 3 godz. tyg. Mechanika: magnetyzm, elektryczność, akustyka, optyka, ciepło promieniste.

V. klasa.

Religia 2 godz. tyg. Dogmatyka ogólna.

Język łaciński 5 godz. tyg. Lektura: Titi Livii lib. I. P. Ovidii Nasonis carmina. Metam.: Deucalion et Pyrrha, Niobe,

Daedalus et Icarus, Philemon et Baucis, Phaëton. Trist: De miserabili ex urbe discessu. Fast: De Fabiorum interitu. Odpowiedne partye ze starożytności, literatury i mitologii. Powtórzenie i uzupełnienie gramatyki; ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne. Co miesiąc zadanie domowe i szkolne.

Język grecki 5 godz. tyg. Lektura: Xenofont Anabasis. Powód i przygotowanie do wojny; pochód przeciw królowi; bitwa pod Kunaxą; śmierć Cyrusa; wybór dowódców; zdrada Orontasa. Z Cyropedii: Pochodzenie Cyrusa; Cyrus i Astyages; Cyrus dowódczą Persów. — Homeri Iliad. lib. I. — Z gramatyki składnia zgody i rządu z tłómaczeniem odpowiednich zdań z ćwiczeń Schenkla w tłómaczeniu Samolewicza. Odpowiedne partye ze starożytności, literatury i mitologii. Co miesiąc naprzemian zadanie domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Poznanie na podstawie wypisów zwykleszych tropów i figur, rozmaitych rodzajów stylu, jakoteż najważniejszych gatunków prozy i poezyi. Wiadomości historyczno-literackie o odnośnych pisarzach. Deklamacya. Co 3 tygodnie zadanie naprzemian domowe i szkolne.

Język ruski 2 godz. tyg. Deklinacya i konjugacya języka starosławiańskiego i staroruskiego z uwzględnieniem najważniejszych prawideł głosowni. Pogląd na ustną literaturę starodawniej Rusi, tudzież na pisaną literaturę od zaprowadzenia chrześcijaństwa aż do drugiej połowy XIII. wieku. Najdawniejsze pomniki języka staroruskiego podług chrestomatyi Ogonowskiego. Co 3 tygodnie zadanie domowe lub szkolne.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Czytanie z wypisów Lampla t. I. z stósowném objaśnieniem gramatyczném i stylistyczném. Tłómaczenie z języka polskiego na niemiecki. Ćwiczenia w opowiadaniu i uczeniu się na pamięć celniejszych ustępów. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne naprzemian.

Historia i geografia. Dzieje starożytne aż do podbicia Italii przez Rzymian; z geografii starożytnej odpowiednie działy.

Matematyka 4 godz. tyg. Algebra: Cztery zasadnicze działania rachunkowe liczbami algebraicznymi. Liczby odjemne. Podzielność liczb. Cztery zasadnicze działania rachunkowe ułamkami zwyczajnymi i dziesiętnymi. Stosunki i proporcye. Zastosowanie proporcji do rozwiązania zagadnień reguły trzech i rachunku procentowego; rachunek podziału; reguła łańcuchowa. Równania stopnia pierwszego o jednej i kilku niewiadomych. — Geometria: planimetria. — Ćwiczenia domowe; co miesiąc zadanie szkolne.

Historia naturalna 2 godz. tyg. W pierwszym półroczu mineralogia: krystalografia, systematyczny przegląd ważniejszych minerałów z uwzględnieniem ich fizycznych i chemicznych własności, krótki pogląd na budowę ziemi; w drugim półroczu botanika: najważniejsze wiadomości z morfologii, anatomii, fizjologii i systematyki roślin.

VI. klasa.

Religia 2 godz. tyg. Dogmatyka szczegółowa.

Język łaciński 6 godz. tyg. Lektura: Sallustii bellum Ingurthinum; M. Tulli Ciceronis oratio in Catilinam I., P. Vergilii Maronis Aeneidos lib. I. Buc. I; Georg. Laudes vitae rusticae. Odpowiednie partye ze starożytności, literatury i mitologii. — Z gramatyki użycie czasów i trybów w połączeniu z ćwiczeniami w tłumaczeniu z języka polskiego na łaciński. Co miesiąc 1 zadanie domowe i 1 szkolne.

Język grecki 5 godz. tyg. Lektura: Homeri Ilias lib. I, (dok.) III, VI. Herodoti historiae lib. V. Z Xenofonta Memorab. Herkules na rozstajnej drodze. Z gramatyki: O zaimku, o stronach słowa, o używaniu czasów i trybów, tudzież w ogólności o infinitivie, participium i atrakcyi w połą-

czeniu z odpowiednimi ćwiczeniami. Co miesiąc naprzemian zadanie domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Czytanie arcydzieł literatury narodowej od połowy wieku XVI. do połowy wieku XVIII. Historia literatury (na podstawie lub przy sposobności czytanych wyjątków) od początku do czasów Stanisława Augusta. Deklamacya. Co 3 tygodnie zadanie szkolne lub domowe.

Język ruski 2 godz. tyg. Z chrestomatyi Ogonowskiego pamiętniki XIII., XIV., XV., XVI., XVII. i XVIII. wieku z poglądem historycznym na literaturę tego czasu. Co 3 tygodnie zadanie szkolne lub domowe.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Czytanie cenniejszych ustępów z wypisów Lampla tom II. ze stosowném objaśnieniem gramatyczném, stylistyczném i estetycznym i z uwzględnieniem biografii autorów. Uczenie się na pamięć cenniejszych ustępów. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne naprzemian.

Historya i geografia 4 godz. tyg. Historia rzymska od wojen punickich. Wieki średnie.

Matematyka 3 godz. tyg. Algebra: potęgi, pierwiastki, liczby niewymierne, liczby urojone, logarytmy. Równania drugiego stopnia o jednej niewiadomej. Geometrya: stereometrya, trygonometrya do rozwiązania trójkątów. Ćwiczenia domowe; co miesiąc zadanie szkolne.

Historya naturalna 2 godz. tyg. W pierwszym półroczu: budowa ciała ludzkiego, zwierzęta kręgowce; w drugim półroczu: zwierzęta bezkręgowce.

VII. k l a s a.

Religia 2 godz. tyg. Etyka chrześcijańsko-katolicka.

Język łaciński 5 godz. tyg. Lektura: M. T. Ciceronis orat. De imp. Cn. Pompei, pro Archia poëta. De officiis l. II. P. Vergilii Aen. lib. II. VI. Z gramatyki: nauka o infinitivie,

participium i supinum; o szyku wyrazów i o figurach retorycznych. Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne. Odpowiednie partye ze starożytności, literatury i mitologii. Co 2 tygodnie zadanie domowe lub szkolne.

Język grecki 4 godz. tyg. Lektura: Demostenesa II. mowa olinetyjska i II. i III. przeciw Filipowi. Homer. Odyss. lib. I., V., VI., IX., X. Z gramatyki: o infinitiwie, participium, o zdaniach pytajnych i negacyach. Tłómaczenie odpowiednich ustępów z Ćwiczeń Schenkla. Co miesiąc 1 zadanie domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Wyjątki z arcydzieł literatury narodowej od połowy w. XVIII.; z dzieł Mickiewicza: Grażyna, ballady (wybór), Oda do młodości, sonety Krymskie (wybór), Konrad Wallenrod. Historia literatury na podstawie lub przy sposobności czytanych wyjątków od połowy w. XVIII. Deklamacya. Co miesiąc 1 zadanie domowe lub szkolne.

Język ruski 2 godzin tygodn. Ustępy z dzieł Kotlarewskiego, Kwitki, Artymowskiego, Mogilnickiego. Szewczenki, Kostomarowa, Hlibowa, Hoholi, Głowackiego i Wagilewicza w połączeniu z estetycznymi i historyczno-literackimi uwagami. Co miesiąc jedno zadanie, naprzemian domowe lub szkolne.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Celniejsze ustępy z wypisów Lampla t. III. w połączeniu z stylistycznymi, estetycznymi i literackimi uwagami. Nadto w całości Schillera Egmont i Maria Stuart. Prócz tego lektura prywatna: Goethego Götz v. Berlichingen. Deklamacya. Co miesiąc 1 zadanie, naprzemian domowe i szkolne.

Historia i geografia 3 godz. tyg. Dzieje nowożytne.

Matematyka 3 godz. tyg. Algebra: Równania kwadratowe o 2 niewiadomych, równania stopni wyższych i wykładnicze. Ułamki łańcuchowe i wartości przybliżone. Równania nieoznaczone 1. stopnia. Postępy arytmetyczne i geometryczne, rachunek procentu składanego. Permutacye, kombinacye i waryacye. Wzór Newtona. — Geometrya

Powtórzenie i uzupełnienie trygonometrii. Zastosowanie algebry do geometrii. Geometria analityczna. Ćwiczenia domowe; co miesiąc 1 zadanie szkolne.

Fizyka 3 godz. tyg. Mechanika, nauka o cieple, chemia.

Propedeutyka 2 godz. tyg. Logika formalna.

VIII. klasa.

Religia 2 godz. tyg. Historia kościoła.

Język łaciński 5 godz. tyg. Lektura: Horatii Flacci Carm. lib. I. 1, 2, 3, 10, 12, 14, 15, 21, 22. lib. II. 1, 2, 9, 14, 17. lib. III. 1, 2, 3. 30. lib. IV. 2, 3, 9. Epod. 1, 2. Sat. lib. I. 1, 9. Epist. lib. I. 1. lib. II. 1. C. Taciti Germania, 1—28. Annal. II. Najważniejsze wiadomości ze starożytności i literatury. Ćwiczenia stylistyczne. Co 2 tygodnie zadanie domowe lub szkolne.

Język grecki 5 godz. tyg. Lektura: Platona Apologia, Laches. Sofoklesa Edyp. Kolon. Odyssea lib. XVII, XVIII. Najważniejsze wiadomości ze starożytności i literatury. Ćwiczenia stylistyczne. Co miesiąc zadanie domowe lub szkolne.

Język polski 3 godz. tyg. Czytanie ustępów z arcydzieł literatury narodowej od wystąpienia Mickiewicza. W całości poznano (przy pomocy lektury domowej) Mickiewicza: Konrada Wallenroda i Pana Tadeusza; Malczewskiego: Maryą; Słowackiego: Ojca zadżumionych, Bieleckiego i Balladynę; Syrokomli: Zgon Acerna. Co miesiąc jedno zadanie, domowe lub szkolne.

Język ruski 2 godzin tygodn. Ustępy z dzieł Storożeńki, Marka Wowczka, Kulisza, Ilnickiego, Leontowicza, Zharskiego, Klimkowicza, Ogonowskiego, Szaszkiewicza i Fed'kowicza w połączeniu z estetycznymi i historyczno-literackimi uwagami. Co miesiąc 1 zadanie, naprzemian domowe lub szkolne.

Język niemiecki 4 godz. tyg. Celniejsze ustępy z wypisów Harwota tom II., nadto w całości Schillera Wilhelm Tell i Wallensteins Tod, z objaśnieniami stylistycznymi i este-

- tycznymi. Pogląd na niemiecką literaturę. Deklamacya.
 Co miesiąc 1 zadanie, naprzemian domowe lub szkolne.
Historya i geografia 3 godz. tyg. Historia austriacko-węgierskiej monarchii. Geografia i statystyka monarchii austriacko-węgierskiej. Powtórzenie historyi powszechnej.
Matematyka 2 godz. tyg. Powtórzenie, uporządkowanie i zastosowanie w przykładach całego przedmiotu nauki. Co miesiąc zadanie szkolne.
Fizyka 3 godz. tyg. Magnetyzm i elektryczność, nauka o ruchu falowym, akustyka, optyka.
Propedeutika filozofii 2 godz. tyg. Psychologia empiryczna.

Przedmioty nadobowiązkowe.

1. *Historya kraju rodzinnego*. Naukę tę wykładano w 6 oddziałach dla uczniów kl. III, IV, VI, VII, po jednej godzinie tyg. Mianowicie uczono w III. kl. sposobem biograficznym aż do r. 1492., w klasie IV. tak samo od 1492 do czasów najnowszych. W VI. kl. uczono systematycznego rozwoju dziejów krajowych według podręcznika A. Lewickiego od początków historycznych do r. 1447, z uwzględnieniem równoczesnych stosunków państw sąsiednich; w VII. kl. tak samo do 1815 r.
2. *Język francuski*. W 2 oddziałach 5 godz. tygodniowo W 1 oddz. wzięto podług gramatyki Studniarskiego porządkiem podręcznika do lekcji 70 włącznie i 15 ustępów franc. do opowiadania. W 2 oddz. ukończono podług tego samego podręcznika część I. t. j. naukę o formach do lekcji 104. Nadto przetłómaczono z Telemaka Fénélona ks. I., II. i III.
3. *Kaligrafia*. Uczęszczali wyznaczeni uczniowie kl. I. i II. w 2 oddziałach po 1 godz. tyg. W klasie I. podano ogólne zasady kaligrafii; poczem przerabiano metodą genetyczną alfabet łaciński i niemiecki szczegółowo wyjaśniając stosunek wzajemny, sposób pisania i łączenia z sobą zasadniczych kresek. Pisano tylko w 2 liniach podług wzorów nauczyciela z tablicy. W klasie II. powtórzono teorię pisma w krótkości. Przy stopniowem zmniejszaniu wielkości liter starano się o dokładność

w wykończaniu poszczególnych części litery. Pisano początkowo w 2 liniach, potem na 1 linii. — Pisano według wzorów nauczyciela z tablicy, posługiwano się także wzorami Tarczyńskiego (pol.) i Nowickiego (niem.). Podano ogólne zasady pisma rondowego.

4. *Gimnastyka*. Uczniów pobierających tę naukę podzielono na dwa oddziały, a wszystkie oddziały na 10 zastępów po 10 do 12 uczniów. Każdy oddział pobierał naukę dwa razy tygodniowo. Na każdej lekcyi zajmowano uczniów w pierwszej połowie godziny gimnastyką stojącą z ciężarkami lub laskami i pochodową; w drugiej zaś połowie odbywano z nimi ćwiczenia na przyrządach, zachowując systematyczne stopniowanie ćwiczeń I. i II. stopnia do rozwoju fizycznego uczniów i ich wieku. Osobno ćwiczyli się w 2 godz. tygodniowo przodownicy.
5. *Śpiew*. W 2 oddziałach 3 godz. tyg. 1) Zasady układu muz., interwały, znaczenie bemoły, krzyżyka i kasownika, takt i tempo muz., ćwiczenia w sekundach, tercyach i kwartach; przygotow. do chóru mieszan. 2) Śpiew choralny: ćwiczenia w śpiewaniu pieśni kościelnych, cerkiewnych i świeckich.
6. *Rysunki*. 4 godz. tyg. Rysowanie linii prost. na tablicy, kombinacye z linii prostych, ornamenta element. i cieniowane, kształty geometryczne i przedmioty inne podług zasad perspektywicznych; rysowanie głowy ludzi i zwierząt, kwiatów i liści.

III.

Tematy do wypracowań piśmiennych.

a) w języku polskim.

Klasa V. a.

1. Opis miejscowości, w której przepędziłem wakacje.
2. Przybycie posłów krzyżackich do Litawora. (Opowiadanie na podst. Grażyny).
3. Znaczenie wody w przyrodzie i życiu człowieka.
4. Skreślić obraz jesieni.
5. Poświęcenie się Grażyny i jego skutki.
6. Zdać sprawę z poematu Ujejskiego „Maraton“.
7. Wychowanie młodzieży w dawnej Polsce. (Na podst. gawędy

Winc. Pola p. n. „Przygody Ben. Winnickiego“). 8. Dzieje zamku Horeszków. (Na podst. I. i II. ks. „Pana Tadeusza“). 9. Narada szlachty w zaścianku dobrzyńskim. 10. Podanie o Niobie. 11. Treść sielanki Brodzińskiego „Wiesław“. 12. Opis wiosny. 13. Znaczenie igrzysk olimpijskich dla Greków. 14. Opis serwisu. (Na podst. P. Tadeusza).

Klasa V. b.

1. Obraz burzy letniej. 2. Wyobrażenia Egipcyan o życiu pozagrobowym. 3. Stosunek Krzyżaków do Litwinów w „Grażynie“. 4. Podanie o założeniu Rzymu. (Na podst. Liwiusa). 5. Jakim sposobem stara się Rymwid odwieść Litawora od walki z Witołdem? 6. Streścić poemat Słowackiego: „Ojciec zadżumionych“. 7. Znaczenie igrzysk narodowych u Greków. 8. Przyczyna sporu Horeszków z Soplicami. (Na podst. opow. Gerwazego). 9. Opis puszczy litewskiej. (Na podst. P. Tadeusza). 10. Deukalion i Pyrra. (Opowiadanie). 11. Kim był i jakimi drogami doszedł Tarkwinius Stary do władzy królewskiej? 12. Jak przedstawia K. Brodziński lud wiejski w „Wiesławie“? 13. Opis ogrodu tarnopolskiego. 14. Znaczenie wypraw Aleksandra Wielkiego.

Klasa VI. a.

1. Obraz wsi w porze jesienniej. 2. Jakim okolicznościom zawdzięczali Rzymianie zwycięski wynik drugiej wojny punickiej? 3. Pług a miecz. (Porównanie). 4. Jak wykazuje Modrzewski potrzebę równych praw dla wszystkich stanów Rzeczypospolitej? 5. Streścić mowę Stan. Czarnkowskiego w sprawie księżny Ostrogskiej. 6. Wyłuszczyć myśli zawarte w pieśni Kochanowskiego p. n. „Nie fortune, ale cnocie ufać trzeba“, i poprzeć je przykładami z życia i dziejów. 7. Jaką rolę odgrywa chór w dramacie J. Kochanowskiego p. n. „Odprawa posłów greckich“. (Na podst. nauki szkoln.). 8. Jakie poglądy na życie ludzkie rozwija Kochanowski w trenie XIX? 9. Zdać sprawę z kazania sejmowego Skargi „O monarchiej i królestwie“. 10. Znaczenie zakonów w średnich wiekach. 11. Jakie zdrożności obyczajowe i w jaki sposób karcni Piotr Zbylitowski w ustępie „Schadzki ziemiańskiej“ p. n. „Mili goście“? 12. Do

czego zmierza Starowolski w dziełku p. n. „Lament utrapionej matki Polski konającej“? 13. Rozwój myśli w sielance J. B. Zimorowicza: „Trużenicy“. 14. Na podstawie wzorów podanych w wypisach wykazać właściwości wymowy w okresie III. literatury polskiej.

Klasa VI. b.

1. Obraz pożaru. 2. Skutki wojen punickich. 3. Opis cmentarza tarnopolskiego. 4. Znaczenie wynalazku druku. 5. Dwory pańskie w dawniej Polsce. 6. Pochwała życia wiejskiego. (Na podstawie XII pieśni Sobótki Kochanowskiego). 7. Wpływ religii chrześcijańskiej na zmianę stosunków społecznych. 8. Tok myśli w trenie IX. Kochanowskiego. 9. Działalność literacka X. Piotra Skargi. 10. Znaczenie dziejowe koronacji Karola Wielkiego na cesarza. 11. Opis kościoła tarnopolskiego. 12. Właściwości sielanek Szymonowicza. 13. Turnieje a igrzyska olimpijskie. 14. Znaczenie dziejowe małżeństwa Jadwigi z Jagiełłą.

Klasa VII.

1. Przyczyny upadku literatury polskiej w okresie panegiryczno-makaronicznym. (Na podst. nauki szk.). 2. Dlaczego koniec wieku XV jest początkiem dziejów nowożytnych? 3. Na podstawie ustępów umieszczonych w wypisach skreślić dążności reformatorskie J. Krasickiego. 4. Zdać sprawę z wiersza Karpińskiego p. n. „Żale Sarmaty nad grobem Zygmunta Augusta“. 5. Zasługi króla Stan. Augusta około rozwoju literatury polskiej. 6. Porównać charakter Podkomorzego i Starosty w komedyi Niemcewicza p. n. „Powrót posła“. 7. Jakie czynniki wpłynęły na obudzenie ruchu literackiego po upadku Polski? (Na podst. nauki szk.). 8. Jakie są zalety sielanki Brodzińskiego „Wiesław“? 9. Charakterystyka Rymwida w powieści Mickiewicza „Grażyna“? 10. Objasnić pieśń Wajdeloty i wykazać jej znaczenie w osnowie Konrada Wallenroda.

Klasa VIII.

1. Wiesław Brodzińskiego a Herman i Dorota Goethego. (Porównanie). 2. Tok myśli w Odzie do młodości Mickiewicza.

3. Wykazać znaczenie pieśni lirycznych w Konradzie Wallenrodzie. 4. Rozebrać czterowiersz W. Pola:

„Dużo trzeba się nałamać
Z ludźmi, z światem, z życiem, z losem,
Lecz nie wolno Boga kłamać
Ni pod lada upaść ciosem“.

5. Charakterystyka Sędziego w Panu Tadeuszu. 6. Rozwinąć i uzasadnić zdanie A. M. Fredry: Cudze wiedzieć rzeczy ciekawa jest, a swoje potrzebna. 7. Wykazać cechy powieści poetycznej. 8. Wyjaśnić i przykładami z życia i dziejów uzasadnić myśl zawartą w zdaniu J. Kochanowskiego:

„Nie zawždy grad z góry leci
Albo burza niebo szpeci;
Chmury czarne wiatr wojuje,
A pogoda następuje“.

9. Powołanie i rozwój trybunatu w Rzymie.

b) w języku ruskim.

Klasa V.

1. Борба Гораціївъ и Куріяціївъ. 2. Ярмарокъ (описъ). 3. Огородъ на весну а въ осени. 4. Описане середной церкви въ Тернополи. 5. Кожда пора року має свои пріятности. 6. Пожитокъ и шкода, якъ приносить огонь. 7. Головні мысли въ „Поученію Мономаха“. 8. Розвинути гадку пословиць „Übung macht den Meister“. 9. Пожитокъ лѣсѣвъ. 10. Заслуги Володимира Великого. 11. Запраза въ таборѣ Ахаївъ, поелѣ Гомера.

Klasa VI.

1. Ганибаль а Сципіонъ. 2. Якъ хто дбає, такъ и має. 3. Которыхъ богѣвъ почитували Русины передъ принятємъ христіаньства? 4. Плавба на морю — образъ житя чоловѣка. 5. Исторична сторона Слова о полку Игоревѣмъ. 6. Порѣвнати працю ученика съ працевъ рѣльника въ часѣ засѣву и жнивъ. 7. Значене руки чоловѣка. 8. Що посѣєшь то пожнешь. 9. Значене воды въ природѣ и въ

промыслѣ. 10. Гѣршій злый языкъ, якъ острый мечъ. 11. Весна въ природѣ и въ молодости човѣка. 12. Провѣднѣ гадки въ мовѣ Адгербаля до римского сенату. 13. День святочный па селѣ.

Klasa VII.

1. Судьба преступника (na podstawie powieści Kwitki „Перекотиполе“). 2. Жите умыслове ублагородняе човѣка и естѣ правдивою его цѣлю. 3. Mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt. 4. Рѣльництво естѣ жереломъ богатства краю. 5. Провѣдна гадка новѣсти Квѣтки „Салдатскій портретъ“. 6. Наслѣдки по кою Вестфальского. 7. Роби небоже, а Богъ ти поможе (Розправа). 8. Содержане Цицерона „De officiis II“. 9. *Πολύμης δόκει τὸ φελάξαι τὰρατὰ τοῦ κήσασθαι χαλεπότερον εἶναι.* Demosth. Olinth. II. 10. Сила безъ головы шалѣе, а разумъ безъ силы млѣе.

Klasa VIII.

1. Значене Кулѣша въ рускѣй литературѣ. 2. Объяснити пословицу: „Wer nicht vorwärts geht, der geht zurück“. 3. Значене ока и уха для умыслового жита човѣка. 4. Характеристика головныхъ лицъ въ романѣ Кулѣша: „Чорна рада“. 5. Поетична сторона повѣсти Кулѣша „Маруся“. 6. Устрѣй театру у Грекобѣ. 7. Характеръ институтки и лѣкаря въ повѣсти М. Вовчка „Институтка“. 8. Розвинути гадку въ словахъ Вергілія: „felix, qui potuit rerum cognoscere causas Atque metus omnes et inexorabile fatum Subiecit pedibus strepitumque Acherontis avari. 9. Яки користи вѣдносномо зъ науки географіѣ?

c) w języku niemieckim.

Klasa V. a.

1. Verehere das Alter! (Übersetzung aus dem Polnischen), 2. Welche gleichartigen Motive finden sich in den drei ersten Balladen des Lesebuches? 3. Der Königssohn. (Zu erzählen nach Uhland). 4. Der Weinberg. (Übersetzung aus dem Polni-

schen). 5. Gudrun am Meeresstrande. (Situationsbild nach Geibel). 6. Die Kraniche des Ibykus. (Nacherzählung). 7. Leonidas. (Übersetzung aus dem Polnischen). 8. Die Sonne bringt es an den Tag. (Nacherzählung). 9. Schilderung einer Feuersbrunst. (Mit Zugrundelegung der Lectüre). 10. Astyages und der junge Cyrus. (Übersetzung aus dem Polnischen). 11. Die Grossmuth des Grafen Thorane. (Zu erzählen nach der Lectüre). 12. Don Rodrigos erste Waffenthat. (Zu erzählen nach Herders „Cid.“). 13. Romulus und Remus. (Übersetzung aus dem Polnischen). 14. Cid's Lebensende. (Zu erzählen nach Herders „Cid.“).

Klasa V. b.

1. Uebersetzung aus dem Polnischen. 2. Der Vater im Erbkönig erzählt den Tod seines Kindes. 3. Schiller's Romanze „Die Kraniche des Ibykus“ ist mit Chamisso's Gedicht „Die Sonne bringt es an den Tag“ in Bezug auf Inhalt und Idee zu vergleichen. 4. Inhaltsangabe des gelesenen Stückes: „Die Kraniche des Ibykus. 5. Wie erzählt Meister Nicolaus den Mord des Juden in dem Gedichte: „Die Sonne bringt es an den Tag“? 6. Uebersetzung aus dem Polnischen. 7. Warum empfinden wir mit dem Tode des Markgrafen Rüdiger so tiefes Mitleid? (Nach dem Nibelungenliede). 8. Attila in der Geschichte und Sage. 9. Uebersetzung aus dem Polnischen. 10. Johannes Kant. (Nacherzählung). 11. Der Gedankengang des Gedichtes Uhland's: „Die verlorene Kirche“. 12. Schilderung einer Frühlingslandschaft. 13. Daedalus und Ikarus. (Nach Ovid.).

Klasa VI. a.

1. Übersetzung aus dem Polnischen. 2. Schilderung einer Herbstlandschaft. 3. Einfluss der heiligen Schrift auf den Inhalt u. die Sprache der deutschen Litteratur-Denkmäler während des Zeitalters der Karolinger u. der Ottonen. 4. Die Sage vom heiligen Gral. 5. Veranlassung zum Jugurthinischen Kriege. (Nach Sallust). 6. Gedankengang u. Gliederung des Gedichtes Walthers von d. Vogelweide „Elegie“. 7. Politische u. sociale Zustände im römischen Reiche zur Zeit des Jugurthinischen Krieges. (Nach Sallust). 8. Es ist der Gedanke: das Wissen ist der beste

Reichtum zu entwickeln u. zu begründen. 9. Verhandlungen im jüdischen Synedrium. (Nach Klopstocks 4. Gesange des Messias). 10. Klopstock's Verdienste um die deutsche Litteratur. 11. Begegnung Hüons u. Scherasmins in der Waldhöhle nach Wielands Oberon I. Ges. 12. Übersetzung aus dem Polnischen. 13. Der Sturm auf dem Tyrrhenermeer. (Nach Vergils Aen. B. I. 14.). Charakteristik des Majors von Tellheim.

Klasa VI. b.

1. Konon. (Übersetzung aus dem Polnischen). 2. Gedanken beim Anblicke einer Herbstlandschaft. (Nach gegeb. Disposition). 3. Parcivals Schuld und Sühne. (Nach der Lectüre). 4. Addissons Tod. (Übersetzung aus dem Polnischen). 5. Die Traumdeuterin. Situationsbild nach Walther von der Vogelweide). 6. Gedankengang der Elegie Walthers von der Vogelweide. 7. Der Tod des Epaminondas. (Übersetzung aus dem Polnischen). 8. Attila in der Geschichte und Sage. 9. Disposition und Gedankengang der Ode „Zurichersee“. 10. Der junge Cyrus. (Übersetzung aus dem Polnischen). 11. Hüon und Amory. (Zu erzählen nach dem ersten Gesange des „Oberon“). 12. Tellheims Nothlage. (Darzustellen nach der Exposition des Lustspielss Minna von Barnhelm). 13. Der Conflict in Lessings Minna von Barnhelm.

Klasa VII.

1. „Der Leib gestärkt, der Geist erholt:
Drum auf zu neuem Schaffen!
Das Wissen will erworben sein,
Es lässt sich nicht erraffen“. (Betrachtung zu Beginn des Schuljahres).
2. Welche Errungenschaften verdankt die Wissenschaft dem Welthandel? 3. Der Ackerbau als Anfangs- und Ausgangspunkt der Cultur. (Mit Zugrundelegung von Schillers „Eleusischem Fest“).
4. Inhalt und Bedeutung der Ahasversege.
5. „Schön ist, Mutter Natur, deiner Erfindung Pracht
Auf die Fluren verstreut: schöner ein froh Gesicht,
Das den grossen Gedanken
Deiner Schöpfung noch einmal denkt“. (Betrachtung).

6. Philipp II., Egmont und Oranien in den beiden ersten Scenen des Trauerspiels Egmont. (Charakteristik). 7. Mahomets Gesang. (Gedankengang und Deutung der Allegorie). 8. Wie gestaltet sich das Verhältniß zwischen Götz und Weislingen im Verlaufe des Schauspieles „Götz von Berlichingen“? 9. Gedankengang des Gedichtes „Ilmenau“. 10. Die Spanier und die Niederländer in Goethes „Egmont“. (Vergleichende Charakteristik).

Klasa VIII.

1. Warum gelten Lesen und Schreiben als Elemente aller Bildung? 2. „Die Asche der Todten ist es, die das Vaterland zum Vaterlande macht“. 3. Welche Bedeutung haben die Episoden für die Composition von Goethes „Hermann und Dorothea“?

4. „Euch, ihr Götter, gehört der Kaufmann; Güter zu suchen
Geht er, doch an sein Schiff knüpft das Gute sich an“. (Betrachtung
in Anlehnung an Schillers „Spaziergang“).

5. Wie entwickelt sich die Steigerung der Volkshandlung in Schillers „Wilhelm Tell“? 6. Schillers „Spaziergang“, ein Spiegelbild der römischen Geschichte. 7. Die Armee Wallensteins. (Charakteristik nach Schillers „Wallensteins Lager“). 8. Gang der Handlung in der Bankettscene des Schiller'schen Dramas „Die Piccolomini“.

Egzamin dojrzałości.

Z języka polskiego na łaciński: „Marcin Kromer“, ustęp z Wypisów polskich na III. kl.

Z języka łacińskiego na polski: Cic. in Verrem actio secunda od początku do słów „in eo ipso reprehenditur“.

Z języka greckiego: Demost. z mowy o wieńcu od 30: *Τὸ μὲν τοῖσι* do 30 *ταῖς Θηβαίων.*

Z języka polskiego: Dziejowe znaczenie Rzymu jako stolicy świata pogańskiego i chrześcijańskiego?

Z języka ruskiego: Вѣдносны Горадого до Августа и Мецената.

Z języka niemieckiego: Die weltgeschichtliche Bedeutung der Schlachten bei Marathon (490), zwischen Tours und Poitiers (732) und vor Wien (1683).

Z matematyki: 1. $x + y = 444$

$$\sqrt[3]{x + 10} + \sqrt[3]{y + 14} = 12$$

2. Iloczyn z czwartego i jedenastego wyrazu postępu arytmetycznego $= 18\frac{1}{2}$, szósty wyraz $= 6$; jak opiewa ten postęp i jak wielką jest suma pierwszych pięćdziesięciu trzech wyrazów tego postępu, który się otrzyma, gdy się wstawi 9 wyrazów pomiędzy co dwa po sobie następujące wyrazy danego postępu.

3. Dwa miejsca na ziemi leżą pod $36^{\circ} 12'$ północnej szerokości geograficznej, a względnie pod $130^{\circ} 22' 33''$ i $131^{\circ} 58' 56''$ wschodniej długości. Obliczyć odległość tych dwóch miejsc od siebie.

IV.

Wzrost zbiorów naukowych

w roku szkolnym 1890/91.

1. Biblioteka.

a) Biblioteka nauczycieli.

α) Otrzymano w darze: Od Św. Akademii umiej. we Wiedniu: 1. Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der kais. Akad. d. Wiss. Bd. 99—101; 2. Sitzungsberichte der math.-nat. Classe der kais. Akad. der Wiss. Bd. 98, 1. 2, a b. 3. Abth.; 3. Archiv für österr. Geschichte Bd. 75. — Od Św. Akademii umiej. w Krakowie: 1. Dwa pierwsze publiczne posiedzenia Akad. umiej. w Krakowie; 2. Rocznik zarządu: rok 1874—1889, tomów 16; 3. Pamiętnik Wydziału filol. i hist.-filoz. t. 2—5, 8; 4. Pamiętnik Wydz. mat.-przyrodn. t. 2—13, 17; 5. Rozprawy Wydz. filol. t. 3—10, 14; 6. Rozprawy Wydz. hist.-filoz. t. 3—13, 15—19, 25; 7. Rozprawy Wydz. mat.-przyrodn. t. 1—14, 20; Ser. II. t. 1.; 8. Sprawozdania Komisji fizyogr. t. 3, 6, 8—21; 9. Zbiór wiadomości do antropologii kraj. t. 3—8; 9. z dodatkiem; 10, 11, 14; 10. Monumenta Poloniae hist. t. 4, 5; 11. Monumenta mediae aevi hist. t. 1—10, 12; 12. Scriptores rerum Polonicarum t. 1—7, 9—11; 13. Archivum do dziejów lit. i oświaty t. 6; 14. Acta historica

t. 1—12; 15. Starodawne prawa polsk. pomniki t. 2—4, t. 5 1. część, t. 6—9, t. 10. 1. część; 16. Volumina legum t. 9; 17. Sprawozdania Komisji językowej t. 1—3; 18. Sprawozdania Komisji do badania hist. sztuki t. 1—4; 19. Zabytki przedhist. ziem polskich Ser. I. zesz. 1—4; 20. Wykaz zabytków przedhist. na ziemiach polskich zesz. 1; 21. Monumenta epigraphica Cracoviensia fasc. I; 22. Wiśłocki: Katalog rękopisów bibl. uniw. Jag. Część 1 i 2; 23. Walewski: Dzieje bezkrólewia po skonie Jana III. t. 1; 24. Zakrzewski: Po ucieczce Henryka; 25. Teofila o sztukach rozmaitych ksiąg troje; 26. Franke: Jan Brożek; 27. Helcel: Pism rozmaitych wydanie pośmiertne t. 1; 28. Zarański: Geograficzne imiona słowiańskie; 29. Biblioteka pisarzy polskich t. 1—15; 30. Krasiński: Słownik synonimów polskich t. 1, 2; 31. Żebrawski: Słownik wyrazów technicznych tyjących się budownictwa; 32. Kotula: Rozmieszczenie roślin naczyn. w Tatrach; 33. Atlas geologiczny Galicyi z textem zesz. 1, 2; 34. Malthus: Essai sur le principe de population traduit par Prevost. t. 1—3; 35. Coyer: Histoire de Jean Sobieski t. 1—3; 36. Mowa przy objęciu rządów stanu Akad. Oraczewskiego 1786; 37. Hoszowski: Wiadomości hist.-prawnicze w przedmiocie rzeczy menniczej w Polsce; 38. Unger: Die fossile Flora von Parschlug; 39. Alphas. Verzeichniss der Gattungen und Arten in Rabenhorsts Bacillarien Sachsens; 40. Hanstein: Die Lebensähigkeit der Vaucheria-Zelle; 41. Sachs: Zu Reinkes Untersuchungen über Wachsthum. — Od Wys. Ministerstwa W. i O.: 1. Benko: Das Datum auf den Philippinen. — Od Wys. Rady szk. kraj.: 1. Jordan: O zabawach młodzieży. — Od Św. Tow. pedagogicznego: 1. Pedagogika Mickiewiczowska. Książka pamiątkowa wydana przez Tow. pedag. 1890. — Od Św. Tow. weteryn. Gal.: 1. Kadyi: O potrzebie zasadniczej reformy studyów weterynaryi. — Od Św. redakcyi Przewodnika higienicznego: 1. Cybulski: O wpływie szkoły na fizyczny rozwój młodzieży szkolnej. — Od P. prof. Ellingera: 1. Zvez: Das Schulhaus und dessen innere Einrichtung. 2. Aufl.; 2. Carlyle: Sartor resartus. Przekład Wiśniowskiego. — Od P. prof. Gutwińskiego: 1. Gutwiński: Algarum e lacu Baykal et e paeninsula Kamtschatka a clariss. Dybowski reportatarum enumeratio; 2. Gutwiński: O pionowem rozsie-dzeniu glonów jeziora Baykalskiego. — Od Św. redakcyi „Wę-

drowca": 1. Goszczyński: Anna z Nadbrzeża. Oda: 2. Goszczyński: Zamek Kaniowski. Sobótka. — Od Św. redakcyi „Kwartalnika histor.“: 1. Materyały historyczne t. 1. — Od Św. redakcyi „Zeitschrift f. d. österr. Gymnasien“: 1. Stejskal: Repertorium über die ersten 40 Jahrgänge der Zeitschrift f. d. ö. Gymnasien. — Od Św. redakcyi „Przeglądu powszechnego“: 1. Przegląd powszechny t. 29. — Od księgarni P. Milikowskiego we Lwowie: 1. Benoni: O udzielaniu początków geografii.

β) Zakupiono: 1. Poulsen: Botanische Mikrochemie; 2. Jäger: Aus der Praxis; 3. Kalinka: Sejm czteroletni t. 1—3; 4. Hann-Hochstetter-Pokorny: Allgemeine Erdkunde 4. Aufl.; 5. Brugmann: Grundriss der vrgl. Grammatik der indogerm. Sprachen Bd. 1; 6. Minor: Schiller Bd. 1, 2; 7. Wilamowitz-Möllendorff: Euripides Herakles Bd. 1, 2; 8. Lyon: Die Lectüre als Grundlage eines einheitlichen und naturgemässen Unterrichts in der deutschen Sprache Thl. 1; 9. Adam: Anwendung des Globus in der astron. Geographie; 10. Lukes: Militärischer Maria Theresien Orden; 11. Franges: Haus Habsburg - Lothringen; 12. Lehmann: Der deutsche Unterricht.

Prenumerowano: 1. Archiv f. slav. Philologie; 2. Biblioteka Warszawska; 3. Literar. Centralblatt; 4. Kwartalnik historyczny; 5. Lehrproben und Lehrgänge; 6. Muzeum; 7. Przegląd polski; 8. Przewodnik bibliograficzny; 9. Gazeta Lwowska i Przewodnik naukowy i literacki; 10. Wszechświat; 11. Zeitschrift für die österr. Gymnasien; 12. Zeitschrift für den deutschen Unterricht; 13. Botanisches Centralblatt; 14. Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik; 15. Verordnungsblatt f. d. Dienstbereich des k. k. Min. f. C. u. U.; 16. Oncken: Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen; 17. Die Österr.-ungar. Monarchie in Wort und Bild; 18. Levickij: Galicko-russkaja bibliografija XIX. stolitija; 19. Wielka Encyklopedia powszechna ilustrowana; 20. Encyklopedia wychowawcza.

Biblioteka nauczycielska zawiera obecnie 3341 dzieł w 5972 woluminach i 2951 programów.

б) Biblioteka dla młodzieży.

α) Dzieła polskie. Zakupiono: Chmielowski: Adam Mickiewicz, t. 1—2.; Kalinka: Jenerał Dezydery Chłapowski; Odyniec: Listy z podróży, t. 4ty; Rodziewiczówna: Dewajtis; Tarnowski Stan.: 1) Jan Kochanowski; 2 egz.; 2) Ks. Waleryan Kalinka; Tretiak: Mickiewicz w Wilnie i Kownie, t. 1—3.; Czermak Wiktor: Królowa Jadwiga, 3 egz.; Chociszewski Józef: Wspomnienia o życiu i pismach Adama Mickiewicza, 3 egz.; Zaleska M. J.: 1) Bajeczki prawdziwe, 2) Niezgodni królewicze; Amicis Edmund: Serce.

W darze otrzymano: Missye katolickie od Szanow. Redakcyi czasopisma; L. Finkel: O konstytucyi 3 Maja, 3 egz. i Siarczyński Fr.: Dzień 3 Maja 1791 w Warszawie od Szan. Komitetu obywatelsk. w Tarnopolu. Od uczniów: Edgeworth: Powieści dla młodszéj dziatwy; Mayne-Reid: Młodzi żeglarze; Teresa Jadwiga: Szlachetne marzenia.

Biblioteka polska dla młodzieży liczy 505 dzieł.

β) Dzieła ruskie. Zakupiono: Качала Стефанъ: Похѣдъ Собеского по́дъ Вѣдень р. 1683. Львѣвъ 1882. — Левицкій (Нечуй) Иванъ: Украѣньскій гетьманы Иванъ Выговекій та Юрій Хмельницькій. Львѣвъ 1879. — Др. Целевичъ Юліанъ: Исторія Скиту Манявского вразъ зъ зборникомъ грамотъ и листѣвъ и деякихъ судовыхъ документѣвъ дотичныхъ того монастиря. Львѣвъ 1887. — Чайченко В.: Два славні мужѣ: 1) Иванъ Гуттенбергъ, 2) Джемсъ Гарфільдъ. Из. тов. Просвѣта. Львѣвъ 1890. — Верхратскій Ив.: Рѣчь про Григорія Квѣтку Основяненъка выголошена на вечерницяхъ въ сотѣ роковины родинѣ писателя уладженя въ сали Народного Дому. Львѣвъ 1878. — Маркіянъ Пашкевичъ: Изд. тов. Просвѣта Льв. 1886. — Партицкій Емилианъ: Провѣдні идеи въ письмахъ Т. Шевченка. Львѣвъ 1872. — Барвѣнокъ Василь: Безталанне сватанѣ, образокъ зъ галицького житя. Львѣвъ 1881. — Верхратскій Ив.: Заджумленихъ батько, поема Ю. Словацкого. Львѣвъ 1876. — Гоголь Николай: Вечерницѣ. Перекладъ М. Обачного и Лесѣ Украинки. Львѣвъ 1885. — Головацкій Петръ: Тарасъ Бульба, повѣсть Гоголя. Львѣвъ 1850. — Горницькій Ев Орлеаньска дѣва. Романтична трагедія Фр. Шиллера.

Львѣвъ 1889. — Згарскій Евг.: Маруся Богуславка, поема. Львѣвъ 1862. — Згарскій Евг.: Свѣтый вечеръ. Львѣвъ 1862. — Кальба Вл.: Въ Швайцаріи, поема Ю. Словацкаго. Львѣвъ 1890. — Кмѣцѣкевичъ Вл.: Вильгельмъ Тель, драма въ 5 дѣяхъ Фр. Шиллера. Львѣвъ 1887. — Конискій Ол.: Оповѣданя. Львѣвъ 1889. — Кулѣшь Пант.: Досвѣтки. С. Петербургъ 1862. — Кулѣшь Пант.: Шекспировы творы. Т. I. Львѣвъ 1882. — Левицкій (Нечуй) Иванъ: Кайдашева сѣмья. Львѣвъ 1880. — Марко Вовчокъ: Народні Оповѣданя. Ч. I. Львѣвъ 1877; — Часть II. Львѣвъ 1877. — Сускій Василь: Перекинчикъ бисурманскій, повѣсть. Львѣвъ 1875. — Чайченко В.: Середъ ледоватого моря, оповѣдане. Изд. тов. Просвѣта. Льв. 1890. — В. Барвѣнскій: Исторія Руси (для народа). Львѣвъ 1890. — Русалка Днѣстрова. Будинъ 1837. — Степовикъ: Оповѣдане про рослины. — Устѣяновичъ: Старый Ефремъ. — Огоновскій: Гальшка Острожска, драма. — Вѣдкрыте Америки. К. С. — Ставропигійске брацтво. — Р. Заклѣнскій: Географія Руси. — Варвѣнскій: Цѣсаръ Францъ Іосифъ I. — Гр. Кв. Основяненко: Маруся. — Гоголь: Вечери на хуторѣ, 2 томы. — Сербскы думы. — Вахнянинъ: Францъ Скорина. — Кирилъ и Методій (часопись). — Дзвѣнокъ (часопись). — Ив. Франко: Захаръ Беркутъ. — Устѣяновичъ: Повѣсти.

γ) Dzieła niemieckie: Otrzymano w darze 1. Od nakładcy Graesera we Wiedniu: Schulausgaben deutscher Clasiker, 1—6. 12. 19. 22. 26. 28. 29. 36—38. 40. 41. Bändchen. — 2. Od prof. Gutwińskiego: Mähly. Geschichte der antiken Literatur 1. 2. Thl.

Zakupiono: 1. Osterwald, Griechische Sagen den griech. Tragikern nacherzählt, 1—3. Abthlg.; 2. Ecksteins Jugendbibliothek des griechischen und deutschen Alterthums, 4—9. Band; 3. Becker, Erzählungen aus der alten Welt; 4. Vilmar, Geschichte der deutschen Nationalliteratur; 5. Grimm, Kinder- und Hausmädchen; 6. Palleske, Schillers Leben und Werke 1. 2. Band; 7. Velhagen und Klasings Schulausgaben deutscher Classiker, 4—6. 8—10. 33. Lieferung; 8. Graesers Schulausgaben deutscher Classiker, 7—11. 13—18. 20—22. 24. 25. 27. 30—34. 39 Bändchen.

Zbiór zawiera 272 dzieł w 348 woluminach.

c) Zbiór map i przyborów naukowych do historyi i geografii liczy z końcem roku szkolnego:

Kart historycznych 53, geograficznych 52, reliefów 8, globusów 3, Langla 25 Bilder zur Geschichte, Lehmanna 12 Völkertypen. — W bieżącym roku szkolnym nabyto: 1. Dołężala: Galicya i Lodomerya. — 2. Lehmann — Leutemann: Völkertypen (Sechs Wandtafeln in Farbendruck: Eskimo, Neger, Chinese, Hindu, Indianer, Südseeinsulaner) po 2 egzemplarze. — 3. Commerciale Special - Karte der österreich - ungar. Monarchie entworfen und gezeichnet von Josef Klement. (Wien — Budapest 1890).

---

2. Gabinet fizyczny.

Zakupiono w r. 1891: model kruczka Babineta, przyrząd z urządzeniem do projekcyi czyli Skioptykon, kalejdoskop katoptryczny, przyrząd podług Arago do okazania prądów indukcyjnych, sześcian złożony z 27 małych sześcianów, dwa graniastosłupy, dwa ostrosłupy drewniane, 1 cyrkel drewniany, 2 kątomierze mosiężne. —

Stan gabinetu fizycznego jest następujący: Dział I. Przyrządów do okazania ogólnych własności ciał 17. — Dział II. Przyrządów do mechaniki 45. — Dział III. Przyrządów do hydrostatyki i hydrodynamiki 22. — Dział IV. Przyrządów do aerostatyki i aerodynamiki 29. — Dział V. Przyrządów do akustyki 32. — Dział VI. Przyrządów do nauki o cieple 21. — Dział VII. Przyrządów do optyki 83. — Dział VIII. Przyrządów do elektryczności i magnetyzmu 121. — Dział IX. Przyrządów do nauki chemii 36; przyrządów i naczyń szklanych, podlegających zniszczeniu, 68; słoików z chemikaliami 40. — Dział X. Narzędzi rozmaitych 23. — Przybory do nauki geometryi: Modeli drewnianych do streometry 18, cyrkli drewnianych 3, kątomierzy mosiężnych 2.

---

3. Gabinet historyi naturalnej.

Kupiono: 42 tablic Dodel-Porta, 35 tablic Leuckarta, mikroskop Zeissa [stativ V. z aparatem Abbego, rewolwer na dwa obiektywy, obiektywy A, C, E, I, oczne I, II, III, (z mikrometrem) IV.. Kamera], podstawkę z 24 próbowkami, pierścieni do gotowania w próbowkach, szczypce zakrzywione, 8 szt. narzędzi sekcyjnych, klosz szklany, odczynniki i szkła potrzebne do preparatów mikroskopowych.

Otrzymano z darów: 8 odmian soli w 37 okazach, 3 okazy gipsu i 1 anhidrytu (Zarząd salin w Wieliczce); skielek lwa (tablica), pulpit do rysowania za pomocą kamery, 2 podstawki na preparaty mikroskopowe i 1 pudełko (Bogucki VI. A); 1 wanienska sekcyjna (Bogucki VI. A i Okoński V. A); czaszka sarny (Pożniak I A); czaszka zajęca (Siarkiewicz I. A.); 9 gat. w 25 okazach glonów morskich (Dr. J. B. De Toni z Padwy); 6 preparatów mikroskopowych (Dr. K. Zgórski); 1 preparat mikroskopowy *Bacillus Antracis* (Dr. wet. Scharf); kawałek tektury asbestowej (Prof. szk. realn. Dyszkiewicz).

Zawiadowca gabinetu wykonał w pracowni następujące okazy: Anatomia raka, anatomia pijawki, anatomia zaskrońca, anat. jaszczurki (2 okazy), *Lacerta agilis* (okaz dla niż. gimn.), 2 gablotki do zawieszania w klasie I. z owadami (prócz chrząszczów), i 20 preparatów mikroskopowych.

Gabinet historyi naturalnej posiada obecnie: Minerałów i skał okazów 620. — Zielnik o fasykułach 15. — Tablic z zasuszonymi glonamiorskimi 2. — Innych okazów botanicznych 30. — Zwierząt kręgowych 116. — Zwierząt bezkręgowych 113. — Szkieletów 6. — Czaszek 3. — Innych kości 7. — Preparatów mikroskopowych 27. — Modeli (zoolog. 20, bot. 117, min. 234), razem 371. — Atlasów 12. — Tablic i obrazów 155. — Ram 17. — Mikroskop 1. — Narzędzi sekcyjnych 8. — Innych narzędzi i przyrządów 10.

V.

Fundusz na wsparcie biednych uczniów.

P r z y c h ó d.

1. Zostało z r. 1890	1 zł. 79 ct.
2. Ze sprzedaży przestarzałych podręczn. szkol.	2 „ 30 „
3. Kasa oszczędności	150 „ — „
4. Z puszeki przy wpisach	37 „ 45 „
5. Zebrano do puszeki	12 „ 68 „
6. L. z M.	5 „ — „
7. Zwrócona zaliczka	7 „ — „
8. Odsetki żelaznego kapitału (500 złr.) złożo- nego w tut. kasie oszczędności	20 „ 20 „
Razem	236 zł. 42 ct.

R o z c h ó d.

1. Książki dla biednych uczniów	110 zł. — ct.
2. Opłata szkolna	35 „ — „
3. Suknie	45 „ — „
4. Zapomoga bezzwrotna	15 „ — „
Razem	205 zł. 37 ct.
Zostaje tedy na rok przyszły	31 zł. 5 ct.

VI.

Ważniejsze rozporządzenia władz szkolnych.

Rozporządzeniem z dn. 25. czerwca 1890 l. 11861 udzieliło Wysockie c. k. Ministeryum w. i o. jednorazowy zasiłek w kwocie 200 złr. na pomnożenie zbiorów gabinetu przyrodniczego. Rozp. z dnia 18. sierpnia 1890 l. 12406 zaprowadziło Wysockie c. k. Ministeryum w. i o. nowe marki opłaty szkolnej.

Rozp. z dn. 7. paźdz. 1890 l. 17791 uregulowała Wysocka c. k. Rada szk. kr. przyjmowanie uczniów z innych zakładów lokalnie wykluczonych.

Wysockie c. k. Ministeryum wydało dn. 15. września 1890 l. 19097 okólnik w sprawie fizycznego kształcenia młodzieży szkolnej i poleciło Dyrekcyom staranie o uzyskanie u gmin i przyjaciół młodzieży ulg i planów na ślizgawkę i gry na otwartem powietrzu.

Wysoka c. k. Rada szk. kr. rozp. z dn. 23. paźdz. 1890 l. 720 wydała normę w sprawie obchodów przez młodzież wieczorków na cześć Adama Mickiewicza.

Rozp. z dnia 9. paźdz. 1890 l. 20493, konkomitowaném przez Wysoką c. k. Radę szk. kr. dn. 18. paźdz. 1890 l. 18642, polecił J. E. p. Minister w. i o., by abiturientom, którzyby się przy pisemnym egzaminie dojrzałości dopuścili przewinienia w myśl §. 81 ust. 9. Z. O., zapisywano w świadectwie dojrzałości, iż egzamin pisemny powtarzali.

Wys. c. k. Rada szk. kr. rozp. z 16. paźdz. 1890 l. 18152 postanawia, aby uczniowie kl. ósmej, mający pozwolenie poprawienia cenzury niedostatecznej z jednego przedmiotu po feryach, składali ten egzamin w dwóch ostatnich dniach sierpnia w celu uzyskania czasu do wniesienia podań o przypuszczenie ich do egzaminu dojrzałości w terminie jesiennym i aby świadectwa z poprawczego egzaminu dojrzałości wydawały te zakłady, w których egzamin poprawczy odbywać się będzie.

Rozp. z dn. 3. listop. 1890 l. 18972 wydała Wysoka c. k. Rada szk. kr. normę instrukcyi w sprawie utrzymywania czystości i porządku w budynkach szkolnych.

Wys. c. k. Rada szk. kr. dn. 20. listop. 1890 l. 20140 wydała zarządzenia, celem zapobieżenia brakowi podręczników szkolnych na początku roku szkol. 1892.

Rozp. Wys. c. k. Ministerjum z dn. 10. stycznia 1891 l. 20166 ex 1890 (intym. rozp. Wysokiej c. k. Rady szk. kr. z dn. 31. stycz. 1891 l. 1732) otrzymał zakład pomocnika terycyana z płacą roczną 200 złr.

Rozp. z dnia 5. marca 1891 l. 1140 postanowiło Wysockie c. k. Ministerstwo w. i o., by cenzury z wypracowań pisemnych uczniów, przystępujących do egzaminu wstępnego do kl. I., notowano w wykazach przedkładanych Wys. Władzom.

Wys. c. k. Rada szk. kr. rozp. z dnia 24. marca 1891 l. 5906 postanowiła, by od początku r. szk. 1892 odbywała się nauka historyi kraju rodzinnego w kl. VII. na 1. półr. w 1 a na 2. półr. w 2 godzinach tygodniowo, w kl. zaś VIII. w 1. półr. w 1 godz. tygodniowo, a zarazem wydała tymczasowe wskazówki do nauki tegoż przedmiotu.

Wys. c. k. Rada szk. kr. rozp. z dnia 28. marca 1891 l. 5704 zawiadomiła Dyrekcyą o postanowieniu Wysockiego c. k.

Ministerstwa w. i o. z dn. 14. marca 1881 l. 3320, podnoszącem remuneracyą Towarzystwu gimn. „Sokół“ za naukę gimnastyki, udzielaną uczniom tutejszego zakładu z 200 na 300 złr. rocznie.

Wys. c. k. Rada szk. kr. zawiadomiła rozp. z dnia 16. kwietnia 1891 l. 6966 Dyrekcyę o odezwie c. k. krajowej Dyrekcyi skarbu z dn. 23. marca 1891 l. 7119. W myśl rozp. Wysokiego Ministerstwa skarbu z dn. 20. styczn. 1891 l. 35238 będą odtąd same Dyrekcyę skarbu badać, czy postęp ucznia pobierającego stypendyum z funduszu z nadwyżek karnych jest „dobry“, czy tylko „dostateczny“, od czego zależy wypłata stypendyum.

VII.

Kronika zakładu.

Rok szkolny 1891 rozpoczął się dnia 3. września 1890 uroczystém nabożeństwem i wezwaniem Ducha św.

Egzamina wstępne do kl. I. odbyły się dn. 15. i 16. lipca przed feryami, po feryach zaś dn. 1. i 2. września 1890. Do egzaminu zgłosiło się 127 uczniów, z których reprobowano 36. Egzamina wstępne i poprawcze do kl. II—VIII odbyły się w dniach 1. i 2. września 1890.

Z powodu znacznej liczby zapisanych uczniów rozdzielono kl. I, II, III, V i VI na oddziały równorzędne.

Dnia 30. września 1890 zwidzał Jego Excelencya pan Namiestnik Kazimierz hr. Badeni zakład. Oglądając o godz. 8. rano budynek, kancelaryę, gabinety i bibliotekę, udał się Pan Namiestnik do klasy VIII, gdzie przysłuchiwał się nauce języka łacińskiego. Następnie był Pan Namiestnik na lekcyi języka łacińskiego w klasie III *a*, a języka niemieckiego w klasach II *a* i VI *b*. Wizytacya zajęła dwie godziny. O godzinie 12. przedstawiło się grono nauczycieli Jego Excelencyi.

Dn. 4. października 1890, jako dzień imienin Najjaśniejszego Pana i 19. listopada, jako dzień imienin Najjaśniejszej Pani, obchodził zakład uroczystém nabożeństwem.

Od 17. października 1890 do 16. lutego 1891 odbywała się popołudniowa nauka od godziny 2. do 4.

Dnia 14. listopada 1890 umarł na zapalenie płuc uczeń kl. V *a* Tadeusz Gogojewicz. Grono nauczycielskie i młodzież szkolna wzięli udział w pogrzebie dn. 16. listopada, jako też w nabożeństwie żałobnem, odprawionem w kościele parafialnym dn. 17. listopada.

Wieczorem 29. listopada 1890 uczciła młodzież pamięć Adama Mickiewicza odczytem o utworach wieszczą, deklamacjami wyjętymi z jego dzieł, muzyką i śpiewem.

Dnia 31. stycznia 1891 zakończono pierwsze półrocze rozdaniem świadectw o godzinie 3. po południu.

Dnia 12. lutego 1891 zakończył życie uczeń V *a* klasy Kazimierz Sohanik. Ponieważ powodem śmierci była choroba zakaźna (dyphteritis), przeto młodzież nie wzięła udziału w pogrzebie; natomiast udała się na nabożeństwo żałobne odprawione za spokój jego duszy w kościele i cerkwi dn. 13. lutego b.r.

W dniach 25. maja do 1. czerwca włącznie odbył się pisemny egzamin dojrzałości, od 10. do 15. lipca egzamin ustny pod przewodnictwem c. k. inspektora krajowego p. Jana Lewickiego. Dnia 16. lipca po nabożeństwie i przemowie c. k. dyrektora zakładu rozdano abiturientom świadectwa dojrzałości w obecności naczelników władz rządowych i autonomicznych i zaproszonych gości.

W ciągu r. szk. 1891 przystępowała młodzież trzy razy do św. Sakramentów pokuty i ołtarza, mianowicie 16. paźdz. 1890 ob. obrz., dn. 10. marca 1891 obrz. rz. kat., 27. kwiet. 1891 obrz. gr. kat. i 20. czerwca 1891 ob. obrz.

VIII.

Sprawa fizycznego rozwoju młodzieży.

Stan fizycznego rozwoju młodzieży tutejszego zakładu przedstawia się w ogóle korzystnie dzięki zdrowemu, chociaż ostremu klimatowi. Liczba krótkowidzów, cierpiących na choroby piersiowe i ułomnych jest nieznaczną, dyrekcyja jednak nie posiada w tym względzie dat statystycznych, ponieważ nie ma środków na honorarium dla lekarza, któryby przynajmniej trzy razy w roku zbadał stan zdrowia wszystkich uczniów. Jedynie

uczniów uczęszczających na naukę gimnastyki badali trzy razy Dr. Zgórski i Dr. Moszkowicz.

Z nauki gimnastyki prowadzonej przez Towarzystwo „Sokół” korzystało na początku roku szkolnego 170, na końcu pierwszego półrocza 153, a na końcu drugiego półrocza 139 uczniów.

Stosunki miejscowe nie dozwoliły na utworzenie osobnej ślizgawki dla uczniów; dla tego zwróciła się dyrekcyja do towarzystwa łyżwiarzkiego z prośbą o ułatwienia dla uczniów, które obniżyło dla nich opłatę za sezon do połowy. Z tych ułatwień korzystało 58 uczniów.

Oprócz wspólnej wycieczki klas niższych do lasu w Kutkowcach, a klas wyższych do lasu w Dołżance, która się odbyła 26. maja, przedsiębiorali panowie gospodarze klas ze starszymi uczniami wycieczki do Kutkowiec, Dołżanki, Płotyczy i Berezowicy, dla młodszych urządzano we środy, soboty i święta po południu grę w piłkę na błoniach miejskich. Wycieczek i zabaw odbyło się około 20, mniej niż w ubiegłym roku szkolnym, ponieważ w czerwcu padał deszcz codziennie i zamienił błonie w bagnisko, w lipcu zaś mieliśmy słoty lub nadzwyczajne upały.

Podczas pauz po godzinie 10. i 11. korzystała młodzież swobodnie z dziedzińca szkolnego i placu przed konwiktem OO. Jezuitów.

Pływalni lub zakładu kąpielowego stosownego dla młodzieży nie ma w Tarnopolu.

IX.

Wykaz podręczników, przeznaczonych do użytku szkolnego w roku szkolnym 1891/92.

Religia a) rz. kat. W klasie I. Katechizm religii chrz. kat. Dra J. Schustera w tłumaczeniu X. Zielińskiego. Wyd. 3. 1881 we Lwowie; w klasie II. Historia biblijna starego zakonu X. Tomasza Dąbrowskiego, Stanisławów 1881; w klasie III. Historia biblijna nowego zakonu X. Tomasza Dąbrowskiego, Stanisławów 1881; w klasie IV. Liturgika katolicka X. Frenela — tłumaczenie X. Jachimowskiego, Praga 1874; w kl. V. Dogmatyka ogólna Dra Konrada Martina — tłumaczenie X. Jachimowskiego, Lwów 1867; w klasie VI. Dogmatyka szczegółowa Dra Konrada Martina — tłumaczenie X. Jachimowskiego, Lwów 1867; w klasie VII. Etyka katolicka Dra Konrada Martina, przełożył na język polski X. Solecki, Lwów 1863; w klasie VIII. Historia kościoła katolickiego Antoniego Wapplera, w tłumaczeniu Jakubowicza, wyd. 5. 1884.

b) gr. kat. w kl. I. Християнсько-католицькій катихизмъ для I. класу школъ гимназіяльныхъ и реальныхъ уложеный Алексіємъ Тороньскимъ. Львівъ 1881; w kl. II. Історія біблійна старого и нового завіта, переложивъ на языкъ рускій В. И. після Тица Ч. I; w kl. III. Історія біблійна старого и нового завіта, переложивъ на языкъ рускій В. И. після Тица Ч. II. Львівъ 1877; w kl. IV. Литургика гр. kat. церкви уложена Ал. Тороньскимъ. У Львовѣ 1887; w kl. V. Учебникъ кат. религій для вышихъ класъ школъ середнихъ після Ваплера написавъ Ю. Пелешъ Ч. I. Львівъ 1876; w kl. VI. Учебникъ кат. религій для вышихъ класъ школъ середнихъ після Ваплера написавъ Ю. Пелешъ Ч. II. Львівъ 1878; w kl. VII. Учебникъ хр. kat. Етики після Ваплера переложивъ на языкъ рускій В. Пюрко. У Львовѣ 1885; w kl. VIII. Історія кат. церкви ведля К. Дерфелера на языкъ рускій переложивъ В. И. Львівъ 1875.

Яęzyк łaciński a) Gramatyka. W klasie I. i II.: Zwięzła gramatyka języka łacińskiego, ułożył Dr. Zygmunt Samolewicz.

Wyd. 2. Lwów 1890. W klasie III: Dr. Zyg. Samolewicz, Gramatyka języka łacińskiego, wyd. 5. opracował T. Sołtysik. Lwów 1891. W kl. IV do VIII Gramatyka języka łacińskiego, ułożył Dr. Z. Samolewicz. Wyd. IV. Lwów 1886.

- b) Ćwiczenia w klasie I. Przykłady do tłumaczenia z języka łacińskiego na polski i z polskiego na łaciński, opracował T. Sołtysik, Lwów 1891; w kl. II. Przykłady do tłumaczenia z języka łacińskiego na polski i z polskiego na łaciński, ułożył Dr. Zygmunt Samolewicz, część II. wyd. 3. Lwów 1887; w kl. III. Przykłady do tłumaczenia z języka polskiego na łaciński na kl. trzecią, ułożył Fr. Próchnicki, wyd. 2. Lwów 1891; w kl. IV. Przykłady do tłumaczenia z języka polskiego na łaciński na kl. IV., ułożył Fr. Próchnicki, Lwów 1888; w kl. V. i VI. Ćwiczenia łacińskie na kl. V i VI, ułożył Bronisław Trzaskowski, wyd. 2. Tarnów 1879; w klasie VII. i VIII. Ćwiczenia łacińskie na kl. VII. i VIII., ułożył Franciszek Próchnicki, Lwów 1881.
- c) Autorowie: w kl. III. Korneliusza Neposa Żywoty sławnych mężów, wydał Wiktor Kłak, Lwów 1888; w klasie IV. C. Julii Caesaris commentarii de bello gallico, scholarum in usum ed. Ignatius Prammer 1883. Wybór pism P. Owidyusza Nasona, wyd. Gryśara i Ziwsy, do potrzeb gimn. polsk. zastosow. J. Skupniewicz, Lwów 1889; w klasie V. Titi Livi ab urbe condita libri. Scholarum in usum ed. Ant. Zingerle, ed. II. corr. Pragae 1887. Wybór pism P. Owidyusza Nasona, wyd. Gryśara i Ziwsy do potrzeb gimn. polsk. zastosował J. Skupniewicz, Lwów 1889; w kl. VI. G. Sallustiusza Kryspa wojna z Jugurtą, wydanie Linkera i Klimschy do potrzeb gimnaz. polsk. zastosował T. Sołtysik, Lwów 1889. M. Tulusza Cyserona cztery mowy przeciw L. Katylinie, wyd. Kornitzera do potrzeb gimn. pol. zastosował T. Sołtysik, we Lwowie 1889. P. Vergili Maronis Carmina selecta — scholarum in usum ed. E. Eichler — Pragae 1887; w kl. VII. M. T. Ciceronis orationes selectae vol II. In Verrem accusationis lib. IV, V ed. H. Nohl. Pragae 1885. M. T. Cyserona Lelius o przyjaźni; wyd. Kornitzera do potrzeb

gimn. polsk. zast. T. Sołtysik. Lwów 1890. P. Vergili Maronis Carmina selecta. Scholarum in usum ed. E. Eichler. Praga 1887; w kl. VIII. Corn. Taciti de origine, situ, moribus ac populis Germanorum ed. J. Müller. Praga. C. Taciti opera, quae supersunt, ed. J. Müller vol. 1. Praga 1884. Q. Horati Flacci carmina selecta. Scholarum in usum ed. M. Petschenig. Praga.

Język grecki a) Gramatyka. We wszystkich klasach Dra J. Curtiusa gramatyka języka greckiego, opracow. p. W. Hartla. Na język polski przełożył Dr. L. Ćwikliński, 1890.

b) Ćwiczenia. W kl. III. i IV. Dra Karola Schenkla przykłady do tłumaczenia z greckiego na polski i z polskiego na grecki język. Opracował J. Lewicki i P. Parylak. Praga 1891. W kl. V—VIII. stare wydanie Przykładów Dra Schenkla.

c) Autorowie. W kl. V. Chrestomatya z pism Xenofonta, ułożył E. Fiderer. Lwów 1888; Homera Iliada w skróceniu, wydanie Scheindlera do potrzeb gimn. pol. zastosował T. Sołtysik. Część I. We Lwowie 1890; w kl. VI. Chrestomatya z pism Xenofonta, ułożył E. Fiderer. Lwów 1888. Herodoti historiarum liber VI. Scholarum in usum ed. Al. Holder. Praga 1887. Homera Iliada jak w kl. V. cz. I. i II.; w kl. VII. Demosthenis orationes selectae ed. Carolus Wotke. Praga 1887. Homeri Odysseae epitome ed. Fr. Pauly, pars I. Praga; w klasie VIII. Sofoklesa Antygonia wyd. Schuberta-Majchrowicza. Praga 1885. Platona Apologia Sokratesa i Kryton. Do użytku szkolnego wydał J. Lewicki 1889. Platonis Laches. Scholarum in usum ed. J. Król. 1888.

Język polski a) Gramatyka. W kl. I. Gramatyka języka polskiego szkolna przez Dr. A. Małeckiego. Wyd. 8. Lwów 1891; w kl. II—IV. Gram. języka polsk. Dra A. Małeckiego wyd. 7. Lwów 1886.

b) Wypisy. W kl. I. Wypisy polskie Fr. Próchnickiego i J. Wójcika. Lwów 1890; w kl. II. Wypisy polskie dla klas niższych c. k. szkół gimn. Tom II. Wyd. 5. Lwów 1884; w kl. III. Wypisy polskie dla klas niższych c. k. szkół gimn. Tom III. Wyd. 5. Lwów 1889; w kl. IV. Wypisy

polskie dla klas niższych c. k. szk. gimn. Tom IV. Wyd. 2. Lwów 1888; w kl. V. Wypisy polskie dla klasy V. wyd. Fr. Próchnickiego; w klasie VI. i VII. Wypisy polskie St. Tarnowskiego i J. Wójcika cz. I. Lwów 1890; w kl. VII. i VIII. Wypisy polskie St. Tarnowskiego i Fr. Próchnickiego cz. II. Lwów 1891 (w druku).

Язык руски a) Gramatyka. W kl. I, II, III, IV. Граматика руского языка для школъ середнихъ. Написавъ Др. О. Огоновскій. Львѡвъ 1889.

- b) Wypisy w kl. I. Руска читанка для низшихъ школъ середнихъ. Ч. I. Уложивъ Юл. Романчукъ. Выд. 3. 1886; w kl. II. Руска читанка для низшихъ клясъ школъ середнихъ. Ч. II. Уложивъ Ю. Романчукъ. У Львовѣ 1879; w kl. III. Руска читанка для III. клясы школъ середнихъ. Уложивъ Ом. Партицкій. Львѡвъ 1886; w kl. IV. Руска читанка для IV. клясы школъ середнихъ. Уложивъ Ом. Партицкій. Львѡвъ 1886; w kl. V. Хрестоматія староруска для вышнихъ клясъ гимназіяльныхъ. Выдавъ О. Огоновскій. У Львовѣ 1881; w kl. VI. Хрестоматія староруска для вышнихъ клясъ гимн. Выдавъ Ом. Огоновскій. У Львовѣ 1881. Руска читанка для высшой гимназіи. Уложивъ Ал. Барвѣньскій. Ч. I. У Львовѣ 1870; w kl. VII. Руска читанка для высшой гимназіи. Уложивъ Ал. Барвѣньскій. Ч. II. У Львовѣ 1871; w kl. VIII. Руска читанка для высшой гимназіи. Уложивъ Ал. Барвѣньскій. Ч. III. У Львовѣ.

Язык немецки a) Gramatyka. W klasie III. i IV. Dra K. Petelenza Deutsche Grammatik für d. galiz. Mittelschulen. Kraków. 1890.

- b) Wypisy. W kl. I. Ćwiczenia niemieckie na kl. I. Ułożył German-Petelenz. Wyd. 3. Lwów. 1891; w kl. II. Ćwiczenia niemieckie na kl. II. Wyd. I. i II. Uł. German-Petelenz. Lwów 1891; w kl. III. Ćwiczenia niemieckie na kl. III. uł. German-Petelenz. Lwów 1890; w kl. IV. Ćwiczenia niem. na kl. IV. L. Germana i K. Petelenza. Lwów 1891; w kl. V., VI., VII. i VIII. Deutsches Lesebuch für die V., VI., VII. u. VIII. Cl. v. Lampel.

Geografia. W kl. I. Krótki rys geografii uł. K. Benoni i L. Tatomir. Wyd. 4. i 5. 1889 i 1890; w kl. II. i III. Geografia powszechna przez B. Baranowskiego i L. Dziedzickiego. Lwów 1890. Wyd. 4. i 5.; w kl. IV. Majerski St. Geografia monarchii austriacko-węgierskiej. Lwów 1890; w kl. VIII. Krótki opis geograficzny austriacko-węgierskiej monarchii, napisał Iz. Szaraniewicz. Wyd. 3. Lwów 1886.

Historya. W kl. II. Weltera dzieje powszechne skrócone, opr. Z. Sawczyński. Cz. I. Wyd. 5. Kraków 1886; w kl. III. Weltera dzieje powsz. skrócone. Cz. II. Wyd. 5. oprac. Z. Sawczyński. Kraków 1888; w kl. IV. Weltera dzieje powszechne skrócone. Cz. III. oprac. Z. Sawczyński. Wyd. 5. Kraków 1891; w kl. V. Zakrzewski W. Historia powszechna. Cz. I. (w druku); w kl. VI. i VII. Prof. dra Ant. Gindelego dzieje powszechne, przeł. M. Markiewicz. Tom II. i III. Wyd. 2. Rzeszów 1887; w kl. VIII. Prof. W. Tomka dzieje monarchii austriacko-węgierskiej, przełożył M. Markiewicz. Rzeszów 1877.

Historya kraju rodzinnego. W kl. VII. i VIII. Prof. dr. Anatol Lewicki. Zarys historyi Polski i krajów ruskich. Wyd. 2. Kraków 1888.

Atlasy: Na klasę I. do III. włącznie: Kozenna-Gustawicza lub Amthora-Issleiba, a na IV. i VIII. kl. Trampler Atlas der österreichisch-ungar. Monarchie.

Matematyka. a) Arytmetyka i algebra. W kl. I. i II. Początki arytmetyki przez Wł. Zajączkowskiego na kl. I. wyd. 3, na kl. II. wyd. 2. Lwów 1887 i 1891; w kl. III. Początki arytmetyki i algebry przez Wł. Zajączkowskiego, wyd. 2. Lwów 1891; w kl. IV. Wł. Zajączkowski. Początki arytmetyki i algebry. Wyd. 1. Lwów 1888; w kl. V. Placyd Dziwiński. Algebra. Kl. VI. VII. i VIII. Arytmetyka i algebra dla klas wyższych Dra Fr. Mocnika, przeł. J. Bodyński. Lwów 1879.

b) Geometrya. W kl. I. i II. Dra Fr. Mocnika Geometrya poglądowa. Przełożył na język polski Grzegorz Maryniak. Cz. I. Wyd. 6. Lwów 1889; w kl. III. i IV. Dra Fr. Mocnika Geometrya poglądowa. Przełożył na język polski G. Maryniak. Cz. II. Wyd. 4. Lwów 1886; w kl. V., VI.,

VII. i VIII. Geometrya dla klas wyższych szkół średnich Dr. Fr. Mocnika, przełożył na język polski Dr. Tomasz Stanecki. — Wyd. 2. Lwów 1889.

- c) Logarytmy: Dr. C. Bremikera: Logarytmy do użytku szkolnego zastosowane i objaśnione przez Dra Daniela Wierzbickiego. Berlin 1880.

Historia naturalna. W kl. I. Zoologia obrazowa Dra M. Nowickiego. Wyd. 5. Kraków 1880; w kl. II. Zoologia obrazowa Dra M. Nowickiego. Wyd. 6. Kraków 1890. W 2. półr. Botanika Dra J. Rostafińskiego dla klas niższych. Kraków 1886; w kl. III. W I. półr. Mineralogia dla klas niższych szkół średnich, wyd. 2. ułożył A. M. Łomnicki. Lwów 1888; w kl. V. w II. półr. Mineralogia i geologia dla klas wyższych szkół średnich przez A. M. Łomnickiego. Wyd. 3. Lwów 1891. W 2. półr. Botanika szkolna dla klas wyższych przez Dra J. Rostafińskiego. Kraków 1886; w kl. VI. Zoologia Dr. J. J. Petelzena, wyd. 2. Sambor 1891.

Fizyka. W kl. III. i IV. Nauka fizyki, ułożył J. Soleski, wyd. 2. Lwów 1890; w kl. VII. i VIII. Wykład nauki fizyki, ułożył J. Soleski. Lwów 1883.

Propedeutyka filozofii. W kl. VII. Początki logiki, ułożył Kozłowski. Lwów 1891; w kl. VIII. Dra J. Crügera Zarys psychologii, przełożył Z. Sawczyński. Kraków 1878.

X.

Warunki przyjęcia uczniów do zakładu na przyszły rok szkolny 1891/92.

Wpisy uczniów do zakładu odbędą się w dniach 31. sierpnia i 1. września 1891. Późniejsze zgłoszenia uwzględni się tylko w wyjątkowych wypadkach, jednak po 20. września żaden uczeń nie może być przyjęty do zakładu. Rok szkolny rozpocznie się dnia 3. września uroczystym nabożeństwem i wezwaniem Ducha św., poczem dnia 4. września rozpocznie się regularna nauka.

Każdy nowo wstępujący uczeń powinien zgłosić się w oznaczonym czasie w towarzystwie ojca, matki lub

upoważnionego zastępcy i przedłożyć metrykę urodzenia, świadectwo szkolne tego zakładu, gdzie przedtém pobierał naukę, i jeżeli uczęszczał do szkół średnich, wykazać się potwierdzeniem dyrekcyi, że może być przyjęty do innego zakładu.

Każdy uczeń, zgłaszający się do I. klasy gimn., musi wykazać się, że ukończył 10. rok życia, lub go ukończy w roku kalendarzowym; jeśli uczęszczał do publicznej szkoły ludowej, winien przedłożyć świadectwo szkolne. Końcowy ustęp tego świadectwa ma opiewać: „Ponieważ uczeń ten zamierza wstąpić do szkoły średniej, przeto wydaje mu się na ten cel niniejsze świadectwo“.

Uczniowie, wstępujący do I. klasy, muszą dnia 15. i 16. lipca, albo 1. i 2. września 1891 poddać się egzaminowi wstępnemu. Zakres wymagań przy tym egzaminie (rozp. Wys. c. k. Rady szkoln. kraj. z dnia 26. kwietnia 1890 l. 6595) jest następujący:

- a) z religii wiadomości, których według teraźniejszego rozkładu nauki nabyć powinien uczeń w pierwszych czterech latach obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach ludowych cztero-klasowych;
- b) z języka wykładowego: czytanie płynne i wyraziste, objaśnianie odczytanych ustępów pod względem treści i związku myśli; opowiadanie treści większymi ustępami, znajomość części mowy, odmiana imion i czasowników, znajomość zdania pojedynczego rozszerzonego i rozbiór jego części składowych pod względem składni zgody i rzędu; poprawne napisanie dyktatu z zakresu pojęć znanych uczniom z uwzględnieniem głównych zasad interpunkcyi;
- c) z języka niemieckiego: czytanie płynne i zrozumiałe; znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników i zaimków (osobistych, dzierżawczych, wskazujących i względnych), odmiana słów posiłkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnej i biernej, tudzież odmiana najzwyczajszych czasowników mocnych; zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych; poprawne napisanie łatwego dyktatu,

którego treść przed podyktowaniem poda się uczniom w języku wykładowym;

- a) z rachunków: pisanie liczb do miliona włącznie; biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitymi, pewność w tabliczce mnożenia, znajomość ważniejszych miar metrycznych.

Niedostateczny postęp w jednym przedmiocie egzaminu usuwa ucznia na cały rok od przyjęcia w jakiejkolwiek szkole średniej.

Uczniowie, wstępujący do klas wyższych, muszą również, jeśli nie przychodzą z istniejących c. k. gimnazyów, wykazać się przepisany wiekiem i zdawać egzamin wstępny za złożeniem taksy egzaminacyjnej w kwocie 12 złr., a dopiero od wyniku tego egzaminu zależeć będzie, do której klasy tutejszego zakładu mogą być przyjęci.

Zgłaszający się do zapisu uczniowie, którzy przedtem do żadnej szkoły publicznej nie uczęszczali, lub od dłuższego czasu uczęszczać przestali, muszą się wykazać dokumentem legalnym, gdzie i czém zajmowali się dotychczas, i że co do ich moralności nie zachodzi żadna wątpliwość.

Egzamina wstępne tych uczniów odbędą się 1. i 2. września 1891. Każdy uczeń, nowo wstępujący, obowiązany jest złożyć przy zapisie 2 złr. 10 ct. jako taksę wstępną i przynajmniej 1 złr. na środki naukowe, które to pieniądze w razie niezłożenia egzaminu wstępnego będą zwrócone.

Od datku na środki naukowe nie może być uwolniony żaden uczeń przyjęty do zakładu.

Uczeń zapisujący się ma wypełnić zupełnie dwie karty wpisowe, z których jedną odda c. k. dyrektorowi przy wpisie, drugą zaś p. gospodarzowi klasy zaraz na pierwszej lekcji.

Ponieważ nie wolno uczniom mieszkać gdzieindziej, jak tylko tam, gdzie Dyrekcyja pozwoli, przeto zechcą się rodzice i opiekunowie dowiedzieć, czy miejsce, gdzie syna chcą umieścić, nie należy do zabronionych.

Opłata szkolna wynosi w tutejszém c. k. gimnazjum półrocznie 20 złr. w. a. i ma być złożona w markach szkolnych przy wpisie lub najdalej do 15. października w klasach II-VIII, a do 1. grudnia w kl. I.

XI.

Klasyfikacya uczniów za 2. półrocze 1891.

Klasa I. a.

Stopień celujący:

Szwajkowski Zdzisław.

Stopień pierwszy:

Bieler Henryk	Hirschhorn Wolf	Nagler Abraham
Bieler Izaak	Horitza Antoni	Nagler Ozyasz
Brykowicz Włodzimierz	Ingwer Tadeusz	Romanowski Gustaw
Celewicz Konstanty	Jankiewicz Józef	Głobodiany Jan
Czajka Adam	Karp Józef	Szmilewski Julian
Fischer Wilhelm	Komorowski Dyonizy	Turecki Włodzimierz
Fraindorf Władysław	Korduba Józef	Wanek Ludwik
Grossmann Leon	Lukianowicz Włodzim.	Wichañski Jan
Hajkiewicz Gustaw	Malczos Eustachy	Wolański Włodzimierz.
Hawryszczak Andrzej	Milaszewski Stanisław	

8 uczniów otrzymało stopień drugi, 2 stopień trzeci, 4 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa I. b.

Stopień celujący:

Chirowski Bazyli	Ilusak Włodzimierz	Onuferko Grzegorz.
Hawryluk Szymon	Mielnik Mikołaj	

Stopień pierwszy:

Apfelbaum Aba	Jankowski Jan	Redkiewicz Teodor
Bobowski Karol	Kahl Kazimierz	Regenstreif Zygmunt
Brykowicz Włodzimierz	Kohn Bernard	Romanowski Stanisław
Czerniawski Eugeniusz	Leszczyński Teofan	Schapira Bernard
Czechowicz Alexander	Marossany Stanisław	Schnee Abraham
Derżko Waleryan	Martyniuk Józef	Sommerflek Izak
Długołęcki Marcei	Mazurkowski Antoni	Soroka Jan
Fedoruk Daniel	Menkes Izak	Wacyk Hilary
Gogulski Stanisław	Mieses Elias	Weisfisch Hienoch.
Halpern Aron	Nussbaum Natan	
Horowitz Max	Prymak Teodor	

4 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 1 pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa II. a.

Stopień celujący:

Budka Nicetas.

Stopień pierwszy:

Bach Józef	Cebrowski Wiktor	Franzos Wilhelm
Barth Leon	Epstein Józef	Gogojewicz Mieczysław

Haendel Józef
Jastrzębski Józef
Kaszyński Zygmunt
Kierniczny Dymitr
Kolmatycki Stanisław.
Kowalewski Witold
Krzyżak Włodzimierz
Lothringer Dawid

Michałowski Emil
Pytlak Józef
Regenbogen Hirsch
Reis Zygmunt
Rejtarowski Wikto.
Saphir Joachim
Soczyński Juliusz

Spanier Hirsch
Stachurski Maryan
Steiger Jakób
Tereszczuk Bazyli
Tichy Edward
Weissbarst Salomon
Żurakowski Józef

3 uczniów otrzymało stopień drugi, 3 pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa II. b.

Stopień celujący:

Gross Daniel
Krupa Józef

Poniatyszyn Piotr
Rohoziński Stanisław

Szczyrski Józef
Widrak Meliton

Stopień pierwszy:

Adamski Edward
Baczyński Jan
Bauer Adolf
Blatt Maks
Blaustein Lejzor
Borzemski Edward
Brauner Artur
Gawański Leon
Gödrich Ludwik
Gutkowski Leon
Hefter Samuel
Juryk Władysław

Kohn Izaak
Landfisch Jakób
Lubieniec Teodat
Łysy Jan
Marysiuk Franciszek
Melbechowski Artur
Murij Jędrzej
Paczkowski Michał
Pohoryles Henryk
Roguski Juliusz
Rudeński Władysław

Sagal Stanisław
Schalit Dawid
Sikorski Waleryan
Sobelsohn Julian
Stesłowicz Józef
Stetkiewicz Mikołaj
Stryjewski Antoni
Tomaszewski Kazimierz
Werber Józef
Wowkonowicz August
Zipper recte Taper Aron.

2 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 3 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa III. a.

Stopień celujący:

Eckhardt Hugo

| Mochnacki Stefan.

Stopień pierwszy:

Brunstein Salomon
Dembowski Zygmunt
Dniestrzański Jan
Felber Abraham
Feld Jakób
Gehler Markus
Ginsberg Alexander

Goliger Dawid
Kimerman Hersz
Klinger Ozyasz
Kohut Piotr
Lorber Mojżesz
Moroz Ignacy
Nowicki Julian

Piotrowski Franciszek
Podgórný Mikołaj
Podhorcer Nachman
Popper Samson
Saturski Jan
Tobiaszek Maryan.

Stopień drugi otrzymało 3 uczniów, do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacjach przeznaczono 4 uczniów.

Klasa III. b.

Stopień celujący:

Nussbrecher Samson

| Patryło Piotr.

Stopień pierwszy:

Feuerstein Jakób
 Feuerstein Marek
 Hamburger Alfred
 Holinaty Alexander
 Jakubowski Łukasz
 Karpel Samuel
 Kucharski Stanisław
 Mantel Sebastyan

Menkes Józef
 Mrozek Michał
 Padlewski Alexander
 Patocki Szczepan
 Pomeranz Abraham
 Rad Zygmunt
 Sawicki Bazyl
 Segal Herz

Schwertfänger Abraham
 Towarnicki Stefan
 Waligórski Józef
 Weinber Jozue
 Zdziarski Stanisław
 Zlatkes Dawid
 Zucker Maurycy.

1 uczeń otrzymał stopień drugi, 5 pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po feryach.

Klasa IV.

Stopień celujący:

Fell Izidor
 Firmaniuk Mikołaj

Koźmiński Stanisław
 Nussbrecher Wiktor

Tertil Robert.

Stopień pierwszy:

Barschak Józef
 Bieder Abraham
 Brillant Wiktor
 Conway Karol
 Feldhorn Mojżesz
 Grabowski Alexander

Imber Aron
 Kahane Kazimierz
 Kamiński Adolf
 Kukawski Roman
 Landesberg Aba
 Pelz Stanisław

Pineles Józef
 Roskosz Józef
 Rudakiewicz Piotr
 Schreyer Kamil
 Stefanciów Kazimierz
 Terkel Majer.

6 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 3 uczniom pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa V. a.

Stopień celujący:

Barbasch Mayer.

Stopień pierwszy:

Bach Ignacy
 Biliński Ignacy
 Biliński Józef
 Borzemski Antoni
 Brykowicz Jan
 Cwiakalski Maryan
 Dobrzański Władysław

Drozdowski Julian
 Grek Jan
 Halpern Leib
 Kaliniewicz Jan
 Kittner Henryk
 Komarnicki August
 Lenczowski Józef

Liebling Jakób
 Nussbaum Izaak
 Speiser Mojżesz
 Szuber Wojciech
 Taubeles Abraham
 Wanczycki Włodzimierz
 Zucker Felix

2 uczniów otrzymało stopień drugi, 2 pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu; jednemu pozwolono zdawać po feryach egzamin uzupełniający ze wszystkich przedmiotów.

Klasa V. b.

Stopień celujący:

Melzer Salomon | Parnas Józef

Stopień pierwszy:

Brykowicz Teodor	Moskwa Józef	Szelong Józef
Czubaty Włodzimierz	Muszyński Andrzej	Szwed Jan
Fedorowicz Bolesław	Miliński Kazimierz	Thullie Jan
Fritze Stanisław	Nagler Mojżesz	Weissnicht Izaak
Horowitz Samuel	Rosenblatt Isser	Winkler Mendel
Kalinowski Piotr	Sereth Salomon	Workiewicz Bolesław
Krüger August	Stesłowicz Włodzimierz	Zahajkiewicz Włodzim.
Maniewski Adam		

3 uczniów otrzymało stopień trzeci, 5 pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa VI. a.

Stopień celujący:

Pytlar Grzegorz

Stopień pierwszy:

Barbasz Mojżesz	Goldberg Maurycy	Melbechowski Mieczysław
Bieler Jakób	Herrscher Ignacy	Sobelsohn Efraim
Bogucki Stanisław	Hołubowicz Izidor	Sobolewski Tadeusz
Bryczkowski Mieczysław	Isterewicz Stefan	Spanier Hersz
Czwaczka Antoni	Kobak Bolesław	Strawiński Bronisław
Gabriel Karol	Korduba Miron	Teisseyre Jan
Ginsberg Ignacy	Małecki Tadeusz	

3 uczniów otrzymało stopień drugi, 2 stopień trzeci, 2 pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa VI. b.

Stopień celujący:

Münz Natan | Rosenfeld Maurycy | Szczepański Jan

Stopień pierwszy:

Bajewski Mikołaj	Oauferko Michał	Secher Markus
Brykowicz Jan	Pohoriles Samuel	Terkel Oryan
Liebling Ulo	Rathauer Mojżesz	Weinber Hirsch
Mazurek Julian	Schmied Maryan	Wilczek Antoni

4 uczniów przeznaczono do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu a 1 do egzaminu uzupełniającego z powodu dłuższej choroby; 3 otrzymało stopień drugi a 1 stopień trzeci.

Klasa VII

Stopień celujący:

Elemer Izak
Chamulak Michał

Dawid Hersch
Rybaczek Michał

Sommerstein Salomon

Stopień pierwszy:

Dywer Jakób
Feld Jakób
Franzos Julian
Frucht Ludwik
Frucht Natan
Gehler Jakób
Goldberg Natan
Hulewicz Zygmunt

Jurczyński Eustachy
Kahane Rubin
Kittner Izak
Koroluk Jan
Lachmann Gustaw
Landes Dawid
Mieses Salomon
Ostrowski Ludomir

Plahner Samuel
Pospiszel Bojomir
Reiss Wiktor
Scher Mojżesz
Sękowski Kazimierz
Taffet Józef
Terkel Salomon
Warszylewicz Albin.

4 uczniów otrzymało stopień drugi, 5 pozwolono powtórzyć po feriach egzamin z jednego przedmiotu.

Klasa VIII.

Stopień celujący:

Reiter Maryan

Rosenfeld Fryderyk

Winter Ludwik

Stopień pierwszy:

Bardach Ignacy
Biedermann Adam
Freund Ignacy
Frucht Marek
Grünhaut Joel
Joszt Felix

Koczyrkiewicz Jędrzej
Kollender Schmelke
Kukawski Ignacy
Lenczowski Adam
Lipski Antoni
Löwensohn Jakób

Łuczakowski Tadeusz
Moszyński Alexander
Rosen Abraham
Semkowicz Erazm
Silber Simche.

2 uczniów otrzymało pozwolenie poprawiania egzaminu po feriach z 1 przedmiotu, 4 zaś stopień drugi.

Wynik egzaminu dojrzałości

	publ.	extern.
Do egzaminu dojrzałości przystąpiło uczniów .	20	4
Chlubne świadectwo dojrzałości otrzymało uczniów	3	1
Za dojrzałych uznano uczniów	11	2
Reprobowano na rok „	2	—
Pozwolono poprawić po feryach egzamin z jednego przedmiotu uczniom	3	1
Odstąpił od ustnego egzaminu	1	—

Świadectwo dojrzałości otrzymali :

Bardach Natan Ignacy	Lipski Antoni
Frucht Marek	Łuczakowski Tadeusz
Gruszczyński Ignacy (extern.)	Reiter Maryan (z odznac.)
Joszt Felix	Rosenfeld Fryderyk (z odzn.)
Koczyrkiewicz Jędrzej	Sas Józef (extern.)
Kollender Szelke	Semkowicz Erazm
Kukawski Ignacy	Silber Simche
Lenczowski Adam	Winter Ludwik (z odznac.)
Libiński Marcei (ext. z odzn.)	

Do P. T. Rodziców.

Pomyślny postęp młodzieży gimnazyalnej zależy od współdziałania domu rodzicielskiego ze szkołą; gdzie dom rodzicielski lub w jego zastępstwie nadzór domowy nie popiera szkoły należycie, tam nie można się spodziewać pomyślnych rezultatów nauki i wychowania szkolnego, a nadto może młodzież zboczyć na bezdroża, co w późniejszym życiu drogo opłacić musi.

Ciężkie czasy, w których żyjemy, stają się z każdym rokiem trudniejszymi, a społeczeństwo wymaga od szkoły, by ci, którzy ją opuszczają i mają w życiu zająć przodujące stanowiska, byli rzeczywiście pod względem umysłu wyrobionymi, pod względem charakteru pewnymi, pod względem woli silnymi ludźmi.

To też potrzeba, by P. T. Rodzice poznali przepisy karności szkolnej, rozważyli, że szkoła nie żąda od swych wychowanków niczego, czego by nie wymagało ich dobro, i by ze swjej strony popierali wykonywanie tych przepisów. Potrzeba dla dobra młodzieży ścieśnić węzeł łączący dom rodzicielski ze szkołą. Szkoła poprze usiłowanie Rodziców najusilniej, byle wzajemnie doznała poparcia.

W tym celu będą profesorowie udzielać Rodzicom lub ich zastępcom wyjaśnień o postępie i zachowaniu się uczniów w każdą niedzielę po 1. i 15. każdego miesiąca od godziny 9—11 w sali konferencyjnej. Rodzice mieszkający poza Tarnopolem mogą zasięgać wiadomości w dyrekcyi każdego dnia po godzinach szkolnych.

Po konferencyach miesięcznych będzie grono nauczycielskie udzielać wyjaśnień w najbliższą niedzielę, natomiast zawiadomień do rodziców w Tarnopolu mieszkających nie będzie się rozsyłać.

Dr. Maurycy Maciszewski.

XII. Statystyka zakładu.

(Liczby po prawej stronie w górze umieszczone oznaczają uczniów prywatnych.)

W k l a s i e															
I.		II.		III.		IV.	V.		VI.		VII.	VIII.	Razem		
a	b	a	b	a	b		a	b	a	b					
1. Liczba uczniów.															
Z końcem roku 1890 było	41 ¹	40	36 ¹	38	31 ¹	41	60 ²	34	38	48 ⁵	—	40	37	474 ¹⁰	
Z początkiem r. 1891 przyjęto	50	53	41	49	38	37	44	34	36	32	32	50	30	526	
W ciągu roku szkolnego przybyło	8	—	2	1	1	1	2	—	1	1	—	1	—	18	
W ogóle przyjęto do zakładu.	58	53	43	50	39	38	46	34	37	33	32	51	30	544	
W tej liczbie przyjęto:															
1. na podstawie egzaminu wstępnego.	47	49	2	3	1	3	—	1	—	3	—	—	—	109	
2. z innych zakładów, a to:															
a) z promocją do wyższej klasy	6	—	3	2	3	3	4	6	1	2	—	3	—	33	
b) repetentów	1	—	—	—	—	1	—	1	2	—	—	1	—	6	
3. z tutejszego zakładu, a to:															
a) z promocją do klasy wyższej	—	—	33	39	25	25	37	20	28	26	26	42	23	324	
b) repetentów	4	4	5	6	10	6	5	6	6	2	6	5	7	72	
W ciągu roku opuściło szkołę	58	53	43	50	39	38	46	34	37	33	32	51	30	544	
Liczba uczniów z końcem r. szkolnego	10	10	7	4	9	7	13	6	5	5	8	12	4	100	
Z tych:	48	43	36	46	30	31	33	28	32	28	24	39	26	444	
uczęszczało publicznie	44	42	35	46	29	31	33	27	32	28	24	38	26	435	
uczyło się prywatnie	4	1	1	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	9	
2. Wedle miejsca urodzenia było:															
Z Galicji.	43 ⁴	42 ¹	35 ¹	43	29 ¹	31	33	27 ¹	32	28	24	37 ¹	23	427 ⁹	
Z Bukowiny	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Z Czech	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Z Rumunii	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Z Austrii dolnej	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	
Z Rosji	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	
Z Krety	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	

3. Wedle języka ojczystego było:

Mówiących po polsku	32 ¹	27 ¹	27 ¹	34	23 ¹	26	27	22 ¹	26	23	19	30 ¹	24	340 ⁹
" " rusku	12	15	8	12	6	5	6	5	6	5	5	8	2	95
" " niemiecku	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

4. Wedle wyznania religijnego było:

Wyznania rzym. kat.	18 ⁴	12 ¹	15	22	11 ¹	10	14	9	12	13	9	10 ¹	14	169 ⁷
" gr. kat.	13	15	8	12	6	5	6	5	7	5	5	8	2	96
" ormiańsko kat.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0 ¹
" mojżeszowego	14	15	12 ¹	12	12	16	13	13	13	10	10	20	10	170 ¹

5. Wiek uczniów:

10 lat miało	0 ¹	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 ¹
11 " "	7 ¹	4 ¹	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 ⁴
12 " "	14	11	11 ¹	8	—	3	—	—	—	—	—	—	—	47 ¹
13 " "	8	12	9	10	12 ¹	8	3	—	—	—	—	—	—	62 ¹
14 " "	9	7	7	8	3	12	13	3	3	—	—	—	—	65
15 " "	4	2	5	10	6	5	6	2	7	3	—	—	—	50
16 " "	2	1	3	7	4	2	3	9	11	5	—	—	—	58
17 " "	—	—	—	2	3	—	6	3 ¹	6	7	3	8	—	40 ¹
18 " "	—	—	—	—	1	1	2	6	3	8	7	6	5	39
19 " "	—	—	—	1	—	—	—	2	1	2	9	8	7	30
20 " "	—	—	—	—	—	—	—	2	1	2	1	6	5	17
21 " "	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	2	5	8
22 " "	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0 ¹	—	0 ¹
23 " "	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	3

6. Wedle miejsca pobytu rodziców było:

Miejscowych	20 ¹	15 ¹	20 ¹	25	14	14	22	10	18	10	11	17 ¹	11	207 ⁷
Zamiejscowych	24	27	15	21	15 ¹	17	11	17 ¹	14	18	13	21	15	228 ²

	W k l a s i e														Razem
	I.		II.		III.		IV.	V.		VI.		VII.	VIII.		
	a	b	a	b	a	b		a	b	a	b				
7. Klasyfikacya :															
Stopień celujący otrzymało	1	5 ¹	1	6	2 ¹	2	5	1	2	1	3	5	3	37 ²	
„ pierwszy „	29 ¹	31	28 ¹	34	20	23	18	21	22	20	12	24	17	299 ²	
Do egzaminu popr. przeznaczono	4 ³	1	3	3	4	5	3	2 ¹	5	2	4	5	2	43 ⁴	
Stopień drugi otrzymało	8	4	3	2	3	1	6	2	—	3	3	4	4	43 ⁴	
„ trzeci „	2	1	—	1	—	—	1	—	3	2	1	—	—	11	
Do egzaminu uzupełn. przeznaczono	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	0 ¹	—	2 ¹	
															435 ⁹
8. Opłata szkolna :															
a) Opłatę szkolną całą złożyło uczn. publ.															
w 1. półroczu zhr.	35	30	11	15	9	17	13	15	17	15	7	24	13	221	
w 2. półroczu zhr.	12	14	18	8	7	10	12	12	8	15	9	16	11	152	
b) Od połowy opłaty było uwoln. :															
w 1. półroczu	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	3	
w 2. półroczu	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	3	
c) Od całej opłaty szk. było uwoln. :															
w 1. półroczu	14	15	26	33	25	20	28	15	18	16	24	26	15	275	
w 2. półroczu	33	28	19	38	23	23	21	14	21	13	16	23	14	286	
d) Opłata szkolna wynosiła :															
w 1. półroczu zhr.	700	600	230	300	180	340	260	310	340	300	140	480	270	4450	
w 2. półroczu zhr.	420	280	360	160	160	200	240	250	160	300	190	320	230	3090	
Taksy wstępne wynosiły zhr.	115-50	105	12-60	12-60	14-70	14-70	10-70	18-90	8-40	12-60	2-10	12-60	4-20	344-60	
Datki na środki naukowe zhr.	58	53	43	50	39	38	46	34	37	33	32	51	30	544	
Taksy za duplikaty świadectw	1	—	3	—	5	—	9	3	—	3	—	1	—	25	
															913-60

9. Frekwencya na bankę przedmiotów względnie obowiązkowych i nadobowiązk.															
Na naukę języka ruskiego uczęszczało	16	17	8	13	6	5	8	6	6	6	5	7	2	105	
" " języka francuskiego	1	—	—	—	1	4	9	3	4	5	3	2	—	32	
" " historii kraju rodz.	—	—	—	—	29	31	33	—	—	28	24	38	—	183	
" " gimnastyki	23	27	11	13	3	14	6	5	6	9	3	1	—	121	
" " śpiewu	—	4	2	5	2	3	1	1	2	3	3	4	—	30	
" " rysunków	—	1	3	7	1	2	12	6	4	3	3	1	—	47	
" " kaligrafii	19	21	20	21	—	—	—	—	—	7	3	—	—	81	
10. Stypendya :															
Liczba stypendystów	2	—	—	—	—	2	1	2	—	1	—	1	1	10	
Ogólna kwota stypendyów	200	—	—	—	—	—	100	300	—	157 ¹⁰	—	157 ³⁰	157 ⁵⁰	—	

W klasie														
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	VII.	VIII.	Razem	
a	b	a	b	a	b	a	b	a	b					
Uzupełnienia klasyfikacyi za rok szkolny 1890.														
Do egzaminu poprawczego i uzupełniającego przypuszczono														
Egzamin popr. i uzupełn. złożyło	10 ¹	1	8	8	11	5	9	9	8	4	13 ³	9	7 ¹	102 ⁵
Egzaminu poprawczego nie złożyło	9 ¹	1	7	8	10	3	9	9	8	4	12 ²	6	6 ¹	92 ⁴
	1	—	1	—	1	2	—	—	—	—	1 ¹	3	1	10 ¹
Ostateczny wynik klasyfikacyi za rok szkolny 1890.														
Otrzymało stopień celujący	1	3	2 ¹	2	1	2	2	—	1	3	3	2	—	22 ¹
" " pierwszy	32 ¹	33	22	25	23	14	22	29 ¹	25	28	34 ⁴	23	36	346 ⁶
" " drugi	1	—	10	6	5 ¹	7	1 ¹	3	5	5	8 ¹	12	1	64 ³
" " trzeci	7	4	2	5	2	8	1	2	3	2	3	3	—	42
														474 ¹⁰

